

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO

Lublin, dnia 19 listopada 2019 r.

Poz. 6296

UCHWAŁA NR XIII/101/2019 RADY MIASTA KRASNYSTAW

z dnia 7 listopada 2019 r.

w sprawie przyjęcia „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Krasnystaw na lata 2020 – 2023”

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9 i art. 18 ust. 2 pkt 15 *ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym* (tekst jednolity – Dz. U. z 2019 r., poz. 506 z późn. zm.) w związku z art. 87 ust. 1, 3 i 4 *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (tekst jednolity – Dz. U. z 2018 r., poz. 2067 z późn. zm.), po uzyskaniu pozytywnej opinii Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Rada Miasta Krasnystaw uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się *Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Krasnystaw na lata 2020–2023*, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

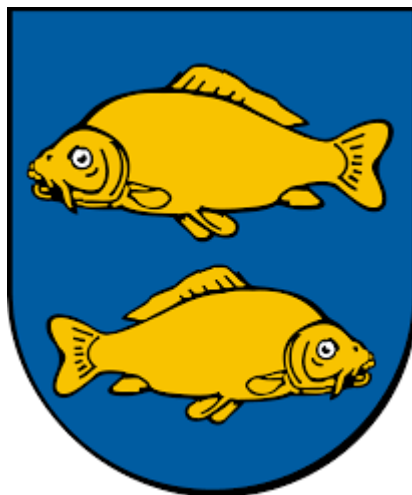
§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Krasnegostawu.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubelskiego.

Przewodniczący Rady Miasta

Janusz Rzepka

Załącznik
do uchwały Nr XIII/101/2019
Rady Miasta Krasnystaw
z dnia 7 listopada 2019 r.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Krasnystaw na lata 2020 – 2023

Opracowanie

Jacek Dąbrowski

Krasnystaw, październik 2019

Spis treści

1. Wstęp	4
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	5
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	6
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	11
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	12
4.1.1. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2020–2023.....	12
4.1.2. Strategia na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)	14
4.1.3. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030	15
4.1.4. Krajowa Polityka Miejska 2023	16
4.1.5. Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2020.....	17
4.1.6. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, Kreatywność) 2030	18
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	18
4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014–2020 (z perspektywą do 2030).....	18
4.2.2. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego.....	20
4.2.3. Program Opieki nad Zabytkami Województwa Lubelskiego na lata 2015–2018	24
4.2.4. Strategia Rozwoju Lokalnego Powiatu Krasnostawskiego na lata 2008–2020	26
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	28
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)	28
5.1.1. Strategia Rozwoju Miasta Krasnystaw na lata 2007–2015 z długookresową prognozą do roku 2020.....	28
5.1.2. Strategia rozwoju miejskiego obszaru funkcjonalnego Krasnystaw PLUS na lata 2014– 2020 z perspektywą do 2030 roku.....	30
5.1.3. Miejski Program Rewitalizacji Miasta Krasnystaw na lata 2016–2023.....	31
5.1.4. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Krasnystaw.....	33

5.1.5. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego	36
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.....	40
5.2.1. Rys historyczny Miasta Krasnystaw	40
5.2.2. Krajobraz kulturowy	49
5.2.3. Zabytki nieruchome	53
5.2.4. Zabytki ruchome.....	59
5.2.5. Zabytki archeologiczne.....	65
5.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych	69
5.2.7. Dziedzictwo niematerialne	72
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	74
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....	77
5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	84
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń.....	85
7. Założenia programowe	86
7.1. Priorytety, kierunki i działania Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Krasnystaw na lata 2020–2023.....	87
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami	91
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami.....	92
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	95
11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków	97

1. Wstęp

Program Opieki nad Zabytkami Miasta Krasnystaw na lata 2020–2023 jest dokumentem stanowiącym uzupełnienie w stosunku do innych dokumentów strategicznych Miasta Krasnystaw i aktów prawa miejscowego. Program ten stanowiący realizację wymogu ustawowego, opracowany został na okres czterech lat i po zaopiniowaniu przez Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, został przyjęty Uchwałą Rady Miejskiej w Krasnymstawie jako istotny dokument w sferze polityki publicznej jaką jest ochrona zabytków i opieka nad zabytkami.

Celem sporządzenia Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Krasnystaw na lata 2020–2023 jest zapewnienie ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego miasta, w tym w szczególności jego unikalnego krajobrazu kulturowego oraz zrównoważone wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju turystycznego Krasnegostawu. Dokument opracowany przez władze samorządowe kierowany jest do całej społeczności miasta, w szczególności do właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych, do organizacji społecznych i instytucji kościelnych. Wspólna troska o otaczające nas dziedzictwo kulturowe jest podstawą do budowania świadomości i tożsamości mieszkańców.

Dziedzictwo bowiem *należy do nas wszystkich, a dostęp do dziedzictwa to jedno z podstawowych praw człowieka*¹. Program Opieki nad Zabytkami ma stanowić źródło wsparcia, koordynacji, a nade wszystko inspiracji do działań w sferze ochrony, edukacji i popularyzacji dziedzictwa kulturowego. Wszelkie działania podejmowane w oparciu o zapisy Programu, mają służyć rozwojowi Krasnegostawu, a zatem pożytkom, które będą odczuwalne przez wszystkich mieszkańców miasta.

Program Opieki nad Zabytkami Miasta Krasnystaw na lata 2020–2023 powstał w momencie szczególnym. W chwili jego opracowywania uchwalony został przez Radę Ministrów nowy *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019–2022*, w którym bardzo mocno podkreślona została ranga i znaczenie gminnych programów opieki nad zabytkami w realizacji przez samorządy polityki publicznej jaką jest opieka nad zabytkami. Potwierdzeniem tego ma być organizacja konkursu na modelowe wdrażanie gminnych programów opieki nad zabytkami, do którego będzie mógł aspirować także niniejszy dokument.

Przełomowym momentem dla niniejszego Programu jest także zmiana perspektywy finansowania różnorodnych projektów ze środków pomocowych Unii Europejskiej. Należy mieć nadzieję, że w nowej perspektywie finansowej na lata 2021–2027 znajdzie się wiele

¹ Por. J. Purchla, *Historyczny krajobraz miejski. Rekomendacja UNESCO w sprawie historycznego krajobrazu miejskiego (2011)* [w:] *Polski Komitet do spraw UNESCO*, Warszawa 2013.

programów i priorytetów wspierających projekty z zakresu ochrony zabytków oraz ochrony dziedzictwa kulturowego.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną sporządzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami stanowi *ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*².

Obowiązek sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami określa zapis art. 87 cytowanej wyżej ustawy, w myśl którego burmistrz sporządza na okres 4 lat gminny program opieki nad zabytkami. Program ten przyjmuje rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Następnie jest on publikowany w Dzienniku Urzędowym Województwa. Z realizacji programu burmistrz sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się radzie gminy.

Program Opieki nad Zabytkami Miasta Krasnostaw na lata 2020–2023, zgodnie z zapisami art. 87 ust. 2 ustawy ma na celu:

- 1) *włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;*
- 2) *uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;*
- 3) *zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;*
- 4) *wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;*
- 5) *podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;*
- 6) *określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;*
- 7) *podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.*

² Dz.U. z 2018 r., poz. 2067 z późniejszymi zmianami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Podstawą systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce jest *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*³, w myśl jej zapisów: *Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju (art. 5), (...) stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju (art. 6, ust. 1), a także zapewnia wolność korzystania z dóbr kultury (art. 73).*

Szczegółowo problematyka ochrony zabytków w Polsce została uregulowana w *Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*. Rozróznięto w niej i zdefiniowano pojęcia „ochrony zabytków” i „opieki nad zabytkami”. Do ochrony odnoszą się wszelkie czynności władcze podejmowane w tym zakresie przez organy administracji publicznej, natomiast zadania należące do właścicieli i użytkowników zabytków, polegające na ich utrzymaniu we właściwym stanie technicznym to – opieka nad zabytkami.

W ustawie zdefiniowano pojęcie zabytku jako nieruchomości lub rzeczy ruchomej, ich części lub zespołu, będącego dziełem człowieka lub związanego z jego działalnością i stanowiącego świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową (art. 3 pkt 1).

Zadania przynależne administracji publicznej w zakresie realizacji polityki publicznej jaką jest ochrona zabytków zostały zdefiniowane przede wszystkim w art. 4 przywołanej ustawy. Należą do nich, w szczególności:

- 1) *zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;*
- 2) *zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;*
- 3) *udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;*
- 4) *przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;*
- 5) *kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;*
- 6) *uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.*

Zadania i kompetencje administracji samorządowej w sferze ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zostały umieszczone w przepisach określających m.in. formy i sposób ochrony zabytków, zagospodarowanie zabytków, prowadzenie badań, prac i robót oraz podejmowanie innych działań przy zabytkach, funkcjonowanie nadzoru konserwatorskiego, zasad finansowania

³ Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.

opieki nad zabytkami, opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami oraz planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, organizację organów ochrony zabytków oraz zasady powoływania i funkcjonowania społecznych opiekunów zabytków.

Istotną zmianą wprowadzoną do ww. ustawy w 2017 r.⁴ jest – postulowane od lat przez samorzady – umożliwienie finansowania prac konserwatorskich i robót budowlanych przez jednostki samorządu terytorialnego nie tylko przy zabytkach wpisanych indywidualnie do rejestru zabytków, ale także ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Ustawę o ochronie i opiece nad zabytkami uzupełniają akty wykonawcze – rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, dotyczące poszczególnych zagadnień związanych z ochroną i opieką nad zabytkami, do najważniejszych – istotnych dla działań realizowanych przez administrację jednostek samorządu terytorialnego – należy zaliczyć:

- *Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem*⁵;
- *Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków*⁶;
- *Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków*⁷;
- *Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych*⁸.

Jednostkom samorządu terytorialnego przypisany jest szereg zadań z zakresu polityki publicznej, jaką jest ochrona dziedzictwa kulturowego, sformułowanych w innych aktach prawnych rangi ustawowej:

⁴ *Ustawa z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw* – Dz.U. z 2017 r., poz. 1595.

⁵ Dz.U. z 2011 r., Nr 113, poz. 661.

⁶ Dz.U. z 2018 r., poz. 1609.

⁷ Dz.U. z 2017 r., poz. 1674.

⁸ Dz.U. z 2004 r., Nr 212, poz. 2153.

- w ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym⁹, w art. 7, ust. 1, pkt 9 jako jedno z zadań własnych gminy uznano: *zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy: kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;*
- istotne kompetencje samorządu gminnego sformułowane zostały także w ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym¹⁰. Określono w niej zasady kształtowania polityki przestrzennej, zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Zgodnie z zapisami tej ustawy, w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym muszą być uwzględniane wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;
- dzięki wprowadzonym przez ustawę z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw z związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu¹¹, zmian w treści przepisów ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym Rada Gminy uzyskała kompetencje ustalenia w formie uchwały zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic reklamowych i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń, ich gabaryty, standardy jakościowe oraz rodzaje materiałów budowlanych, z jakich mogą być wykonane;
- w ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane¹², zawarta została zasada, że nie narusza ona przepisów m.in. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Deklaracja ta znajduje potwierdzenie m.in. w treści art. 39 – w przypadku prowadzenia robót budowlanych przy obiekcie wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, wymagane jest uzyskanie pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- w ustawie z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji¹³, rewitalizację zdefiniowano jako (art. 2, ust. 1): *Rewitalizacja stanowi proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, prowadzony w sposób kompleksowy, poprzez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki, skoncentrowane terytorialnie, prowadzone przez interesariuszy rewitalizacji na podstawie gminnego programu rewitalizacji. W art. 3 ust. 1 uznano, że Przygotowanie, koordynowanie i tworzenie warunków do prowadzenia rewitalizacji, a także jej prowadzenie w zakresie*

⁹ Tekst jednolity – Dz.U. z 2019 r., poz. 506 z późn. zm.

¹⁰ Tekst jednolity – Dz.U. z 2018 r., poz. 1945 z późn. zm.

¹¹ Dz.U. z 2015 r., poz. 774 z późn. zm.

¹² Tekst jednolity – Dz.U. z 2019 r., poz. 1186 z późn. zm.

¹³ Tekst jednolity – Dz.U. z 2018 r., poz. 1398 z późn. zm.

właściwości gminy, stanowią jej zadania własne. Realizując to zadanie (art. 8, ust. 1): rada gminy wyznacza, w drodze uchwały, z własnej inicjatywy albo na wniosek wójta, burmistrza albo prezydenta miasta, obszar zdegradowany i obszar rewitalizacji.

- w myśl przepisów ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska¹⁴ ochrona powierzchni ziemi polega na zapewnieniu jak najlepszej jej jakości, m.in. przez zachowanie wartości kulturowych, z uwzględnieniem zabytków archeologicznych. Finansowanie ochrony środowiska i gospodarki wodnej obejmuje również działania związane z utrzymaniem i zachowaniem parków oraz ogrodów, będących przedmiotem ochrony na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;
- zgodnie z przepisami ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody¹⁵ – art. 83a: Zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków – wojewódzki konserwator zabytków;
- w ustawie z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych¹⁶, wprowadzono ograniczenia w stosunku do gospodarowania terenami chronionymi z powodów konserwatorskich. M.in. na podstawie art. 34: W stosunku do gruntów, na których znajdują się zabytki archeologiczne, wojewódzki konserwator zabytków może określić, w drodze decyzji, zakres i sposób eksploatacji takich gruntów.
- w przepisach ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami¹⁷ jako cel publiczny wymienia opiekę nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki, co znajduje odzwierciedlenie w szeregu postanowień tej ustawy. Np. sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 13 ust. 4). W odniesieniu do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków decyzją dotyczącą podziału nieruchomości wójt gminy wydaje po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podział tej nieruchomości (art. 13 ust. 5).
- na podstawie przepisów ustawy z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej¹⁸ jednostki samorządu terytorialnego mogą

¹⁴ Tekst jednolity – Dz.U. z 2019 r., poz. 1396 z późn. zm.

¹⁵ Tekst jednolity – Dz.U. z 2018 r., poz. 1614 z późn. zm.

¹⁶ Tekst jednolity – Dz.U. z 2017 r., poz. 1161.

¹⁷ Tekst jednolity – Dz.U. z 2018 r., poz. 2204 z późn. zm.

¹⁸ Tekst jednolity – Dz.U. z 2018 r., poz. 1983 z późn. zm.

sprawować *mecenat nad działalnością kulturalną polegający na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami* (art. 1 ust. 1 i 4). M.in. na podstawie art. 9:

1. *Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym.*
2. *Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym.*
3. *Instytucje kultury, dla których organizatorami są jednostki samorządu terytorialnego, mogą otrzymywać dotacje celowe na zadania objęte mecenatem państwa, w tym dotacje celowe na finansowanie lub dofinansowanie kosztów realizacji inwestycji, z budżetu państwa z części, której dysponentem jest minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.*

Inną kompetencją – na podstawie art. 7a ust. 1 – jest uprawnienie jednostki samorządu terytorialnego do przyznawania stypendiów osobom zajmującym się m.in. opieką nad zabytkami;

- zgodnie z przepisami *ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie*¹⁹, kulturę, sztukę, ochrona dóbr kultury i dziedzictwa narodowego należy do sfery zadań publicznych, których realizację jednostka samorządu terytorialnego może powierzyć organizacjom pozarządowym i innym podmiotom wymienionym w tej ustawie.

Zasady ochrony zabytków zgromadzonych w muzeach, bibliotekach i archiwach, które także wchodzi w zakres działalności samorządu terytorialnego – zostały określone w następujących przepisach ustawowych:

- *ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach*²⁰ określa muzeum jako jednostkę organizacyjną, której celem jest gromadzenie i trwała ochrona dóbr naturalnego i kulturalnego dziedzictwa ludzkości o charakterze materialnym i niematerialnym, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie korzystania ze zgromadzonych zbiorów. Muzeum realizuje swoje cele w szczególności poprzez gromadzenie zabytków, katalogowanie i naukowe opracowywanie zgromadzonych zbiorów, zabezpieczanie i konserwację zbiorów oraz zabezpieczanie zabytków archeologicznych nieruchomych oraz innych nieruchomych obiektów kultury materialnej i przyrody, także promowanie

¹⁹ Tekst jednolity – Dz.U. z 2019 r., poz. 688.

²⁰ Tekst jednolity – Dz.U. z 2019 r., poz. 917.

i upowszechnianie i edukację w zakresie kultury, sztuki i zabytków dzięki wystawom stałym i czasowym, działalności edukacyjnej, organizowaniu badań, czy też działalności wydawniczej;

- w *ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach*²¹ uznano, że biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe oraz służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Organizują one i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej;
- ochronę materiałów archiwalnych regulują z kolei przepisy *ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach*²². Zgodnie z przepisami tej ustawy – art. 1 – *materiałami archiwalnymi wchodzącymi do narodowego zasobu archiwalnego są wszelkiego rodzaju akta i dokumenty, korespondencja, dokumentacja finansowa, techniczna i statystyczna, mapy i plany, fotografie, filmy i mikrofilmy, nagrania dźwiękowe i wideofonowe, dokumenty elektroniczne oraz inna dokumentacja, bez względu na sposób jej wytworzenia, mająca znaczenie jako źródło informacji o wartości historycznej, o działalności Państwa Polskiego, jego poszczególnych organów i innych państwowych jednostek organizacyjnych oraz o jego stosunkach z innymi państwami, o rozwoju życia społecznego i gospodarczego, o działalności organizacji o charakterze politycznym, społecznym i gospodarczym, zawodowym i wyznaniowym, o organizacji i rozwoju nauki, kultury i sztuki, a także o działalności jednostek samorządu terytorialnego i innych samorządowych jednostek organizacyjnych – powstała w przeszłości i powstająca współcześnie.*

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych stanowi jeden z celów gminnego programu opieki nad zabytkami. System zadań strategicznych dla obszaru gminy wynika zarówno z przyjętych przez organ stanowiący dokumentów strategicznych, jak i dokumentów opracowywanych przez jednostki administracyjne wyższego rzędu, zarówno poziomu regionalnego, jak i krajowego.

²¹ Tekst jednolity – Dz.U. z 2019 r., poz. 1479.

²² Tekst jednolity – Dz.U. z 2019 r., poz. 553 z późn. zm.

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

4.1.1. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2020–2023

Ochrona dziedzictwa kulturowego, zgodnie z art. 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, należy do jednego z podstawowych obowiązków państwa. Dziedzictwo kulturowe to dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń. Pomimo, iż najczęściej utożsamiane jest ono z architekturą i sztuką, to jego elementy stanowią także formy gospodarowania (np. sposoby uprawy roli) i wiele innych przejawów życia i rozwoju społeczności. Zabytki są integralną częścią narodowego dziedzictwa kulturowego i są dobrem wspólnym, o które troskę każdemu obywatelowi nakazuje art. 82 Konstytucji RP.

Zgodnie z *ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*: *W celu stworzenia warunków niezbędnych do realizacji ochrony zabytków i opieki nad zabytkami minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego inicjuje i opracowuje, przy pomocy Generalnego Konserwatora Zabytków, krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami* (art. 84). Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami jest uchwalany przez Radę Ministrów na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego (art. 86), na okres 4 lat (art. 85 ust 2). W krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami określa się, w szczególności, cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposób finansowania planowanych działań, a także harmonogram ich realizacji (art. 85 ust. 1).

W chwili opracowywania *Gminnego programu opieki nad zabytkami dla Miasta Krasnostaw na lata 2020–2023* obowiązywał, przyjęty przez Radę Ministrów *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019–2022*²³.

Za główny cel *Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019–2022* uznano: *Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami*, który będzie realizowany przez trzy cele szczegółowe wraz z przypisanymi im kierunkami działań:

1. *Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego*
 - *Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym;*
 - *Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym.*
2. *Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami*
 - *Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami;*

²³ Uchwała Nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. w sprawie „Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019–2022” – MP z 2019 r., poz. 808.

– *Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego.*

3. Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

- *Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości;*
- *Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.*

W sposób bezpośredni jednostkom samorządu terytorialnego dedykowany jest kierunek działania – **Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym** w Celu szczegółowym 1. W jego ramach zaplanowano cztery szczegółowe zadania:

1. Szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnościami.

2. Budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym.

3. Merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach.

Realizowane będą projekty szkoleniowe dla przedstawicieli JST realizujących lub planujących rewitalizację zasobu dziedzictwa kulturowego, wsparcie dla JST w procesie identyfikacji dziedzictwa, szacowania jego wartości i wskazania właściwych sposobów jego ochrony i zagospodarowania w procesach rewitalizacyjnych oraz prowadzenie cyklicznego konkursu „Twój dom – dialog z tradycją”, ukierunkowanego na wspieranie procesów rozwoju i poprawy krajobrazu kulturowego. Właściwym celem konkursu ma być identyfikacja i popularyzacja nowych wzorców zabudowy jednorodzinnej będących kontynuacją i nawiązaniem do form tradycyjnego budownictwa.

4. Konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.

Planowane jest przygotowanie założeń, a następnie organizacja cyklicznego konkursu skierowanego do samorządów gminnych. Konkurs ma na celu promowanie i upowszechnianie najlepszych wzorców, przede wszystkim w zakresie opracowywania i wdrażania gminnych programów opieki nad zabytkami, uznawanych jako dokumenty strategiczne JST w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem i krajobrazem kulturowym oraz kształtowania ładu przestrzennego.

4.1.2. Strategia na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) została przyjęta Uchwałą Nr 8 Rady Ministrów z 14 lutego 2017 r.²⁴

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa. W jednolitym systemie programowym przedstawia cele do realizacji w horyzoncie roku 2020 i 2030, określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągnięcia oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR. Wdrażanie tych projektów oraz stopień realizacji celów rozwojowych, określony wskaźnikami, będzie przedmiotem rozbudowanego systemu monitoringu i ewaluacji. Pozwoli to na zarządzanie realnymi procesami w gospodarce – i, w miarę potrzeb, aktualizowanie zarówno listy, jak i zakresu projektów²⁵.

W części IV dokumentu – Kierunki interwencji w pkt. 4. Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej uznano, że: *Inwestycje w kulturę wpływają nie tylko na ekonomiczny rozwój i wzrost konkurencyjności, ale także na wzmocnienie kapitału społecznego. Inwestowanie w ochronę dziedzictwa, rozwój i modernizację infrastruktury kultury oraz edukację kulturalną – kształcenie odbiorcy i jego kulturowych kompetencji przyczynia się do rozwijania kultury i innowacyjności.*

Dzięki tym kompetencjom i uczestnictwu w kulturze społeczeństwo buduje z jednej strony tożsamość, szacunek do tradycji, poczucie przynależności do wspólnoty i jej historii, z drugiej zaś kreatywność, innowacyjność, otwartość i tolerancyjność²⁶.

W ramach działań do roku 2020 zaplanowano m.in.:

- *Wzmacnianie potencjału instytucji kultury o szczególnym znaczeniu – wspieranie instytucji kultury, których wieloletnia działalność i tradycja mają szczególne znaczenie dla celów polityki państwa w obszarze kultury i których dorobek jest ważnym elementem budowania tożsamości kulturowej Polaków oraz narzędziem promocji Polski w świecie²⁷.*

Wśród działań zaplanowanych do realizacji do 2030 r. znalazły się m.in.:

- ***Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmacniania kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci***

²⁴ MP z 2017 r., poz. 260.

²⁵ *Strategia na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju...*, s. 6.

²⁶ *Ibidem*, s. 216.

²⁷ *Ibidem*.

muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).

- *Wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury²⁸.*

4.1.3. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 przyjęta Uchwałą nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r.²⁹, stanowi najważniejszy dokument strategiczny dotyczący ładu przestrzennego Polski. Celem dokumentu jest: efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia ogólnych celów rozwojowych – konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie. Dla osiągnięcia podstawowego celu ustanowiono sześć celów operacyjnych, z których czwarty i szósty najbardziej związane są z ochroną dziedzictwa kulturowego kraju:

Cel 4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski.

Kierunki działania:

- 4.1. Integracja działań w zakresie funkcjonowania spójnej sieci ekologicznej kraju, jako podstawa ochrony najcenniejszych zasobów przyrodniczych i krajobrazowych.
- 4.3. Wprowadzenie gospodarowania krajobrazem zgodnie z zapisami Europejskiej Konwencji Krajobrazowej³⁰.

Cel 6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

W ramach realizacji niniejszych celów skoncentrowano się na objęciu ochroną prawną najcenniejszych pod względem przyrodniczym i kulturowym krajobrazów naturalnych i historycznych, w tym układów urbanistycznych i ruralistycznych oraz stanowisk archeologicznych.

²⁸ Ibidem.

²⁹ MP z 2012 r., poz. 252.

³⁰ Europejska Konwencja Krajobrazowa, sporządzona we Florencji dnia 20 października 2000 r. – Dz.U. z 2004 r. Nr 14, poz. 98.

4.1.4. Krajowa Polityka Miejska 2023

Dokument przyjęty Uchwałą Nr 198 Rady Ministrów w dniu 20 października 2015 r.³¹ W Preambule dokumentu sformułowano potrzebę jego opracowania: *Mieszkańcy miast stanowią około 60% ludności Polski. Biorąc pod uwagę także mieszkańców pozostałych terenów podlegających urbanizacji położonych w ich bliskim sąsiedztwie i pozostających z nimi w silnych związkach funkcjonalnych, można mówić o około trzech czwartych ludności kraju, których bezpośrednio i na co dzień dotyczą kwestie miejskie.*

*Miasta są miejscem koncentracji nauki, usług publicznych i biznesu oraz kreowania rozwoju gospodarczego. Są węzłami sieci firm, pracowników, wiedzy i umiejętności, co przyczynia się do większej produktywności i dynamiki wzrostu tych obszarów. **Miasto, nawet to najmniejsze, stanowi również zjawisko kulturowe i nośnik cywilizacji. Szeroko pojęte zasoby dziedzictwa kulturowego, ich zachowanie i ochrona mają kluczowe znaczenie dla kulturowej identyfikacji i poczucia tożsamości mieszkańców, a także dla sfery gospodarki i edukacji.** Przy właściwie prowadzonej polityce rozwoju na wszystkich poziomach, zarówno mniejsze, jak i większe miasta mogą i powinny rozwijać się jako motory rozwoju odpowiednio w skali lokalnej lub szerzej – w skali regionalnej, krajowej i europejskiej.*

***Z drugiej strony obszary miejskie to miejsca, w których skupia się wiele problemów społecznych, gospodarczych i przestrzennych.** Dysproporcje społeczne wewnątrz miast są często większe niż pomiędzy regionami. **Problemy dotyczą także degradacji tkanki miejskiej, chaotycznego rozpraszania zabudowy, segregacji ekonomicznej i społecznej, braku świadomości kulturowej oraz poczucia tożsamości i współodpowiedzialności mieszkańców, ubóstwa, stanu środowiska, zatłoczenia ulic i wielu innych aspektów.** Dla zapewnienia zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich i podniesienia w nich jakości życia należy te kwestie traktować priorytetowo oraz rozwiązywać w sposób kompleksowy i zintegrowany.*

Przyjętym w Krajowej Polityce Miejskiej 2023 celem strategicznym jest: **wzmocnienie zdolności miast i obszarów zurbanizowanych do zrównoważonego rozwoju i tworzenia miejsc pracy oraz poprawa jakości życia mieszkańców.** Jego realizacja została oparta na sześciu celach szczegółowych, z których trzy winny być uwzględniane w działaniach władz samorządowych Miasta Krasnystaw:

[...] 2. Wsparcie zrównoważonego rozwoju ośrodków miejskich, w tym przeciwdziałanie negatywnym zjawiskom niekontrolowanej suburbanizacji;

3. Odbudowa zdolności do rozwoju poprzez rewitalizację zdegradowanych społecznie, ekonomicznie i fizycznie obszarów miejskich; [...]

³¹ MP z 2015 r. poz. 1235.

5. *Wspomaganie rozwoju subregionalnych i lokalnych ośrodków miejskich, przede wszystkim na obszarach problemowych polityki regionalnej (w tym na niektórych obszarach wiejskich) poprzez wzmocnienie ich funkcji oraz przeciwdziałanie ich upadkowi ekonomicznemu.*

4.1.5. Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2020

„Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004–2013” została przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r., natomiast w 2005 roku przyjęto „Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2020”, które stanowiło dokument uzupełniający treść i wydłużający okres ważności pierwszego opracowania.

Misję Narodowej Strategii Rozwoju Kultury określono jako *Zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów.* Wiodącymi podmiotami realizującymi zapisy Strategii miały być: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz jednostki samorządu terytorialnego.

W założeniach do Narodowej Strategii Rozwoju Kultury „ochrona dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie ochrona i rewaloryzacja zabytków” zostały uznane za jeden ze strategicznych obszarów w okresie programowania 2004–2020. Celem strategicznym (nadrzędnym) dla polityki kulturalnej państwa miało być zrównoważenie rozwoju kultury w regionach, zaś jednym z 12 celów cząstkowych (uzupełniających) jest *Zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków.* Ochronę dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie ochronę i rewaloryzację zabytków uznano za jeden z pięciu strategicznych obszarów kultury, dla których zostały sformułowane Narodowe Programy Kultury stanowiące instrumenty realizacyjne. Dla wszystkich Narodowych Programów Kultury, w tym *Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego*, określone zostały: cel strategiczny, instrumenty realizacji, plan finansowy oraz wyznaczone zostały instytucje odpowiedzialne za ich zarządzanie. Jako cel strategiczny NPK *Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego* przyjęto *radykałną poprawę podstawowej infrastruktury i stanu zabytków.*

Okres obowiązywania Narodowej Strategii Rozwoju Kultury mija z końcem 2020 roku, jednak przywołane wyżej działania mogą być z powodzeniem wykorzystywane w działalności JST.

4.1.6. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, Kreatywność) 2030

Projekt nowej *Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030* został zgłoszony do prac legislacyjnych Rady Ministrów w dniu 13 sierpnia 2019 r. Dokument ma zastąpić przyjętą w 2013 r. *Strategię Rozwoju Kapitału Społecznego 2020*³².

W projekcie nowej *Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2030* uwzględniona została także problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego – za drugi cel szczegółowy uznano: *Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich*. Jednym z kierunków jego działań ma być: *Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury*.

W projekcie SRKS 2030 za jedno z kluczowych zadań państwa uznano dalsze inwestowanie w zachowanie obiektów zabytkowych oraz usprawnianie systemu ochrony zabytków. W tym celu ma być realizowany projekt strategiczny pn. *Krajowy Program Ochrony i Opieki nad Zabytkami na lata 2019–2022*, przyjęty 13 sierpnia 2019 r. przez Radę Ministrów. Innymi istotnymi programami, które mają wspierać realizację celów SRKS, a jednocześnie są ważne z punktu widzenia ochrony dziedzictwa kulturowego będą:

- projekt strategiczny *Rozwój turystyki kulturowej*, dotyczący działań przy obiektach znajdujących się na trasie Europejskich Szlaków Kulturowych ze szczególnym uwzględnieniem obiektów i obszarów będących jednocześnie pomnikami historii;
- kontynuacja projektu *Krajobraz mojego miasta*, którego celem jest zwrócenie uwagi władz samorządowych, firm i instytucji oraz społeczeństwa na problem chaosu reklamowego i konieczność zrównoważonego planowania przestrzeni miejskiej; w ramach projektu ma zostać zwiększony nacisk na działania edukacyjne oraz promocyjne w zakresie kształtowania i ochrony estetyki przestrzeni publicznych³³.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014–2020 (z perspektywą do 2030)

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014–2020 (z perspektywą do 2030 roku) została przyjęta 24 czerwca 2013 r.³⁴ Celami strategicznymi, których realizacji mają sprzyjać działania administracji samorządowej są:

³² MP z 2013 r., poz. 378.

³³ Por.: <http://krajobrazmojegomiasta.pl/>

³⁴ Uchwała Nr XXXIV/559/2013 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 24 czerwca 2013 r. Na podstawie Uchwały Nr IV/96/2019 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 11 marca 2019 r. przystąpiono do

1. *Wzmacnianie urbanizacji regionu.*
2. *Restrukturyzacja rolnictwa oraz rozwoju obszarów wiejskich.*
3. *Selektywne zwiększanie potencjału wiedzy, kwalifikacji, zaawansowania technologicznego, przedsiębiorczości i innowacyjności regionu.*
4. *Funkcjonalna, przestrzenna, społeczna i kulturowa integracja regionu.*

Dla rozwoju miasta Krasnystaw i wykorzystania w nim wartości dziedzictwa kulturowego istotna może być realizacja celu strategicznego 4: *Funkcjonalna, przestrzenna, społeczna i kulturowa integracja regionu*, który ma być realizowany poprzez cele operacyjne:

- 4.1. *Poprawa wewnętrznego skomunikowania regionu dzięki powiązaniu jego najważniejszych miast sprawną siecią drogową, budowaną w pierwszej kolejności tam, gdzie jej niedoskonałość jest barierą rozwoju;*
- 4.2. *Wspieranie włączenia społecznego;*
- 4.3. *Wzmacnianie społecznej tożsamości regionalnej i rozwijanie więzi i współpracy wewnątrzregionalnej m.in. przez odwoływanie się do tradycji wielokulturowości i podejmowanie wspólnych przedsięwzięć gospodarczych, organizacyjnych i edukacyjnych;*
- 4.4. *Przełamywanie niekorzystnych efektów przygranicznego położenia regionu;*
- 4.5. *Racjonalne i efektywne wykorzystywanie zasobów przyrody dla potrzeb gospodarczych i rekreacyjnych, przy zachowaniu i ochronie walorów środowiska przyrodniczego.*

W Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego wyznaczone zostały obszary strategicznej interwencji. Miasto Krasnystaw znalazło się w „Obszarze Strategicznej Interwencji [OSI] – Obszar ochrony i kształtowania zasobów wodnych”, który obejmuje tereny położone w dolinach rzek Wisły, Bugu, Wieprza (obszary zagrożone powodzią i podtopieniami) i oddziaływania Kanału Wieprz-Krzna wraz ze zbiornikiem Oleśniki. Wsparcie rozwoju tych obszarów ma służyć rozwiązaniu problemów gospodarowania zasobami wodnymi i zrównoważonemu rozwojowi oraz wykorzystaniu specyficznego potencjału obszarów funkcjonalnych poprzez ograniczenie zagrożeń dla rozwoju funkcji gospodarczych i osadnictwa.

Miastom w OSI „Obszar ochrony i kształtowania zasobów wodnych”, w tym miastu Krasnystaw, nadano funkcję ośrodków społeczno-gospodarczych, będących miejscem dostarczania usług (głównie w zakresie obsługi ludności i gospodarki rolnej), posiadających

aktualizacji *Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014–2020 (z perspektywą do 2030 roku)*. Zgodnie z harmonogramem aktualizacji (Załącznik do uchwały, s. 13) procedura uchwalenia dokumentu przez Sejmik Województwa Lubelskiego zaplanowana jest na II kwartał 2020 roku.

wykształcone specjalizacje rozwojowe, komunikacyjne i turystyczne. Działania interwencyjne przypisane do tego OSI nie obejmują zagadnień dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego. Obszar miasta Krasnystaw położony jest również w wydzielonym „Obszarze Nowoczesna Wieś” ze względu na położenie na obszarze o najwyższej w skali województwa jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej. Planowane interwencje dotyczą wyłącznie działalności rolniczej, w tym związanej z chmielarstwem i piwowarstwem.

4.2.2. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego

Obecnie obowiązujący Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego [PZPWL] został przyjęty 30 października 2015 r³⁵.

Dokument zawiera szereg zapisów, które bezpośrednio lub pośrednio mogą mieć zastosowanie w realizacji zadań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego (w tym zabytków), czyli prowadzeniu polityki publicznej w tym zakresie przez władze Miasta Krasnystaw.

Za jedno z głównych wyzwań rozwojowych uznano w PZPWL *poprawę ładu przestrzennego i harmonizację zagospodarowania z walorami dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego*³⁶.

W PZPWL sformułowano „drzewo” celów: cel wiodący (wraz z priorytetami) oraz cele główne i szczegółowe (mające charakter operacyjny). Za cel wiodący uznano: *Zrównoważony rozwój przestrzenny regionu prowadzący do podniesienia konkurencyjności województwa i poprawy warunków życia*.

W sferze polityki planistycznej dotyczącej środowiska kulturowego³⁷ celem głównym jest *Wzmacnianie tożsamości kulturowej regionu przez ochronę i pielęgnację zasobów kulturowych oraz ich wzbogacanie walorami współczesnymi*. Jego realizacja odbywać się będzie w oparciu o cztery cele szczegółowe: *a) Identyfikacja, zachowanie i ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego oraz różnorodności krajobrazu kulturowego; b) Zachowanie przed zatarciem specyfiki kulturowej ukształtowanych historycznie struktur przestrzennych; c) Zachowanie i wzbogacanie zasobów dóbr kultury współczesnej; d) Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego*. Ich osiągnięciu sprzyjać obowiązek stosowania się wszystkich uczestników procesu planowania i zagospodarowania przestrzeni do określonych zasad: głównej – *Integrowaniu walorów kulturowych z przestrzenią społeczno-gospodarczą regionu* oraz sześciu zasad szczegółowych: *a) Koordynacja ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego z polityką ochrony środowiska przyrodniczego i rozwoju turystyki; b) Zintegrowane*

³⁵ Uchwała Nr XI/162/2015 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 30 października 2015 roku w sprawie uchwalenia Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego – Dz.U. Woj. Lubelskiego z 2015 r., poz. 5441.

³⁶ Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego [PZPWL], s. 35.

³⁷ PZPWL, s. 47–48.

podejście do ochrony oraz wykorzystywania zasobów kulturowych w planowaniu przestrzennym; c) Zachowywanie i uczytelnianie istniejących wartości estetyczno-widokowych związanych z rzeźbą terenu oraz jego naturalnym i kulturowym pokryciem; d) Dążenie do redukowania kolizji krajobrazowych i estetycznych we wszelkich zmianach zagospodarowania; e) Dbłość o estetykę i integralność wizualną zespołów zabudowy; f) Promowanie wzorów architektury rodzimej w obszarach o wysokich walorach krajobrazowych.

Bardzo istotną częścią PZPWL, zawierającą szereg szczegółowych zapisów, koniecznych do uwzględnienia w dokumentach strategicznych Miasta Krasnystaw, w tym w szczególności w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami, jest część **3.2. Rozwój zagospodarowania przestrzennego województwa**. Określając w niej ogólne kierunki zagospodarowania przestrzennego województwa wskazano na szczegółowe kierunki działań, traktowane jako przedsięwzięcia niezbędne do realizacji priorytetów i celów rozwojowych województwa oraz konkretne działania realizacyjne. Uzupełnieniem zdefiniowanych działań jest powiązanie ich z dokumentami szczebla krajowego i regionalnego stanowiącymi podstawę do działań.

Jednym z kierunków rozwoju przestrzennego województwa, określonych w PZPWL, jest środowisko kulturowe³⁸. Jego ochrona – zgodnie z zapisami PZPWL – ma być realizowana przez trzy kierunki działania. Pierwszy z nich dotyczący ochrony obiektów dziedzictwa kulturowego o znaczeniu światowym, europejskim i krajowym, ze względu na brak takich obiektów na terenie Krasnystawu, nie będzie uwzględniony w niniejszym opracowaniu. Dwa pozostałe mają bardzo istotne przełożenie na treść Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Krasnystaw. Przedstawiono je w poniższej tabeli [*pogrubieniem wyróżniono działania szczególnie ważne dla polityki opieki nad zabytkami w Mieście Krasnystaw*]:

Kierunek 2. Ochrona i opieka nad zabytkami nieruchomymi	
<p>2.1. Rewaloryzacja oraz rewitalizacja układów urbanistycznych, ruralistycznych i przestrzennych</p> <p>2.2. Rewaloryzacja obiektów i zespołów zabytkowych</p> <p>2.3. Ochrona przed zabudową i eksponowanie miejsc pamięci narodowej, w tym miejsc wydarzeń i walk historycznych</p> <p>2.4. Uczytelnianie relikwów zabytków archeologicznych</p>	<p>Dokumenty regionalne</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rejestr zabytków nieruchomych województwa lubelskiego (A) • Rejestr zabytków archeologicznych województwa lubelskiego (C) • Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie lubelskim
Kierunek 3. Ochrona zabytkowego krajobrazu kulturowego	
<p>3.1. Wspieranie tworzenia parków kulturowych</p> <p>3.2. Zachowanie i konserwacja zieleni komponowanej</p> <p>3.3. Ochrona panoram w celu zachowania historycznych sylwet obiektów i zespołów urbanistycznych</p> <p>3.4. Ochrona zagrożonych zanikiem tożsamości historycznie</p>	<p>Dokumenty regionalne</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie lubelskim • Program Szlak Zabytków Kultury Pogranicza

³⁸ PZPWL, s. 75–82.

ukształtowanych krajobrazów rolniczych 3.5. Ochrona i odtwarzanie historycznych przestrzeni publicznych o potencjale kulturowym 3.6. Tworzenie szlaków kulturowych	<ul style="list-style-type: none"> • Program Regionalny Szlak Renesansu Lubelskiego • Delimitacja Parków Kulturowych do PZPWL, Tom I–III, opracowanie zespołowe Regionalnego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Lublinie
--	---

Dopełnieniem określonych w PZPWL ww. kierunków działań i działań realizacyjnych są bardzo szczegółowo zdefiniowane przestrzenne warunki realizacji regionalnej polityki rozwoju [wyróżniono te spośród nich, które będą miały zastosowanie w ochronie i opiece nad zabytkami Miasta Krasnystaw]:

[...] 2) *W ramach kształtowania i utrwalania tożsamości regionalnej oraz turystycznego wykorzystania potencjału kulturowego wskazuje się:*

- *ośrodki koncentracji obiektów zabytkowych (powyżej 5 wpisów do rejestru zabytków) – w tym m.in. miasto Krasnystaw,*
- *pasma kulturowe, traktowane jako wielkoprzestrzenne struktury wyznaczone na obszarach koncentracji potencjału kulturowego pozwalającego na ukierunkowanie rozwoju turystyki i zintegrowany rozwój infrastruktury turystycznej:*
 - ✓ *pasmo Jana III Sobieskiego, obejmujące miasta i gminy posiadające dziedzictwo związane z patronem – w tym m.in. miasto Krasnystaw,*
 - ✓ *pasmo pogranicza kulturowego wyznaczone przez obiekty sakralne 3 religii, tj.: chrześcijaństwa (greckokatolickie, rzymsko-katolickie, prawosławne), judaizmu i islamu, rozciągające się od Haczowa (woj. podkarpackie) po Drohiczyn (woj. podlaskie) – w tym m.in. miasto Krasnystaw,*
- *szlaki kulturowe o znaczeniu międzynarodowym, przechodzące przez Krasnystaw, tj.: Europejska Droga Kulturowa (Via Regia³⁹), Szlak Kupiecki (Via Mercatoria) wskazane do rozwoju infrastruktury turystycznej.*

3) *Wśród działań ukierunkowanych na zachowanie wartości obiektów dziedzictwa kulturowego jako priorytetowe uznaje się:*

- *rewaloryzację oraz rewitalizację układów i zespołów urbanistycznych, ruralistycznych i przestrzennych, w tym m.in. Krasnystaw,*
- *ochronę i eksponowanie miejsc pamięci narodowej, w tym miejsc wydarzeń i walk historycznych:*
 - ✓ *miejsca ważniejszych bitew historycznych, m. in. w miejscowości Krasnystaw, [...]*

5) *W zakresie kształtowania krajobrazu kulturowego uznaje się za niezbędne:*

³⁹ Por.: <https://www.via-regia.org/eng/index.php>

- *kontynuowanie tradycyjnych form osadnictwa,*
- *utrzymanie regionalno-historycznej skali i struktury jednostek osadniczych,*
- *skupianie zabudowy na zasadzie dogęszczania istniejącej struktury jednostek osadniczych, przy kontynuowaniu historycznego układu i charakteru,*
- *ograniczanie realizacji napowietrznych linii energetycznych w otoczeniu obiektów i zespołów zabytkowych na rzecz sieci podziemnych,*
- *stosowanie form zabudowy nawiązujących do tradycyjnego budownictwa,*
- *utrzymanie obiektów małej architektury współtworzących walory krajobrazu kulturowego,*
- *ochronę ciągów alejowych wzdłuż dróg wojewódzkich, powiatowych i gminnych.*

6) *Dla obiektów i zespołów zabytkowych ustala się:*

- *zachowanie zabytków z wyeksponowaniem ich wartości wraz z ich najbliższym otoczeniem w celu zachowania tożsamości kulturowej miejsca,*
- *zagwarantowanie ochrony krajobrazowej, historycznych sylwet przestrzennych i osi widokowych, a także ekspozycji oraz obserwacji archeologicznej.*

7) *W odniesieniu do zabytkowych układów urbanistycznych ustala się:*

- *zachowanie i uczytelnianie historycznych układów i funkcji rynków oraz sieci ulicznej,*
- *zachowanie lub odtwarzanie historycznego ukształtowania terenu zabytkowego zespołu miejskiego (w tym cech obronności) i układu komunikacyjnego,*
- *zachowanie lub odtwarzanie elementów układów zieleni komponowanej,*
- *zachowanie powiązań przestrzenno-funkcjonalnych elementów zespołów urbanistycznych,*
- *ochronę sylwet miast poprzez prawidłowe zagospodarowanie stref ekspozycji zespołów urbanistycznych,*
- *kształtowanie uzupełniającej zabudowy w dostosowaniu do założeń historycznych, [...]*

10) *Za elementy ekspozycji krajobrazów kulturowych wskazane do zachowania uznaje się:*

- *elementy ekspozycji czynnej: punkty widokowe, ciągi widokowe, osie widokowe, powiązania widokowe,*
- *elementy ekspozycji biernej: panoramy, strefy ekspozycji widokowej zabytkowych obiektów i zespołów urbanistycznych (otuliny krajobrazowe), ekspozycje wewnątrz krajobrazowych, dominanty architektoniczne, otwarcia widokowe.*

Uzupełnieniem kierunków działań i działań szczegółowych są **Rekomendacje dla podmiotów realizujących politykę przestrzenną w regionie** – w tym dla władz jednostek samorządu terytorialnego.

1) *Uznaje się za celowe wykorzystanie zasobów kulturowych dla potrzeb turystyki poprzez:*

- *włączenie do programów rozwoju turystyki: obiektów muzealnych, dawnych budowli obronnych, dawnych zespołów rezydencjonalnych, zespołów sakralnych, zabytków techniki (m.in. wiatraków, młynów i kolejek wąskotorowych: hrubieszowskiej, janowskiej i nałęczowskiej), budynków użyteczności publicznej,*
- *zagospodarowanie w formie szlaków turystycznych lub tras rowerowych historycznych szlaków handlowych,*
- *wykorzystywanie ocalałych obiektów dziedzictwa kulturowego jako wzorników w kształtowaniu lokalnej przestrzeni, a także bazy dla tworzenia instytucji kultury.*

2) *Ze względu na walory kompozycyjne historycznie ukształtowanych przestrzeni uznaje się za celowe kształtowanie panoram miast w sposób zapewniający ochronę sylwet zabytkowych zespołów urbanistycznych. [...]*

4) *W celu podkreślenia bogactwa kultury lokalnej rekomenduje się jej eksponowanie poprzez:*

- *wspieranie rozwoju sieci muzeów i skansenów,*
- *wspieranie twórczości ludowej, a także ośrodków rzemiosła ludowego poprzez tworzenie izb regionalnych,*
- *objęcie ochroną wszelkich przejawów działalności kulturowej i kulturotwórczej, przetrwałych tradycji, obrzędów, stroju ludowego oraz wspieranie współczesnych form kontynuacji tradycji lokalnych⁴⁰.*

4.2.3. Program Opieki nad Zabytkami Województwa Lubelskiego na lata 2019–2022

W czasie opracowywania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Krasnystaw na lata 2020–2023, Województwo Lubelskie dysponowało aktualnym programem opieki nad zabytkami na lata 2019–2022⁴¹.

Cele strategiczne, operacyjne i działania, z których większość została skierowana bezpośrednio lub pośrednio do jednostek samorządu terytorialnego [*pogrubieniem oznaczono te spośród*

⁴⁰ PZPW, s. 77–82.

⁴¹ Uchwała Nr IX/160/2019 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 2 września 2019 r. w sprawie przyjęcia „Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim na lata 2019–2022” – Dziennik Urzędowy Województwa Lubelskiego z 2019 r., poz. 5035.

działań, które powinny znaleźć się w sferze aktywności władz Miasta Krasnostaw], określono następująco:

Cel strategiczny I. Wzmocnienie potencjału dziedzictwa kulturowego województwa lubelskiego jako elementu rozwoju społeczno-gospodarczego regionu.	
Cel operacyjny 1. Ochrona zabytków materialnych i opieka nad zabytkami materialnymi.	Cel operacyjny 2. Ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego.
<p>Działanie 1. Działania podnoszące świadomość społeczeństwa o wartościach krajobrazu kulturowego i jego wpływie na budowę wspólnoty społecznej i tożsamości regionu, w szczególności poprzez wprowadzanie nowoczesnej formy ochrony krajobrazu kulturowego w postaci parku kulturowego.</p> <p>Działanie 2. Działania na rzecz opracowania powiatowych i gminnych programów opieki nad zabytkami w oparciu o aktualne uregulowania prawne w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.</p> <p>Działanie 3. Prowadzenie gminnych lub powiatowych ewidencji zabytków.</p> <p>Działanie 4. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania zabytków na obszarze województwa lubelskiego, w tym stała ochrona wartościowych układów przestrzennych: urbanistycznych i ruralistycznych, ze szczególnym uwzględnieniem budownictwa drewnianego, zabytków i obszarów przemysłowych, powojaskowych oraz obiektów archeologicznych.</p> <p>Działanie 5. Upowszechnianie mechanizmu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru przez organy stanowiące jednostki samorządu terytorialnego na zasadach określonych przez te jednostki.</p> <p>Działanie 6. Podejmowanie planowych działań w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami pozostającymi w posiadaniu jednostek samorządu terytorialnego.</p> <p>Działanie 7. Promocja instytucji muzeum jako narzędzia ochrony zabytków i miejsca wypracowywania wzorca opieki nad zabytkami. Wykorzystanie nowoczesnych technologii w działalności statutowej muzeów w celu przyciągnięcia odbiorcy.</p>	<p>Działanie 1. Poszerzanie form współpracy środowiska naukowego z samorządami w procesie ustalania autentycznych regionalnych wartości kulturowych, w tym określanie wyróżnika autentyczności poszczególnych grup etnograficznych Lubelszczyzny.</p> <p>Działanie 2. Podejmowanie starań o umieszczenie wybranych przejawów dziedzictwa niematerialnego na Krajowej Liście Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego.</p> <p>Działanie 3. Wspieranie aktywności regionalnej mającej na celu uświadomienie wagi niematerialnego dziedzictwa kultury dla zachowania tożsamości oraz prowadzenie planowych działań wspierających dziedzictwo niematerialne, poprzez tworzenie różnych programów edukacyjnych umożliwiających przekazywania przez twórców ludowych swej wiedzy, umiejętności i doświadczeń zawodowych młodemu pokoleniu.</p> <p>Działanie 4. Propagowanie działań w zakresie opieki i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w szczególności poprzez kultywujące je wydarzenia.</p> <p>Działanie 5. Upowszechnianie niematerialnego dziedzictwa kulturowego, jako niepowtarzalnej atrakcji turystycznej województwa, w szczególności poprzez wspieranie usług turystycznych na terenach wiejskich.</p> <p>Działanie 6. Wspieranie publikacji regionalnych oraz wydawnictw popularyzujących dziedzictwo kulturowe Lubelszczyzny jako elementu przyczyniającego się do wzmocnienia poczucia wspólnoty regionalnej i tożsamości kulturowej.</p>
Cel strategiczny II. Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny w działaniach promocyjnych i edukacyjnych wpływających na rozwój społeczno-ekonomiczny.	
Cel operacyjny 1. Edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny.	Cel operacyjny 2. Promocja dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny.

<p>Działanie 1. Poszerzanie wiedzy o dziedzictwie kulturowym i opiece nad nim przy użyciu nowoczesnych technologii, mediów oraz różnorodnych form edukacji społecznej.</p> <p>Działanie 2. Popularyzacja akcji edukacyjnych na rzecz niematerialnego dziedzictwa kulturowego do wzmacniania społecznej świadomości (poczucia wspólnoty regionalnej) mieszkańców Lubelszczyzny.</p> <p>Działanie 3. Edukacja właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych w zakresie zasad opieki nad nimi i ich ochrony.</p> <p>Działanie 4. Realizowanie studiów naukowych, wspieranie programów badawczych i dokumentacyjnych oraz organizowanie praktyk studenckich i staży, zmierzających do stworzenia pełnej inwentaryzacji zasobów dziedzictwa kulturowego niematerialnych i materialnego, zwłaszcza zagrożonego.</p> <p>Działanie 5. Edukacja na rzecz poznawania istniejących na przestrzeni dziejów relacji kultury polskiej z kulturami innych społeczności na terenie Lubelszczyzny.</p>	<p>Działanie 1. Rozwijanie nowoczesnych form promocji województwa wykorzystującej bogactwo dziedzictwa materialnego i niematerialnego jako czynnika rozwoju społeczno-ekonomicznego i budowania poczucia wspólnoty regionalnej i tożsamości kulturowej.</p> <p>Działanie 2. Promocja istniejących szlaków kulturowych oraz propagowanie ich tworzenia jako istotnych działań dla promocji regionu.</p> <p>Działanie 3. Wzmacnianie współpracy międzyregionalnej – krajowej i zagranicznej, województwa lubelskiego w zakresie promocji dziedzictwa kulturowego, w tym promocji turystyki kulturalnej poprzez organizację międzynarodowych wydarzeń i przedsięwzięć kulturalnych.</p> <p>Działanie 4. Poszerzenie wiedzy społecznej dotyczącej przemysłów kultury jako istotnego potencjału sektora społeczno-ekonomicznego.</p> <p>Działanie 5. Promocja i stwarzanie dogodnych warunków do rozwoju przemysłów kultury jako czynnika stymulującego wzrost gospodarczy.</p> <p>Działanie 6. Promocja krajobrazu kulturowego województwa lubelskiego jako atrakcyjnych miejsc dla aktywności filmowej i przemysłów czasu wolnego.</p> <p>Działanie 7. Tworzenie mechanizmów włączających materialne dziedzictwo kulturowe w nowoczesny obieg gospodarczy: przemysłów czasu wolnego i przemysłów kultury, w tym promocja walorów niewykorzystywanych obiektów zabytkowych, jako miejsc dogodnych do nadania im istotnych funkcji społeczno-ekonomicznych.</p>
--	--

Jak wynika z powyższego zestawienia, większość działań zaplanowanych do realizacji w *Programie Opieki nad Zabytkami Województwa Lubelskiego na lata 2019–2022* z powodzeniem wpisuje się w założenia niniejszego dokumentu i powinna być uwzględniana w działaniach krasnostawskiego samorządu.

4.2.4. Strategia Rozwoju Lokalnego Powiatu Krasnostawskiego na lata 2008–2020

Strategia Rozwoju Lokalnego Powiatu Krasnostawskiego na lata 2008–2020 została przyjęta na podstawie Uchwały Nr XXII/168/2008 Rady Powiatu w Krasnymstawie z dnia 16 października 2008 r.

Zamieszczoną w Strategii analizę SWOT przeprowadzono w obrębie pięciu obszarów tematycznych.

W obszarze „Przestrzeń i środowisko”, „wielokulturowość regionu” oraz „bogate dziedzictwo kulturowe” uznano za mocne strony powiatu, „brak planów zagospodarowania

przestrzennego” określono jako słabą stronę działalności samorządów powiatu. W obszarze „Sfera Społeczna”, za mocną stronę uznano „poczucie estetyki mieszkańców”, jako szanse uznano „stworzenie strategii rozwoju turystyki na terenie powiatu”, „opracowanie tras turystycznych” (można się domyślać, że istotnym elementem tych działań miałyby być zabytki), „oznakowanie obiektów zabytkowych” oraz „uczestnictwo w europejskich projektach i programach turystycznych”. Jako mocną stronę w „Sferze gospodarczej” uznano „atrakcyjne tereny pod względem turystycznym” (zapewne przy udziale zabytków). W obszarze „Infrastruktura społeczna” za słabe strony uznano „brak dostatecznych środków finansowych na działalność w sferze kultury”, „niedoinwestowanie obiektów kulturalnych”, „niewystarczająca działalność edukacyjna, której celem jest rozwój zainteresowań dziedzictwem kulturowym i historycznym wśród dzieci i młodzieży”. Za zagrożenie uznano „brak oferty edukacyjnej z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego i historycznego w programach nauczania dzieci i młodzieży”.

Jak więc wynika z analizy SWOT, zdecydowanie częściej problematyka dziedzictwa kulturowego i zabytków, pojawiała się po stronie słabych stron lub zagrożeń, aczkolwiek podkreślono, że bogate zasoby kulturowe i przyrodnicze stanowią mocną stronę powiatu.

Dla realizacji przyjętej misji powiatu – „Rozwój społeczno-gospodarczy Powiatu” oraz wizji – „Stały rozwój społeczno-gospodarczy zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju i podążający za potrzebami społeczności lokalnej”, sformułowano cztery cele strategiczne. W dwóch z nich znalazły się cele operacyjne bezpośrednio lub pośrednio (poprzez problematykę turystyki) związane z ochroną zabytków:

Cel strategiczny 1 – Poprawa jakości życia mieszkańców poprzez rozwój infrastruktury społecznej:

Ochrona dziedzictwa kulturowego.

Cel strategiczny 3 – Rozwój turystyki, sportu i rekreacji wraz z promocją powiatu:

Organizacja szlaków turystyki aktywnej (szlaki piesze i rowerowe),

Promocja turystyki.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

5.1.1. Strategia Rozwoju Miasta Krasnystaw na lata 2007–2015 z długookresową prognozą do roku 2020

Dokument został przyjęty Uchwałą Nr XVII/129/2008 Rady Miasta Krasnystaw z dnia 18 marca 2008 r. Przyjęto w nim hierarchiczny układ celów:

Na potrzeby niniejszej strategii wyróżniono trójpoziomą hierarchię celów:

Cele strategiczne – jako forma deklaracji ukierunkowująca wszelkie działania, na ogół w programach strategicznych jest utożsamiany z misją lub stanowi główny element misji.

Cele operacyjne – określające drogę osiągnięcia stanu docelowego w ramach strategicznego programu rozwojowego.

Cele szczegółowe – rozumiane jako programy działania, określające sposób osiągnięcia celu ogólnego (wskazują konkretne działania)⁴².

Dla ochrony zabytków na obszarze miasta Krasnystaw najważniejsze są zapisy znajdujące się w następujących celach:

Cel strategiczny 1. Wspieranie przedsiębiorczości i kreowanie nowoczesnej gospodarki wzmacniającej pozycję Krasnegostawu w województwie lubelskim.

- Cel operacyjny 2.2. Poprawa stanu infrastruktury społecznej oraz jej wyposażenia.
 - Cel Szczegółowy 2.2.1. Modernizacja obiektów świadczących usługi w zakresie pomocy i opieki społecznej (rewitalizacja terenu dawnego zespołu dworsko-parkowego i folwarcznego przy ul. Sikorskiego i ul. Konopnickiej).
 - Cel Szczegółowy 2.2.2. Modernizacja Domu Sejmikowego i Ratusza⁴³.

Cel strategiczny 4. Lepsze ukształtowanie ładu przestrzennego miasta Krasnegostawu poprzez rozwój i unowocześnienie infrastruktury technicznej na terenie miasta.

- Cel Operacyjny 4.3. Poprawa zagospodarowania i estetyki miasta.
 - Cel Szczegółowy 4.3.1. Rewitalizacja przestrzeni rynku miejskiego w historycznej zabudowie – Krasnystaw.

⁴² *Strategia Rozwoju Miasta Krasnystaw na lata 2007–2015 z długookresową prognozą do roku 2020*, s. 7.

⁴³ *Ibidem*, s. 65–66.

- Cel Szczegółowy 4.3.2. Opracowanie nowych dokumentów planistycznych obejmujących teren miasta⁴⁴.

Cel strategiczny 5. Kompleksowa rewitalizacja zmierzająca do poprawy warunków życia mieszkańców Krasnegostawu i wzrostu atrakcyjności inwestycyjnej miasta poprzez odnowę substancji architektonicznej wraz z infrastrukturą techniczną i społeczną.

- Cel Operacyjny 5.1. Rewitalizacja rynku miejskiego (Plac 3-go Maja),
- Cel Operacyjny 5.4. Rewitalizacja terenu przy ul. Zamkowej (tzw. „Plac z Krzyżem”),
- Cel Operacyjny 5.7. Zagospodarowanie terenów łąk, w szczególności przy ul. Sikorskiego,
- Cel Operacyjny 5.8. Rewitalizacja terenów podworskich przy ul. Sikorskiego,
- Cel Operacyjny 5.9. Zagospodarowanie starorzecza rzeki Wieprz i Żółkiewka⁴⁵.

Część celów sformułowanych w Strategii zostało już w całości lub częściowo zrealizowanych – 2.2.1. *Rewitalizacja terenu dawnego zespołu dworsko-parkowego i folwarcznego przy ul. Sikorskiego i ul. Konopnickiej*; 2.2.2. *Modernizacja Domu Sejmikowego*, 4.3.1. *Rewitalizacja przestrzeni rynku miejskiego w historycznej zabudowie – Krasnystaw*, 5.1. *Rewitalizacja rynku miejskiego (Plac 3-go Maja)*, 5.4. *Rewitalizacja terenu przy ul. Zamkowej (tzw. „Plac z Krzyżem”),* 5.8. *Rewitalizacja terenów podworskich przy ul. Sikorskiego.*

Na realizację pozostałych celów należy zwrócić szczególną uwagę, bowiem w bardzo poważnym stopniu odnoszą się do problematyki ochrony najcenniejszych zasobów zabytkowych i krajobrazowych miasta.

Cel szczegółowy 4.3.2. *Opracowanie nowych dokumentów planistycznych obejmujących teren miasta* – dotyczy m.in. procedowanego obecnie miejscowego planu zagospodarowania historycznego centrum miasta wraz z terenami łąkowymi położonymi na południe od rynku oraz terenami wzdłuż Wieprza położonymi na północ, w obrębie których znajdują się m.in. relikty zamku – mające charakter nawarstwień kulturowych. Realizacja tego celu ściśle wiąże się z celami 5.7. *Zagospodarowanie terenów łąk, w szczególności przy ul. Sikorskiego* oraz 5.9. *Zagospodarowanie starorzecza rzeki Wieprz i Żółkiewka*, dotyczącymi terenów o wybitnych walorach krajobrazowych – ekspozycja sylwety miasta chronionej wpisem do rejestru zabytków województwa lubelskiego.

⁴⁴ Ibidem, s. 67.

⁴⁵ Ibidem, s. 67–68.

5.1.2. Strategia rozwoju miejskiego obszaru funkcjonalnego Krasnystaw PLUS na lata 2014–2020 z perspektywą do 2030 roku

Strategia rozwoju miejskiego obszaru funkcjonalnego Krasnystaw PLUS na lata 2014–2020 z perspektywą do 2030 roku została przyjęta Uchwałą Nr VII/41/2015 Rady Miasta Krasnystaw z dnia 21 maja 2015 roku.

W tomie II *Strategii* w części programowej sformułowano zasadnicze elementy dokumentu – wizję, misję, cele strategiczne, priorytety i działania. Za cel główny *Strategii* uznano *Wzrost liczby miejsc pracy na terenie MOF [Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego] Krasnystaw Plus*. Problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego została przywołana wprost w Misji *Strategii* – *Tworzenie warunków do zintegrowanego rozwoju społecznego i gospodarczego, bazującego na potencjale inwestycyjnym oraz lokalnym dziedzictwie kulturowym i naturalnym, zapewniającą wysoką jakość życia mieszkańców*. W ten sposób, a także przy formułowaniu celów strategicznych, priorytetów i działań rozwojowych uwzględniony został wpływ jakości ochrony obiektów i obszarów zabytkowych oraz turystycznego wykorzystania wartości dziedzictwa kulturowego na wzrost gospodarczy, a tym samym na wzrost liczby miejsc pracy.

Problematyka dziedzictwa kulturowego w sposób bezpośredni została wprowadzona do drugiego celu strategicznego – *Ochrona środowiska i efektywne gospodarowanie zasobami*, poprzez sformułowanie działania rozwojowego 2.2.1. *Zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego*.

W dalszej części *Strategii* – po uwzględnieniu specyfiki przestrzennej MOF Krasnystaw PLUS, przeprowadzonej analizy barier i potencjałów rozwojowych oraz konieczności wzmocnienia integracji obszarów w relacji miasto-wieś – wyznaczono 4 obszary wsparcia, którym przyporządkowano cele i działania rozwojowe w największym stopniu prowadzące do osiągnięcia pozytywnych zmian we wszystkich zdiagnozowanych sferach problemowych⁴⁶.

W dwóch z nich: *Obszary z niewykorzystanym potencjałem turystycznym* oraz *Obszary wymagające rewitalizacji*, jednym z działań rozwojowych jest działanie 2.2.1. *Zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego*.

W odniesieniu do *Obszarów z niewykorzystanym potencjałem turystycznym* uzasadniono to następująco: ***Cały miejski obszar funkcjonalny Krasnystaw PLUS charakteryzuje się bogatym dziedzictwem kulturowym i historycznym (m.in. obiekty wpisane do rejestru zabytków) oraz dużymi walorami przyrodniczo-krajobrazowymi, w tym związanymi z naturalnymi produktami lokalnymi opartymi na uprawie chmielu. Te wewnętrzne potencjały pozostają niewykorzystane, gdyż ani poszczególne samorzady, ani MOF jako całość, nie dysponują spójną i kompleksową ofertą atrakcji i usług turystycznych. Brak rozpoznawalnych produktów turystycznych, niedostatecznie rozwinięta infrastruktura okołoturystyczna (w tym***

⁴⁶ *Strategia rozwoju miejskiego obszaru funkcjonalnego Krasnystaw PLUS, t. II, s. 34.*

przede wszystkim baza noclegowa i gastronomiczna) oraz postępująca degradacja techniczna obiektów zabytkowych to problemy, które zostaną rozwiązane dzięki realizacji projektów w ramach wyznaczonego obszaru wsparcia. Przedsięwzięcia te, opierając się na naturalnych i kulturowych zasobach MOF oraz kształtując estetyczną i funkcjonalną przestrzeń publiczną, pozwolą na wykorzystanie endogenicznego potencjału turystycznego, tak aby turystyka stała się ważną gałęzią lokalnej gospodarki. Dodatkowo kompleksowa oferta turystyczna obszaru będzie kolejnym ogniwem łączącym poszczególne samorządy w ramach partnerstwa oraz integrującym obszary miejskie i wiejskie⁴⁷.

Wprowadzenie działania rozwojowego 2.2.1. do Obszaru wymagającego rewitalizacji sformułowano następująco: *Pod pojęciem rewitalizacji można wskazać cały pakiet różnorodnych działań, które przyczyniają się do ograniczenia zjawisk ubóstwa i wykluczenia społecznego, ożywienia społecznego i gospodarczego obszaru, a tym samym poprawy jakości życia mieszkańców. Wyznaczenie w MOF obszarów wymagających rewitalizacji, związane jest ze zdiagnozowanymi barierami rozwojowymi, obejmującymi łącznie sfery: społeczną, gospodarczą, przestrzenną, środowiskową i kulturową. Tereny dotknięte tymi problemami wymagają kompleksowego podejścia, które wyraża się w integrowaniu działań w ramach różnych aspektów rewitalizacji, przy wykorzystaniu potencjałów endogenicznych obszarów miejskich i wiejskich. **Realizacja działań infrastrukturalnych** jako narzędzie niwelowania zjawisk związanych z problemami społecznymi **obejmować będzie inwestycje związane z kształtowaniem przyjaznej przestrzeni publicznej – funkcjonalnej i estetycznej oraz zachowaniem dziedzictwa kulturowego poprzez przedsięwzięcia w zakresie przywrócenia lub nadania nowych funkcji zdegradowanym budynkom, obiektom i terenom.** W wymiarze gospodarczym niezbędne będą działania z zakresu wspierania samozatrudnienia oraz powstawania podmiotów ekonomii społecznej, a w wymiarze społecznym – na rzecz poprawy dostępu do wysokiej jakości usług publicznych⁴⁸.*

5.1.3. Miejski Program Rewitalizacji Miasta Krasnystaw na lata 2016–2023

„Miejski Program Rewitalizacji Miasta Krasnystaw na lata 2016–2023”, stanowiący aktualizację wcześniej sporządzonego dokumentu, został przyjęty Uchwałą Rady Miasta Nr XXIV/210/2017 w dniu 30 marca 2017 r. Wyznaczony w dokumencie obszar rewitalizacji obejmuje zabytkowe centrum miasta oraz teren ograniczony od zachodu ulicami: Bocianią, Kościuszki, PCK, Oleszczyńskiego, Rzeczną i Jezuicką oraz od wschodu rzeką Wieprz.

W Założeniach Miejskiego Programu Rewitalizacji określono misję programu jako *Tworzenie warunków integracji i aktywizacji mieszkańców oraz przeciwdziałanie rozwarstwieniu społecznemu.* Ma ona być realizowana przez dwa cele rewitalizacji, w tym: *Poprawę spójności*

⁴⁷ Ibidem, s. 35–36.

⁴⁸ Ibidem, s. 36.

funkcjonalno-przestrzennej oraz estetyki przestrzeni i obiektów, w ramach której dwa z trzech sformułowanych kierunków działań odnoszą się do problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego: 2.1. Ochrona oraz udostępnianie dziedzictwa kulturowego i naturalnego oraz 2.3. Atrakcyjne kształtowanie przestrzeni⁴⁹.

W ramach działań rewitalizacyjnych wskazano 7 projektów podstawowych / przedsięwzięć, z których dwa obejmują działania związane z ochroną i wyeksponowaniem wartości dziedzictwa kulturowego, w tym obiektów zabytkowych:

1. Zagospodarowanie rejonu ulicy Zaułek Nadrzeczny

Zakres rzeczowy projektu – Kompleksowe zagospodarowanie rejonu ulicy Zaułek Nadrzeczny Miasta Krasnystaw, tj. pas nad rzeką Wieprz pomiędzy ulicami Mostową i Gawryłowa oraz najbliższej okolicy.

Nadanie terenom zdegradowanym nowych funkcji: rekreacyjnej z przystanią, kulturowej z elementami historycznymi. Powstanie i udostępnienie mieszkańcom nowej całorocznej infrastruktury społecznej wykorzystującej dziedzictwo kulturowe i naturalne wraz z niezbędną infrastrukturą techniczną. [...] Uruchomienie nowych usług kulturalnych i społecznych⁵⁰.

2. Utworzenie Inkubatora Przedsiębiorczości i Aktywności Społecznej

Zakres rzeczowy projektu – Remont i przebudowa z przystosowaniem wnętrza i adaptacją istniejących pomieszczeń budynku byłego Ratusza Miejskiego w Krasnymstawie⁵¹.

3. Odtworzenie historycznego charakteru rynku miejskiego w Krasnymstawie – przywrócenie przestrzeni publicznej w centrum miasta.

Zakres rzeczowy projektu – Przywrócenie historycznego charakteru zabytkowego centrum miasta. [...] Rynek powinien stać się turystycznym „produktem kulturowym” przyciągającym turystów przez cały rok. Plac uzyska jedyny w swoim rodzaju i unikalny w skali Polski wygląd, stanie się unikalną atrakcją zarówno dla mieszkańców, jak i turystów. Uzupełnieniem części inwestycyjnej projektu będzie aplikacja na urządzenia mobilne, stanowiąca informator oraz przewodnik turystyczny przybliżające najistotniejsze momenty z historii miasta oraz opisująca jego najcenniejsze zabytki.

Odnowienie i nadanie nowych funkcji dla budynków zlokalizowanych w centrum Krasnegostawu – inwestycje realizowane przez właścicieli i użytkowników⁵².

⁴⁹ *Miejski Program Rewitalizacji Miasta Krasnystaw na lata 2016–2023*, s. 63.

⁵⁰ *Ibidem*, s. 66–68.

⁵¹ *Ibidem*, s. 68.

⁵² *Ibidem*, s. 70–71.

5.1.4. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Krasnystaw

Zgodnie z art. 9 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, Miasto Krasnystaw dysponuje *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Krasnystaw*.

Obecnie obowiązujący dokument został przyjęty Uchwałą Nr X/73/2011 Rady Miasta Krasnystaw z dnia 27 października 2011 r. zmieniającą w całości wcześniejsze *Studium* przyjęte Uchwałą Nr XLIII/283/98 Rady Miasta Krasnegostawu z dnia 29 kwietnia 1998 r. oraz poddany został zmianom merytorycznym na mocy Uchwały Nr XII/86/2015 Rady Miasta Krasnystaw z dnia 19 listopada 2015 roku.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego nie jest aktem prawa miejscowego, jednak ma za zadanie określać politykę przestrzenną gminy, w tym lokalne zasady zagospodarowania przestrzennego, które z kolei (na podstawie art. 9 ust. 4 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym) są wiążące przy sporządzaniu miejscowych planów.

W tomie II *Studium – Kierunki zagospodarowania przestrzennego*, zawarty został rozdział poświęcony zasadom ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, które zgodnie z ustawowymi wymogami powinny być następnie uwzględnione w prawie lokalnym⁵³.

Ochrona zabytkowego krajobrazu kulturowego jest obok ochrony środowiska naturalnego najważniejszym celem publicznym polityki przestrzennej gmin. Na terenie miasta występują obszary, o różnym stopniu wymagań ochronnych, w zależności od zachowanych lub koniecznych do uczytelnienia i ekspozycji walorów zasobu kulturowego, na których obowiązują powszechne standardy ochrony wynikające z obowiązującego prawa.

Zgodnie z zapisami *Studium* celami ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego na terenie miasta są:

- 1) Ochrona dziedzictwa kulturowego i historycznego, utrzymanie i wyeksponowanie zachowanych zasobów i struktury krajobrazu kulturowego, w tym:
 - układu i reliktyw osadnictwa prahistorycznego i średniowiecznego (stanowisk archeologicznych),
 - średniowiecznej i nowożytnej struktury osadniczej,
 - historycznych nawarstwień i przekształceń cywilizacyjno-kulturowych,
 - niematerialnych wartości historycznych i społecznych.

⁵³ *Studium...*, t. II, s. 19–31.

2) Zachowanie i kształtowanie wartościowego środowiska antropogenicznego i zapewnienie jego trwałego użytkowania poprzez:

- ochronę prawno-konserwatorską zabytków archeologicznych,
- ochronę prawno-konserwatorską układów przestrzennych,
- ochronę prawno-konserwatorską zabytków budownictwa, techniki i zieleni zabytkowej,
- prawne kształtowanie współczesnych form zabudowy i zagospodarowania terenu z poszanowaniem tradycji i wykorzystaniem wzorców regionalnych,
- utrzymanie podstawowej funkcji centrum, determinującej fizjonomię krajobrazu tej części miasta,
- zachowanie w formie naturalnej cieków, stawów, starorzeczy w granicach miasta,
- zachowanie krawędzi leśnych od strony Wieprza zamykających obszary otwarte jako elementu kształtującego krajobraz miasta,
- zachowanie w dobrym stanie technicznym i estetycznym dominant kulturowych i krajobrazowych, utrzymanie ich roli w krajobrazie,
- zahamowanie niekorzystnych procesów degradujących krajobraz, powstałych poprzez ugorowanie terenów rolnych, wycinanie zadrzewień przydrożnych i śródpolnych, zwłaszcza w wąwozach oraz innych istotnych form fizjonomii krajobrazu,
- utrzymanie i nie ograniczanie ekspozycji układów komponowanej zieleni parków, cmentarzy i obsadzeń przydrożnych i śródpolnych,
- utrzymanie i eksponowanie historycznie ukształtowanej sieci dróg, w szczególności w rejonie historycznego centrum miasta,
- zapobieganie powstawaniu ubytków w zabudowie kamienicznej i tworzenie warunków do jej odbudowy,
- utrzymanie i eksponowanie zabudowy historycznej, jej proporcji, formy, dachów, wielkości i układu otworów, rodzaju stolarki i jej zdobnictwa, materiału budowlanego,
- kształtowanie walorów estetycznych nowej zabudowy w szczególności mieszkalnej jednorodzinnej poprzez nawiązywanie do tradycji i wartości regionalnych, w zakresie określania formy architektonicznej i materiałów budowlanych,
- przeciwdziałanie degradacji krajobrazu kulturowego nowymi lokalizacjami budowli substandardowych (tymczasowych pawilonów usługowych, baraków, budek

- kempingowych, agresywnych form reklamy) i rozwiązaniami technicznymi (naziemne sieci inżynieryjne, wolnostojące konstrukcje inżynieryjne),
- ochronę przed dewastacją zabytków archeologicznych – ustalanie ochrony w planach miejscowych,
 - zachowanie w dobrym stanie technicznym i estetycznym zabytków oraz innych elementów zagospodarowania,
 - ochronę miejsc związanych ze sprawowaniem praktyk religijnych – krzyży i kapliczek przydrożnych,
 - opracowanie materiałów pomocniczych do nauczania i propagowania historii i tradycji regionu.

Ochrona zabytków wpisanych do rejestru zabytków wynika z przepisów *ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* i na ich terenie zapisy prawa miejscowego mają ograniczony charakter. Wpisany do rejestru zabytków układ urbanistyczny miasta Krasnystaw został w *Studium* wyznaczony jako strefa ochrony konserwatorskiej, w obrębie której należy:

- zachować zasadnicze proporcje wysokościowe zabudowy kształtującej sylwetę zespołu;
- zachować rozplanowania ulic i placów z zachowaniem ich szerokości, przekroju, nawierzchni;
- utrzymać historyczne linie zabudowy oraz wysokości i proporcji budynków, geometrii dachów, materiałów wykończeniowych;
- zachować charakter wnętrz urbanistycznych;
- zachować historyczny podział działek, ewentualnie nawiązać do dawnych podziałów;
- zachować zabudowę historyczną, jej konserwację, rewaloryzację, rekonstrukcję;
- zachować towarzyszącą historyczną zieleń komponowaną;
- dostosować nową, wprowadzaną na obszarze zabudowę do historycznej kompozycji w zakresie sytuacji, skali, bryły, podziałów architektonicznych, proporcji powierzchni muru i otworów wraz z nawiązaniem form współczesnych do lokalnej tradycji architektonicznej;
- usuwać obiekty dysharmonizujące;
- dostosować współczesne funkcje do wartości zespołu zabytkowego przez nawiązanie do historycznego programu mieszkaniowo-usługowego;
- wprowadzić elementy reklamy wizualnej jedynie w miejscach dopuszczonych przez służby ochrony zabytków (WKZ);

- dążyć do kompleksowych badań historycznych obszaru.

Z kolei dla ochrony wartości krajobrazowych układu urbanistycznego wprowadzono w *Studium* strefę „E” ochrony ekspozycji zespołu staromiejskiego, w obrębie której należy:

- ograniczyć w granicach strefy lokalizację zabudowy przekraczającej wysokość zabudowy historycznej kształtującej sylwetę miasta, lub o formach agresywnych;
- ograniczyć zespoły zieleni wysokiej lub obsadzeń krzewami, ograniczających widok na sylwetę lub dominanty z ciągów komunikacyjnych, terenów otwartych i przestrzeni publicznych;
- utrzymać tarasowy układu kształtowania panoramy miasta od strony południowej poprzez zachowanie ukształtowania terenu i ograniczenie wysokości zabudowy;
- ograniczyć lokalizację budowli o wysokości przekraczającej istniejącą zabudowę i zadrzewienia w sąsiedztwie istniejących dominant krajobrazowych.

Wszystkie wyżej wymienione – bardzo dobrze sformułowane – zapisy *Studium* powinny być, zgodnie z przepisami *ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym*, uwzględnione w uchwalanych miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

5.1.5. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego

Na terenie miasta obowiązują miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego⁵⁴ przedstawione w tabeli poniżej.

Lp.	Teren objęty planem	Nr uchwały Rady Miasta Krasnostaw	Publikacja (Dziennik Urzędowy Województwa Lubelskiego)	Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazu kulturowego
Nieaktualne miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego				
1.	Teren pasa drogowego ul. Rejowieckiej	Nr XXII/153/2000 z dnia 27 kwietnia 2000 r.	2000 r., Nr 55, poz. 663	Brak zapisów dotyczących problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.
2.	Teren pasa drogowego ul. Wincentego Witosa	Nr XXII/154/2000 z dnia 27 kwietnia 2000 r.	2000 r., Nr 55, poz. 664	Brak zapisów dotyczących problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.
3.	Teren pasa drogowego ul. Lwowskiej	Nr XXII/155/2000 z dnia 27 kwietnia 2000 r.	2001 r., Nr 16, poz. 268	Brak zapisów dotyczących problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.
4.	Teren w rejonie ulic: Kacza, Kołowrót, Kościuszki, Kilińskiego, Gawryłowa	Nr XVIII/145/2004 z dnia 24 czerwca 2004 r.	2004 r., Nr 149, poz. 2105	§ 2.1. Tereny 2MN, 5U,ZP, 9G: Podczas realizacji inwestycji na terenach – w przypadku natrafienia na ruchome

⁵⁴ Na podstawie: *Oceny aktualności Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego* – przyjętej Uchwałą Nr XLI/321/2018 Rady Miasta Krasnostaw z dnia 4 października 2018 r.

				zabytki archeologiczne w postaci ceramiki, kafli, szkła, przedmiotów krzemianych, kości ludzkich lub zwierzęcych – inwestor zobowiązany jest do natychmiastowego powiadomienia o tym fakcie Wojewódzki Oddział Służby Ochrony Zabytków w Lublinie Delegatura w Chełmie. Prace ziemne mogą być objęte nadzorem archeologicznym lub interwencyjnymi ratowniczymi badaniami archeologicznymi.
5.	Ciąg komunikacyjny ulic: Polewana, Kościuszki, Gawryłowa, Nieczaja	Nr XXVI/202/2005 z dnia 9 marca 2005 r.	2005 r., Nr 120, poz. 2263	<p>§ 5.1. Na obszarze objętym opracowaniem nie występują obiekty objęte formami ochrony prawnej przez konserwatora zabytków.</p> <p>2. W celu zachowania i podkreślenia walorów krajobrazu kulturowego, na obszarze opracowania ustala się następujące zasady:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) nie dopuszcza się możliwości lokalizowania obiektów dyszharmonizujących z zabudową istniejącą; 2) nowe obiekty należy dostosować do zabudowy sąsiadującej z projektowaną; 3) zachować cenne formy architektoniczne i wystrój zabudowy istniejącej.
Częściowo aktualne miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego				
6.	Osiedle Lubelskie Część „B” (przy ul. Sienkiewicza)	Nr XLV/303/1998 z dnia 18 czerwca 1998 r.	1998 r., Nr 11, poz. 57	§ 1.3. Teren 1 MN Zabudowa o wys. do III kondygnacji z uwzględnieniem tradycyjnych dla miasta form architektonicznych i detalu.
7.	ul. Graniczna – „Chmielnik”	Nr XX/134/2000 z dnia 3 lutego 2000 r.	2000 r., Nr 55, poz. 662	Brak zapisów dotyczących problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.
8.	ul. Kickiego	Nr XXVII/193/2000 z dnia 28 września 2000 r.	2000 r., Nr 75, poz. 921	§ 6.1.1) c) formy architektoniczne nowej zabudowy mieszkalnej i usługowej nawiązującej do cech regionalnych przy starannym dowiezaniu do rzeźby terenu i krajobrazu kulturowego.
9.	ul. Sokołowskiego	Nr XXXV/253/2001 z dnia 28 czerwca 2001 r.	2002 r., Nr 8, poz. 274	Brak zapisów dotyczących problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.
10.	Osiedle Lubelskie Część „A” (ulice wewnątrzsiedlowe i ciągi piesze)	Nr XL/276/2001 z dnia 25 października 2001 r.	2001 r., Nr 100, poz. 1638	Brak zapisów dotyczących problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.
11.	Osiedle Lubelskie Część „B” (ulice wewnątrzsiedlowe i ciągi piesze)	Nr XL/277/2001 z dnia 25 października 2001 r.	2001 r., Nr 100, poz. 1639	Brak zapisów dotyczących problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.
12.	Osiedle Lubelskie Część „C” (ulice wewnątrzsiedlowe i ciągi piesze)	Nr XL/278/2001 z dnia 25 października 2001 r.	2001 r., Nr 100, poz. 1640	Brak zapisów dotyczących problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.
13.	ul. Gospodarcza, zbiornik Lubańki	Nr XLIX/340/2002 z dnia 8 sierpnia 2002 r.	2002 r., Nr 112, poz. 2517	Brak zapisów dotyczących problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.
14.	ul. Bojarskiego	Nr V/40/2003 z dnia 10	2003 r., Nr 77, poz. 2138	Brak zapisów dotyczących problematyki

		kwietnia 2003 r.		ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.
15.	Teren w rejonie ulic: Konopnickiej, Sikorskiego, Piekarskiego, Piłsudskiego	Nr XVIII/144/2004 z dnia 24 czerwca 2004 r.	2004 r., Nr 149, poz. 2104	Brak zapisów dotyczących problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.
16.	Teren w rejonie ulic: Piłsudskiego, Piekarskiego, Sikorskiego, Porucznika Zręba	Nr XXXII/246/2005 z dnia 25 października 2005 r.	2006 r., Nr 3, poz. 21	<p>§ 5.1. Na obszarze objętym opracowaniem nie występują obiekty objęte formami ochrony prawnej przez konserwatora zabytków.</p> <p>2. W celu zachowania i podkreślenia walorów krajobrazu kulturowego, na obszarze opracowania ustala się następujące zasady:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) nie dopuszcza się możliwości lokalizowania obiektów dyszharmonizujących z zabudową istniejącą; 2) nowe obiekty należy dostosować do zabudowy sąsiadującej z projektowaną; 3) zachować cenne formy architektoniczne i wystrój zabudowy istniejącej.
Aktualne miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego				
17.	ul. Okrzei	Nr XXXIV/253/2009 z dnia 13 listopada 2009 r.	2009 r., Nr 148, poz. 3171	<p>§ 8.1. w granicach planu zlokalizowany jest obiekt architektury i budownictwa znajdujący się w gminnej ewidencji zabytków – dom przy ul. Stefana Okrzei nr 13 na działce nr ewid. 1668. Dopuszcza się zmiany adaptacyjne obiektu po uprzednim uzgodnieniu z Lubelskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. W przypadku koniecznej rozbiórki obiektu, znajdującego się w gminnej ewidencji zabytków, należy przedstawić inwentaryzację architektoniczną w celu uzyskania zgody Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.</p> <p>2. W przypadku natrafienia podczas prowadzenia robót inwestycyjnych na pradziejowe nawarstwienia kulturowe, obiekty ziemne i znaleziska archeologiczne należy wstrzymać prace i powiadomić urząd konserwatorski lub Burmistrza Krasnegostawu. Kontynuacja prac będzie możliwa pod nadzorem archeologicznym przez uprawnionego archeologa na podstawie pozwolenia konserwatorskiego.</p>
18.	ul. Okrzei, Polewana, Kościuszki i Poniatowskiego	Nr XX/164/2012 z dnia 29 listopada 2012 r.	2013 r., poz. 598	§ 7. Na terenie objętym planem nie wskazuje się obiektów i obszarów objętych ochroną dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.
19.	ul. Ułańska, Polna, Makowa, Bławatna i Witosa	Nr XXVIII/228/2013 z dnia 12 listopada 2013 r.	2013 r., poz. 5165	§ 7. Na terenie objętym planem nie wskazuje się obiektów i obszarów objętych ochroną dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej

20.	ul. Gołębia i Witosa	Nr XXVIII/229/2013 z dnia 12 listopada 2013 r.	2013 r., poz. 5166	<p>§ 7. Ustala się następujące zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:</p> <p>1) wskazuje się lokalizację stanowiska archeologicznego nr 62 o powierzchni do 1 ara ujętego w wojewódzkiej ewidencji zabytków zgodnie z rysunkiem planu;</p> <p>2) podczas realizacji inwestycji w rejonie stanowiska archeologicznego nr 62 o powierzchni do 1 ara należy przeprowadzić badania archeologiczne w zakresie odpowiadającym zakresowi robót ziemnych po uzyskaniu pozwolenia właściwego konserwatora zabytków zgodnie z przepisami odrębnymi.</p>
21.	ul. Bohaterów Września, Łukasińskiego, Bielszy, Niesieckiego, Czuby i Ułańskiej	Nr XXVIII/230/2013 z dnia 12 listopada 2013 r.	2013 r., poz. 5167	§ 7. Na terenie objętym planem nie wskazuje się obiektów i obszarów objętych ochroną dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.
22.	ul. Okrzei, Królowej Sołki i Królowej Jadwigi	Nr XXXVI/310/2014 z dnia 23 października 2014 r.	2014 r., poz. 3939	Na terenie objętym planem nie występują i nie wskazuje się obiektów i obszarów objętych ochroną dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.
23.	ul. Wspólna, Łąkowa, Topolowa, Bociania, Rybia, Kołowrót i Kościuszki	Nr VI/31/2015 z dnia 31 marca 2015 r.	2015 r., poz. 1417	<p>§ 11. Na obszarze objętym miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego znajdują się zabytki archeologiczne, ujęte w gminnej ewidencji zabytków, stanowiące obiekty podlegające ochronie na podstawie przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz.U. z 2014 r., poz. 1446).</p> <p>§ 12. Dla zabytków archeologicznych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, ustala się:</p> <p>1) wyznacza się strefy ochrony archeologicznej dla zabytków archeologicznych w granicach ich zasięgu podanego na mapie;</p> <p>2) w obrębie wyznaczonych stref wszelka działalność inwestycyjna, związana z prowadzeniem prac ziemnych (kubaturowa, liniowa, drogowa, pozyskiwania surowców mineralnych) oraz zmiany w użytkowaniu gruntu musi być poprzedzona badaniami archeologicznymi.</p>
24.	Rejon ulic Sokołowskiego, Polewanej i Okrzei	Nr XIII/103/2015 z dnia 29 grudnia 2015 r.	2016 r., poz. 523	§ 7. Na terenie objętym planem nie występują i nie wskazuje się obiektów i obszarów objętych ochroną dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.
25.	Rejon ulic Rejowieckiej, Gospodarczej, Torowej, Kwiatowej i Witosa	Nr XXXIV/277/2018 z dnia 15 marca 2018 r.	2018 r., poz. 1787	§ 7. 1. Ustala się ochronę zabytków archeologicznych – stanowisk archeologicznych ujętych w gminnej ewidencji zabytków w formie stref ochrony archeologicznej, zgodnie z rysunkiem planu. 2. W obszarze strefy ochrony

				<p>archeologicznej:</p> <p>1) wszelka działalność inwestycyjna związana z prowadzeniem prac ziemnych (kubaturowa, liniowa, drogowa, pozyskiwanie surowców mineralnych) oraz zmiany w sposobie użytkowania gruntu wymaga uzgodnienia z Lubelskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków – przed zgłoszeniem lub uzyskaniem pozwolenia na budowę, zgodnie z przepisami odrębnymi;</p> <p>2) prowadzenie robót ziemnych, towarzyszących inwestycji w obszarze stanowisk archeologicznych wymaga przeprowadzenia badań archeologicznych, po uprzednim uzyskaniu pozwolenia Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie.</p>
26.	Rejon ulic Poniatowskiego, Szkolnej i Kościuszki	Nr XXXVI/291/2018 z dnia 30 maja 2018 r.	2018 r., poz. 2941	<p>§ 7. 1. Wskazuje się obiekt zabytkowy ujęty w gminnej ewidencji zabytków (młyn, przy ul. Szkolnej), zgodnie z rysunkiem planu.</p> <p>2. Dla obiektu zabytkowego ujętego w gminnej ewidencji zabytków ustala się:</p> <p>1) zachowanie tkanki historycznej stanowiącej o wartości kulturowej obiektu w zakresie bryły, kształtu dachu, formy architektonicznej, detalu (w tym podziałów stolarki okiennej), wystroju i kompozycji elewacji zgodnie z pierwotnymi cechami;</p> <p>2) prowadzenie prac budowlanych przy obiekcie zabytkowym na zasadach regulowanych przepisami odrębnymi.</p>

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Rys historyczny Miasta Krasnystaw

Znaleziska archeologiczne z okolic Krasnegostawu świadczą, że obszar ten był zasiedlany już począwszy od schyłkowego paleolitu. W epoce neolitycznej „rewolucji rolniczej” pojawiały się tu grupy należące do różnych „kultur archeologicznych”. O atrakcyjności dla osadników decydowały dogodne warunki do prowadzenia uprawy i hodowli, a także sytuowania osad.

Ukształtowane w okresie od VIII do IX w. struktury plemienne na terenie międzyrzecza Wieprza i Bugu, zaczynają, począwszy od X–XI w. ustępować miejsca grodom wczesnopaństwowym. Ma to niewątpliwie związek z nasilającym się zainteresowaniem tymi ziemiami ze strony zarówno Polan, jak i Rusinów⁵⁵. Grody wczesnopaństwowe (datowane na X–XIII w.) – co odróżniało je od plemiennych – miały o wiele bardziej złożone i różnorodne funkcje: oprócz

⁵⁵ Por. T. Dzieńkowski, *Plemienne i wczesnopaństwowe grody międzyrzecza Wieprza i Bugu*, [w:] *Pogranicze polsko-ruskie we wczesnym średniowieczu na Lubelszczyźnie*, Lublin 2009, s. 43.

oczywistej militarnej, także administracyjnej, sakralnej czy wczesnomiejskiej. Ich usytuowanie – w naturalnie obronnych miejscach wododziału Wieprza i Bugu, przy jednoczesnym istnieniu „pustki osadniczej” pomiędzy Wieprzem a Wisłą – wskazuje, że mogły one wyznaczać zachodnią granicę Rusi w okresie od X do XIII w.⁵⁶. Być może szczególną rolę w tym systemie obronnym pełnił Szczekarzew – jako gród broniący jednego z niewielu dogodnych przejść przez Wieprz w jego środkowym biegu. Lokalizacja grodu Szczekarzew niestety – pomimo kilku hipotez – nie jest znana do dziś⁵⁷.

Pierwsza wzmianka o Szczekarzewie – datowana na 1219 rok – pojawiła się w Kodeksie Hipackim – *Roku 6727 przychodził Lestko [Leszek Biały] na Daniła do Szczekarzewa broniąc mu iść na pomoc Mścislawowi, teściowi swojemu*⁵⁸. Kolejna wzmianka – z 1282 roku – pochodząca również z Kodeksu Hipackiego dotyczy akcji militarnej księcia mazowieckiego Bolesława II: *Roku 6790 (1282) Bolesław upatrzywszy czas, przyszedł w dwustu wojów w okolice Szczekarzewa i dziesięć wsi wziął i odszedł z powrotem z dumą wielką, jakby wziął ziemię całą*⁵⁹. Fakt przywołania Szczekarzewa przez kronikarza może potwierdzać ówczesne znaczenie grodu, jako ważnego ośrodka pogranicznego.

Po raz pierwszy nazwa Krasnymstaw pojawiła się w kopii dokumentu wydanego przez księcia Władysława Opolczyka 5 października 1377 r., ustanawiającego w Bełzie skład soli dla kupców przybywających z Litwy: *[...] iżby obecny dokument i dawniejsze ich przywileje nie wzbudziły więcej gniewu Litwinów na sól ruską, którą w okolicy Bełza na sprzedaż wystawiać należy, [w miastach sąsiednich, jako to w Hrubieszowie, Sokalu, Krasnymstawie, Chełmie, Horodle, etc.] dla składowania litewskiej soli w uprzednim postanowieniu o rzeczonym składzie bełskim wyznaczonych*⁶⁰.

Unia polsko-litewska w Krewie z 1385 r., przyniosła dla Rusi Czerwonej stabilizację stosunków politycznych, której konsekwencją był intensywny rozwój osadnictwa. Wyprawa Jadwigi na Ruś w 1387 r. i przyłączenie jej wraz z ziemią chełmską do Korony ostatecznie wprowadziły je w sferę przemian społeczno-gospodarczych zachodzących na jej obszarze⁶¹. Jednym z ważniejszych elementów tych przemian były lokacje oparte zwłaszcza na prawie niemieckim [magdeburskim].

⁵⁶ Ibidem, s. 51, także ryc. 7.

⁵⁷ Por. np. P. Grządka, *W sprawie lokalizacji grodziska w Krasnymstawie*, Archeologia Polski Środkowowschodniej, 2005, t. 7, s. 259–261; K. Grochecki, *Głos w sprawie lokalizacji latopisowego grodziska Szczekarzew. Reinterpretacja źródeł*, „Nestor” 2013, nr 1, s. 28–33.

⁵⁸ Za: https://imwerden.de/pdf/psrl_tom02_ipatjevskaya_letopis_1908.pdf, s. 504.

⁵⁹ Za: https://imwerden.de/pdf/psrl_tom02_ipatjevskaya_letopis_1908.pdf, s. 605.

⁶⁰ Zbiór dokumentów małopolskich. Cz. 1–6, Kraków 1962–1974, wyd. I. Sułkowska-Kurasiowa, St. Kuraś, Kraków 1962–1974.

⁶¹ B. Nowak, *Lokacja Szczekarzewa (Krasnogostawu) w 1394 roku*, „Rocznik Chełmski” 1995, t. 1, s. 19.

Szczekarzew był jednym z pierwszych miast w ziemi chełmskiej, które uzyskały prawa miejskie – przywilej lokacyjny wydał król Władysław Jagiełło w dniu 1 marca 1394 r. O lokacji miasta w tym miejscu zdecydowały zapewne względy gospodarcze, przede wszystkim handel. Szczekarzew [Krasnystaw] leżał na znanym już w XII–XIII w. szlaku handlowym wiodącym z Rusi na zachód – przez Lublin i Kraków. Położenie przy dogodnej [i jednej z niewielu nad środkowym Wieprzem] przeprawie przez rzekę podnosiło wartość lokalizacji miasta.

Faktycznym organizatorem miasta został wójt dziedziczny – Stanisław z Kozic – który uzyskiwał całość władzy administracyjnej i sądowniczej. Nowo lokowane miasto zostało uposażone gruntami o powierzchni 100 łanów miary frankońskiej, z których 2 król polecił przekazać miejscowemu kościołowi, 4 nadał dziedzicznemu wójtowi, 2 kolejne przeznaczono na pastwiska, zaś pozostałe 92 miały być rozmierzone i rozdysponowane pomiędzy mieszczan⁶².

Dogodne położenie Szczekarzewa / Krasnegostawu – w centrum ogromnego państwa polskoliteńskiego, przy ważnym szlaku handlowym ze Śląska i Wielkopolski na Ruś, sprzyjało szybkiemu rozwojowi miasta, które dodatkowo było obdarzane licznymi przywilejami przez kolejnych królów – m.in. Kazimierza Jagiellończyka, Zygmunta Starego czy Zygmunta Augusta. Krasnystaw pod koniec XV w. *należał do najporządniejszych miast w Polsce, domy były po większej części murowane i ludność znaczna*⁶³. Znaczenie miasta wzrosło w związku z ustanowieniem w Krasnymstawie w 1433 r. siedziby starostwa grodowego, a także ze względu na przeniesienie tu w 1490 r., siedziby diecezji chełmskiej przez biskupa Mikołaja z Łomży. Funkcję katedry przejął położony przy rynku, nieistniejący dzisiaj, kościół parafialny p.w. Wszystkich Świętych, a w latach 1776–1805 pełnił ją barokowy pojezuicki kościół p.w. Św. Franciszka Ksawerego.

Na przełomie XV i XVI w. Krasnystaw bardzo ucierpiał w związku z wielkimi najazdami tatarskimi na wschodnie ziemie Rzeczypospolitej (1500, 1512, 1519), a także w wyniku wielkiego pożaru w 1524 r., który strawił większą część miasta. Spłonęło m.in. całe miejskie archiwum, w tym oryginał przywileju lokacyjnego.

Dzięki przywilejom królewskim – Zygmunt Stary i Zygmunt August – miasto dość szybko podniosło. Organizowały się tu liczne cechy rzemieślnicze, np. szewców, rzeźników, krawców, ślusarzy, kowali, siodlarzy, złotników, mieczników, kuśnierzy czy płócienników⁶⁴. Krasnostawscy kupcy prowadzili handel z miastami Małopolski, Śląska, Wielkopolski i Pomorza. Lustracja z 1616 r. wykazała, że *Krasnystaw należał do znakomitszych pod każdym względem*

⁶² Ibidem, s. 21; Oryginał przywileju lokacyjnego spłonął, kopia zachowała się w „Metryce Koronnej” – *Littere foundationis oppidi Crassnystaw et ius Theutonicum illi attributum*, Archiwum Główne Akt Dawnych, Metryka Koronna, ks. 36, s. 674–677.

⁶³ M. Baliński, T. Lipiński, *Starożytna Polska pod względem historycznym, jeograficznym i statystycznym opisana*, t. II, z. 2, Warszawa 1845, s. 949.

⁶⁴ Ibidem, s. 951.

miast powiatowych w XVI wieku, a zamek jego do rzędu większych i obronniejszych liczone⁶⁵. Nieco wcześniej, bo w 1564 r. Krasnystaw liczył już prawie 2000 mieszkańców (dla przykładu – Kraków w tym samym czasie zamieszkiwało ok. 20 tys. ludzi). Dla podniesienia obronności miasto zostało ufortyfikowane murami, fosą i po części wałami z palisadą.

W latach 1588–1589 zamek w Krasnymstawie pełnił specjalną rolę – więzienia dla arcyksięcia Maksymiliana Habsburga – pretendenta do korony polskiej, wziętego do niewoli przez hetmana wielkiego koronnego Jana Zamoyskiego w bitwie pod Byczyną.

Miasto rozwijało się dzięki kolejnym przywilejom królewskim, związanymi np. z prawem składu, prawem poboru opłat itp., a także zwolnieniom od różnych powinności, np. na rzecz wojska, w zamian za właściwe zaopatrzenie murów miejskich. Krasnystaw był wówczas dobrze rozwiniętym organizmem miejskim. Nad Wieprzem wznosił się zamek, obok którego znajdowały się zabudowania kościoła i klasztoru Augustianów oraz cerkwi grecko-katolickiej. We wschodniej części rynku, otoczonego kamieniczkami wznosił się budynek ratusza. Także przy rynku stał stary kościół katedralny uposażony jeszcze przez Władysława Jagiełłę. Od zachodu, przy murach miejskich wznosiły się zabudowania kościoła, klasztoru i szpitala Bonifratrów. Po drugiej stronie rzeki, obok mostu znajdowały się kościół i szpital św. Ducha, zaś obok Bramy Lubelskiej, jeszcze w obrębie murów miejskich wznosił się szpital św. Łazarza. Miasto otoczone było murami z dwoma bramami: Krakowską i Lubelską oraz fosami⁶⁶.

W miarę spokojny rozwój miasta został gwałtownie zahamowany w połowie XVII w., w związku z kilkudziesięcioletnim okresem wojen toczonych przez Rzeczpospolitą. Krasnystaw był w tym okresie kilkakrotnie spustoszony przez różnych najeźdźców – wojska kozackie w 1648 r., wojska kozacko-ruskie w 1655 r., wojska szwedzkie w 1656 r. i 1704 r., wojska węgierskie w 1657 r., a także przez będące konsekwencją wojen liczne zarazy, które nawiedzały ziemie województwa ruskiego w II poł. XVII w. ponad dziesięć razy.

W 1685 r. do Krasnegostawu przybyli z Lublina misjonarze jezuitcy, którzy odcisnęli tu swój znaczący ślad – zarówno w dziejach miasta, jak i w jego krajobrazie. Początkowo, po oficjalnej instalacji w dzień Trzech Króli w 1691 r., pracowali przy katedrze, w której mieli konfesjonał i ambonę. Dzięki dobrodziejom i patronom jezuitów, zwłaszcza z rodu Potockich, już w 1697 r. rozpoczęto budowę kościoła pod wezwaniem Św. Franciszka Ksawerego wraz z klasztorem, według projektu i pod kierunkiem Jana Husa, sprowadzonego z Węgier⁶⁷. Budowę kościoła zakończono w 1717 r., zaś konsekracja miała miejsce 5 października 1741 r. W kolejnych latach swoją działalność rozpoczęły także: bursa (1713 r.), seminarium duchowne (erygowane

⁶⁵ Ibidem.

⁶⁶ Por. *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. VIII: Województwo lubelskie, z. 8: Powiat krasnostawski, Warszawa 1960, s. 15–16.

⁶⁷ *Katalog zabytków sztuki...*, s. 17; inne źródła podają, że projektantem kościoła i klasztoru był jezuita Jan Delamars – np. L. Grzebień SJ, *Encyklopedii Wiedzy o Jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*, Kraków 1996; www.jezuici.krakow.pl/bibl/enc.htm;

w 1719 r., oddane do użytku w 1739 r.) i kolegium (1720 r.). Przez cały okres funkcjonowania klasztoru jezuitów w Krasnymstawie przewinęło się 183 zakonników, w tym m.in. o. Kasper Niesiecki, który napisał tu swoje słynne dzieło – herbarz polski pt. „Korona Polska”⁶⁸. Obecność Jezuitów w Krasnymstawie zakończyła kasata zakonu w 1773 r.

Druga połowa XVIII i początek XIX w. były dla Krasnegostawu – jak i dla całej Rzeczypospolitej – burzliwym i dramatycznym czasem. W 1772 r., po pierwszym rozbiórce Polski i zajęciu sporej części ziem powiatu krasnostawskiego przez cesarstwo Austro-Węgierskie, Krasnystaw stał się miastem przygranicznym. W wyniku konfederacji targowickiej i w konsekwencji II rozbioru Polski w 1793 r. Krasnystaw znalazł się w bezpośredniej bliskości granicy z Austro-Węgrami i Rosją. Przegrana próba zbrojnej obrony suwerenności Rzeczypospolitej – Insurekcji Kościuszkowskiej w 1794 r. – przyniosła miastu zniszczenia. Szczególnie mocno ucierpiał krasnostawski zamek spalony przez wojska rosyjskie. W 1795 r. po III rozbiórce Polski, Krasnystaw znalazł się – na niewiele ponad 10 lat – w granicach Cesarstwa Austro-Węgierskiego, bowiem już w 1809 r. wszedł w skład ziem Księstwa Warszawskiego.

Dwa lata później miasto dotknął kataklizm – w wielkim pożarze spłonęło ponad sto domów w centrum miasta oraz m.in. ratusz miejski. Znaczna część dzisiejszej zabudowy pierzei rynku pochodzi właśnie z okresu odbudowy miasta po tym pożarze. Kongres Wiedeński (1815 r.) kończący okres wojen napoleońskich i ugruntowujący porządek polityczny w Europie na wiele lat, przyniósł miastu na 100 lat nowego zaborcę – Rosję.

Władze carskie przejęły sporą część obiektów pełniących dotychczas funkcje sakralne – dawny klasztor jezuitów oraz dawny kościół i klasztor augustianów. W ramach „porządkowania” miasta rozebrano pozostałości zamku i dawnych murów i bram miejskich. W zamian za przejęte obiekty, augustianie otrzymali nowy kościół i budynek klasztorny zbudowane w latach 20. XIX w. na ówczesnych przedmieściach, przy drodze na Lublin (ob. kościół Świętej Trójcy przy ul. Okrzei).

Już od końca XVIII w., przez okres Królestwa Kongresowego, okres przynależności do cesarstwa rosyjskiego, okres II Rzeczypospolitej aż do II wojny światowej, Krasnystaw pełnił funkcję miasta garnizonowego. Od 1790 r. swoje stanowiska miały w Krasnymstawie oddziały 4 Brygady Kawalerii Narodowej. Jej żołnierze brali udział m.in. w kampanii litewskiej w 1792 r. oraz w bitwach Insurekcji Kościuszkowskiej w 1794 r. – pod Raławicami, Szczekocinami czy w obronie Warszawy. Po powstaniu Królestwa Kongresowego w 1815 r., w Krasnymstawie stacjonowały: sztab 2 brygady ułanów dowodzonej przez gen. Jana Wyssenhofa oraz sztab i dwa (1 i 2) szwadrony, wchodzącego w skład tej brygady, 2 pułku ułanów dowodzonego przez płk. Józefa Dwernickiego. Przez stacjonujące w Krasnymstawie szwadrony przewinęło się wielu weteranów wojen napoleońskich. W okresie przed i po Powstaniu Styczniowym

⁶⁸ L. Grzebień SJ, *Encyklopedia Wiedzy o Jezuitach...*

w Krasnymstawie stacjonowały liczne oddziały armii carskiej: 4 Charkowski Pułk Ułanów (1862), 6 Klastickij Pułk Ułanów (1865) czy bateria z 8 Brygady Artylerii (1865). W latach 1888–1889 do Krasnegostawu przeniesione zostały 67 Tarutińskiego p.p i część oddziałów 66 Butyrskiego p.p. Zaś tuż przed wybuchem I wojny światowej stacjonowała w mieście 6 Dońska kozacka bateria artyleryjska⁶⁹. Żołnierze polscy pojawili się w Krasnymstawie dopiero po zakończeniu I wojny światowej – w 1936 r. stacjonowała tutaj kadra kompanii szkolnej 6 batalionu telegraficznego.

Dopiero w 2. poł. XIX w. w Krasnymstawie zaczęli się osiedlać na większą skalę Żydzi. Wcześniej, na mocy przywileju *de non tolerandis Judaeis* wydanego jeszcze w 1554 r. przez króla Zygmunta Augusta – obowiązywał ich zakaz osiedlania się w obrębie murów miejskich. Król Stefan Batory potwierdzając wcześniejszy przywilej, zezwolił jednak Żydom na osiedlanie się na przedmieściach Krasnegostawu – Grobla, Zakręt, Zastawie, Góry, Zadworze, Krakowskie Przedmieście. Liczba zamieszkujących w Krasnymstawie Żydów wzrastała powoli – od ok. 0,4% wszystkich mieszkańców miasta w 1827 r., przez 4,2% w 1857 r., po 24,4% pod koniec XIX w. i 23,4% w 1919 r.⁷⁰

Żydzi krasnostawscy zajmowali się handlem, kupiectwem oraz rzemiosłem. Część z nich posiadała własne zakłady rzemieślnicze i przemysłowe. Żydzi zamieszkiwali oprócz centrum – ul. Zamkowa, Rzeźnicka, Koszarowa, Poniatowskiego i Czysta – także tereny poza murami miejskimi, ulice Zamojską, Rejowiecką oraz Mostową⁷¹.

W czasie I wojny światowej Krasnymstaw był trzykrotnie zdobywany. Już 30 sierpnia 1914 r. po przeprowadzeniu przez oddziały austriackie ostrzału artyleryjskiego miasto opuściły wojska rosyjskie. Trzy dni później Rosjanie wyparli z miasta oddziały austriackie. W dniu 17 lipca 1915 r. oddziały niemieckie wyparły z Krasnegostawu Rosjan. Miasto bardzo poważnie ucierpiało, szczególnie w wyniku walk z 1914 r. – zniszczone i wypalone zostały m.in. dwie pierzeje rynku – zachodnia i południowa. W całym mieście zniszczeniu uległo prawie 400 obiektów, w tym w obrębie historycznego miasta 68 mieszkalnych i 111 ujętych w kategorii budynki fabryczne i gospodarcze⁷².

⁶⁹ Por. K. Latawiec, *Rosyjskie siły zbrojne na obszarze Guberni Lubelskiej w latach 1864–1914*, Teka Komisji Historycznej Oddziału Lubelskiego PAN, 2006, nr 1, s. 124–144.

⁷⁰ *Historia społeczności* – <https://sztetl.org.pl/pl/miejscowosci/k/679-krasnystaw>; szerzej na ten temat por. R. Dąbrowski, *Mniejszości narodowe na Lubelszczyźnie w latach 1918–1939*, Kielce 2007.

⁷¹ Ibidem.

⁷² M. Gałęcka, *Wielka wojna na Lubelszczyźnie. Zniszczenia historycznych miast i losy zabytków*, „Ochrona Zabytków” 2015, nr 1, s. 30.

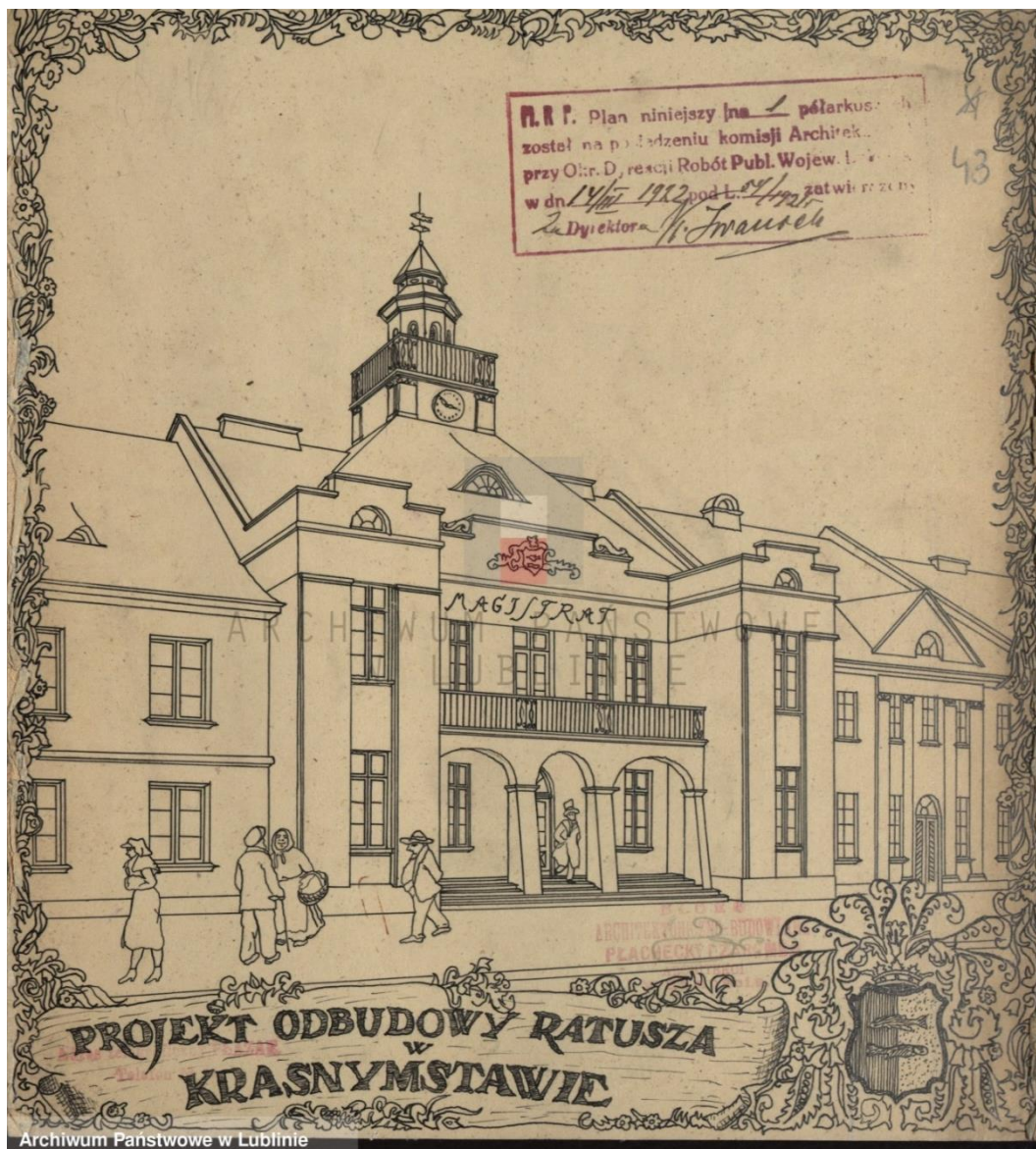

*Zniszczenia miasta w wyniku walk w 1914 r. – na pierwszym planie budynki przy ul. Kościelnej
(za: www.fotopolska.eu)*

W czasach II Rzeczypospolitej Krasnystaw utrzymał status miasta powiatowego. Miasto powoli było odbudowywane ze zniszczeń wojennych, m.in. w 1924 r. otwarto odbudowany Ratusz Miejski, w latach 20. odbudowano także kamienice w pierzejach południowej i zachodniej. Miasto zaczęło się także rozwijać – na bazie trzech kamienic w latach 1923–1928 wzniesiono budynek Sejmiku Powiatowego. Pomiędzy ulicami Poniatowskiego i Kościuszki zostało zaplanowane ówczesne „centrum handlowe” miasta. Zostały wówczas opracowane projekty budynku jatek miejskich (wzniesiony w 1930 r.), a także – bardzo ciekawy architektonicznie, ale niestety niezrealizowany – budynek hali targowej.

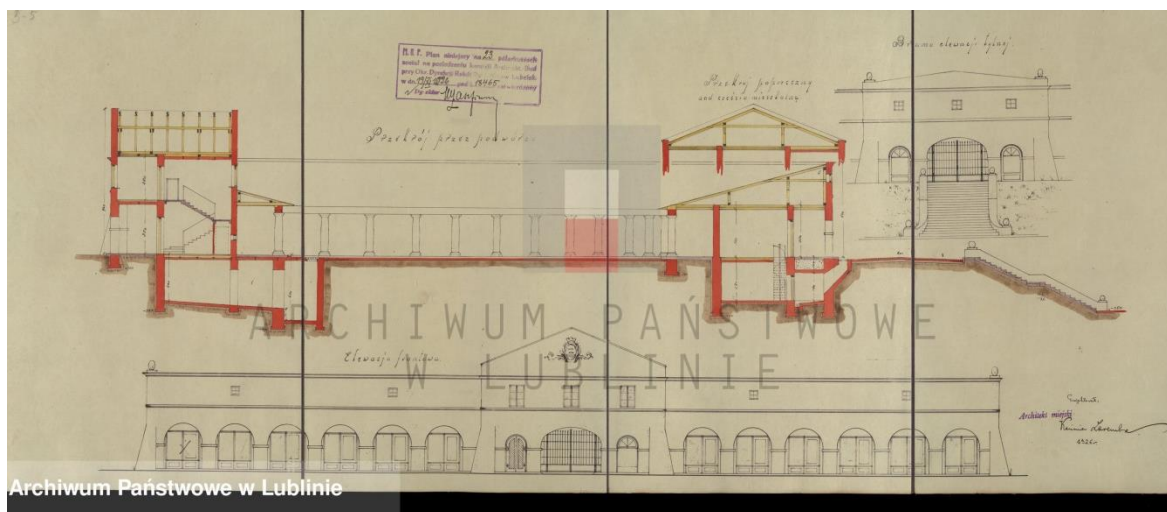
Ludność Krasnegostawu utrzymywała w okresie międzywojennym się głównie z pracy w handlu, rzemiośle i rolnictwie. Na potrzeby przetwórstwa rolnego zaczęły więc powstawać zakłady przetwórcze. M.in. w 1920 r. olejarnia Lubelskiego Towarzystwa Rolniczego znajdująca się przy „drodze na Chełm” (ob. Rejowiecka), w 1921 r. fabryka przetworów owocowych Łukasza Bazyłko znajdująca się „przy szosie zamojskiej”, w 1922 r. młyn motorowy Stanisława Kostrzanowskiego przy ul. Mokrej, w 1923 młyn parowy (napędzany lokomobilą) Lejba Ajzensztajna przy ul. Lwowskiej (późniejszy młyn „Rekord”), w 1930 r. młyn motorowy Hersza Lischosa przy ul. Rzecznej i w 1934 r. olejarnia stanowiąca rozbudowę młyna Ajzensztajna.

Pierwszym poważnym zakładem przemysłowym miała być Fabryka prochów i materiałów wybuchowych „Nitrat” wznoszona w ramach inwestycji związanych z Centralnym Okręgiem Przemysłowym. Niestety brak jest na jej temat jakichkolwiek szczegółów⁷³.

Projekt odbudowy Ratusza Miejskiego z 1922 r. (AP w Lublinie)

⁷³ Por. np. L. Cimek, *Krasnystaw w planach COP*, „Nestor. Czasopismo artystyczne” 2011, nr 4, s. 18.

Projekt niezrealizowanej hali targowej przy ul. Poniatowskiego z 1926 r. (AP w Lublinie)

W mieście rozwijało się także szkolnictwo – w 1921 r. utworzona została szkoła rolnicza, dzięki której – a właściwie jej pierwszemu dyrektorowi Tadeuszowi Fleszyńskiemu – dużą popularność (trwającą do dziś) zyskała uprawa chmielu, w latach 1929–1930 wzniesiono budynki szkoły powszechnej przy Krakowskim Przedmieściu (dziś Zespół Nr 3 Przedszkola i Szkoły Podstawowej), w latach 1930–1937 wybudowana została szkoła powszechna przy ul. Mostowej (ob. PSP nr 5), a w latach 1936–1937 planowano budowę (niezrealizowaną) budynków liceum i bursy przy ul. Łabędziej (ob. Podwale).

Rozwój miasta został przerwany przez wybuch II wojny światowej. W rejonie Krasnegostawu w dnia 18–19 września 1939 r. rozegrała się bitwa pomiędzy oddziałami polskimi a niemieckimi, w wyniku której poległo prawie 150 żołnierzy polskich (spoczywają w kwaterze wojennej na miejscowym cmentarzu parafialnym). Przez cały okres okupacji w rejonie Krasnegostawu aktywnie działały silne oddziały partyzanckie. Jedną z najbardziej spektakularnych akcji był atak przeprowadzony na miejscowe więzienie we wrześniu 1943 r. przez partyzantów z Batalionów Chłopskich i uwolnienie ponad 250 więźniów. W czasie II wojny światowej wielu mieszkańców Krasnegostawu straciło życie – byli rozstrzelani w Kumowej Dolinie, Katyniu i Charkowie (mjr rez. Eugeniusz Olejniczowski – prawnik, urzędnik państwowy, ostatni przedwojenny Starosta Krasnostawski), więzieni w obozach koncentracyjnych na Majdanku i Oświęcimiu, żydowscy obywatele miasta zostali wymordowani w obozach zagłady w Bełżcu i Sobiborze, wielu zginęło w czasie walk na frontach albo w walkach partyzanckich.

W lipcu 1944 r. wraz z wkroczeniem na ziemie polskie oddziałów Armii Czerwonej, dla całej Polski, w tym i Krasnegostawu zaczął się okres nowego ustroju państwowego.

5.2.2. Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy ma swoją definicję ustawową, zawartą w *ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym*, gdzie w art. 2 pkt 16e stwierdzono, że przez krajobraz należy rozumieć *postrzeganą przez ludzi przestrzeń, zawierającą elementy przyrodnicze lub wytwory cywilizacji, ukształtowaną w wyniku działania czynników naturalnych lub działalności człowieka*.

Krajobraz kulturowy Krasnegostawu został ukształtowany w efekcie kilku zasadniczych momentów w jego historii. Pierwszym i podstawowym czynnikiem, który do dziś stanowi o charakterze krajobrazu kulturowego miasta jest jego lokacja w 1394 r. Wybrane wówczas miejsce lokowania organizmu miejskiego – na wysokim brzegu Wieprza, otoczonym od południa i północy szerokimi, bagnistymi dolinami i ukształtowany wówczas klasyczny wręcz średniowieczny układ przestrzenny miasta z dużym rynkiem i wychodzącymi zeń ulicami determinują charakter dzisiejszego krajobrazu kulturowego miasta. Kolejnym momentem dziejowym, który odcisnął swoją pieczęć w krajobrazie kulturowym Krasnegostawu jest budowa (na przełomie XVII i XVIII w.) zespołu kościoła i kolegium jezuickiego w południowo-zachodniej części miasta. Stały się one najważniejszą dominantą w krajobrazie miasta, szczególnie w ekspozycji południowej i wschodniej. Ostatnim momentem dziejowym, który zaważył na dzisiejszym krajobrazie kulturowym miasta jest jego odbudowa po zniszczeniach w 1811 r., a następnie po zniszczeniach wojennych z 1914 r. Wówczas w przestrzeni miejskiej pojawiła się druga dominanta krajobrazowa – ratusz miejski z wysoką wieżą.

W decyzji Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków obejmującej ochroną układ urbanistyczny Miasta Krasnostaw za szczególną wartość chronioną uznano: [...] *ogólną sylwetę miasta od strony południowej i wschodniej, ściśle związaną z niezabudowanymi terenami na skarpie, z zachowaniem dominanty zespołu pojezuickiego odgrywającego decydującą rolę zarówno w sylwecie miasta, jak i w kompozycji rynku, kompleksem budynków poaugustiańskich organizujących sylwetę miasta od strony wschodniej* [...].

Elementami, które burzą chronioną sylwetę miasta są: wysoki komin ciepłowni budynku przy ul. Partyzantów 12 (widoczny od południa i od wschodu), wysoki maszt na budynku PSP przy ul. Poniatowskiego, wysoki maszt telefonii komórkowej na budynku przy ul. Poniatowskiego 1A oraz budynki gospodarcze przy ul. Jezuickiej. Wszystkie te budynki i urządzenia techniczne stanowią absolutnie niedopuszczalną „konkurencję” dla obiektów historycznych – kościoła i kolegium jezuickiego oraz ratusza miejskiego. Należy w związku z tym dążyć do ich usunięcia z krajobrazu miasta, ze względu na sprzeczność z treścią decyzji o wpisie do rejestru zabytków układu urbanistycznego miasta.

Widok Krasnegostawu od południa – widoczny maszt telefonii komórkowej, maszt PSP i komin kotłowni przy ul. Partyzantów 12. (fot. J. Dąbrowski)

Widok Krasnegostawu od wschodu – widoczny maszt telefonii komórkowej, maszt PSP i komin kotłowni przy ul. Partyzantów 12. (fot. J. Dąbrowski)

Inną, często niedocenianą, wartością krajobrazu kulturowego są tzw. wnętrza urbanistyczne oraz estetyka przestrzeni miejskiej.

W Krasnymstawie wnętrzami urbanistycznymi wymagającymi interwencji są szczególnie zaplecza pierzei rynkowych – zwłaszcza wschodniej (ul. Browarna), południowej (ul. Partyzantów) oraz w części północnej (ul. Czysta), a także ulic Jezuickiej, Rzecznej, Sikorskiego, Marszałka Piłsudskiego i Żurka, których zabudowa może poważnie (i negatywnie) wpływać na ekspozycję miasta od strony południowej. Pożądane byłoby sukcesywne wypełnianie luk w zabudowie do ukształtowania pełnych pierzei i likwidacja zabudowy substandardowej (gospodarczej, garażowej itp.).

Substandardowa zabudowa przy ul. Partyzantów, na zapleczu Ratusza Miejskiego (fot. J. Dąbrowski)

Kolejną bardzo istotną kwestią jest estetyka przestrzeni publicznej. W trakcie prac rewaloryzacyjnych przestrzeni Rynku wprowadzono zarówno elementy posadzki rynku, jak i małej architektury – latarnie, ławki, kosze itp., zdecydowanie poprawiające jakość przestrzeni. Bardzo poważnym problemem wymagającym uregulowań obejmujących swoją skalą obszar całego miasta jest kwestia reklam, tablic reklamowych i informacyjnych oraz szyldów. Obecnie na terenie miasta można znaleźć wiele miejsc przeładowanych i „oszpeconych” licznymi reklamami i tablicami, degradującymi przestrzeń publiczną. Co gorsza, takie miejsca znajdują się w granicach układu urbanistycznego miasta lokacyjnego wpisanego do rejestru zabytków.

Substandardowa zabudowa przy ul. Browarnej, widoczny brak pierzei (fot. J. Dąbrowski)

Budynek przy ul. Okrzei 2 zastłony chaotycznymi reklamami; widok z Placu 3-go Maja (fot. J. Dąbrowski)

*Budynek narożny ul. Mostowa 2 / ul. Browarna zasłonięty chaotycznymi reklamami
(fot. J. Dąbrowski)*

5.2.3. Zabytki nieruchome

Zgodnie z definicją ustawową (art. 3 pkt 1 i 2) zabytek nieruchomy to: *nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.*

Zabytki nieruchome znajdujące się na terenie miasta Krasnystaw⁷⁴ można podzielić na cztery zasadnicze typy: obiekty i zespoły sakralne, obiekty użyteczności publicznej, obiekty rezydencjonalne i mieszkalne oraz obiekty gospodarcze i przemysłowe.

Do pierwszego typu należą: zespół klasztorny pojezuicki, zespół poaugustiański (stary), zespół klasztorny poaugustiański (nowy), cmentarz parafialny, d. cmentarz żydowski oraz kapliczki. Do typu drugiego należą: ratusz, budynek Sejmiku Krasnostawskiego, budynek dawnej poczty konnej (ob. budynek mieszkalny) oraz budynki szkolne. Do grupy obiektów rezydencjonalnych i mieszkalnych zaliczają się: dwór starościński, kamienice usytuowane wokół rynku i w ulicach od rynku wychodzących oraz inne budynki mieszkalne. W grupie ostatniej zaś znajdują się: jatki miejskie, spichlerz i młyny.

⁷⁴ Na podstawie: *Katalog zabytków sztuki w Polsce, t. VIII: Województwo lubelskie, z. 8: Powiat krasnostawski*, Warszawa 1960.

Obiekty sakralne

Zespół kościoła, klasztoru i kolegium Jezuitów

Kościół p.w. św. Franciszka Ksawerego – wzniesiony jako typowy, barokowy kościół jezuicki w latach 1695–1717. Budowla o prostokątnym korpusie, szerokiej dwuprzęsłowej nawie z parami niskich kaplic po bokach, pełniących rolę naw bocznych i dwiema kwadratowymi wieżami od frontu. Transept o płtykich ramionach, szerokości równej szerokości nawy. Nad skrzyżowaniem nawy i transeptu spłaszczona kopuła, odbudowana w latach 1879–1881 po zawaleniu się pierwotnej wysokiej kopuły. Prezbiterium krótkie, zamknięte półkoliście. Obok niego z jednej strony zakrystia ze skarbcem na piętrze, zaś z drugiej strony kaplica Pana Jezusa. Pierwotnie nad nią znajdował się kapitułarz i loża kolatorska zlikwidowane w czasie odbudowy kopuły.

Ściany kościoła rozcłonkowane pilastrami tokańskimi podtrzymującymi szerokie wyłamujące się belkowanie z wydatnym gzymsem. Okna zamknięte odcinkowo, w uszaty obramieniach. Kaplice boczne połączone prostokątnymi przejściami ujętymi w portale z czarnego marmuru, uszakowate, z przerwany frontonami zwieńczonymi popiersiami na postumentach. Wejścia do zakrystii i kaplicy Pana Jezusa (z prezbiterium i transeptu) prowadzą przez drewniane profilowane portale, z hierogramami IHS w wolutowych zwieńczeniach.

Fasada kościoła dwuwieżowa z lekko wysuniętą częścią środkową, o dwóch kondygnacjach rozdzielonych profilowanymi gzymśami, podobnie profilowany gzymś nad drugą kondygnacją. W fasadzie pilastry tokańskie na cokołach. Podobną formę mają elewacje boczne. Portal główny wykonany w 1715 r. z czarnego marmuru, w stylu późnobarokowym, z tablicą fundacyjną w przerwanym zwieńczeniu wolutowym. Dachy kościoła dwuspadowe, nad kaplicami i zakrystią pulpitowe, kryte blachą. Hełmy wież o kształcie gruszkowatym, pokryte blachą, zwieńczone figurami jezuickich świętych – Ignacego Loyoli i Franciszka Ksawerego (rekonstruowana w 1951 r. po pożarze wieży) drewnianymi, obitymi blachą.

Kolegium – wzniesione w stylu barokowym wraz z kościołem w latach 1695–1717, przekształcone po pożarze w 1902 r., obecnie w części pozbawione cech stylowych. Budowla o trzech nierównej długości skrzydłach otaczających wraz z kościołem obszerny, prostokątny dziedziniec. We wnętrzach zachowane sklepienia kolebkowo-krzyżowe w korytarzach i pomieszczeniach. Układ pomieszczeń na parterze bardzo mocno przekształcony, na piętrze w większości zachowany. W południowym narożniku obszerna sala nakryta sklepieniem zwierciadlanym – prawdopodobnie dawny refektarz.

Elewacje zewnętrzne z częściowo zachowanymi gzymśami kordonowymi oraz profilowanym gzymsem wieńczącym. Dachy dwuspadowe, kryte blachą.

Pałacyk biskupi – wzniesiony w stylu barokowym, w pierwszej połowie XVIII w., jako jeden z gmachów jezuickich, w latach 1730–1826 użytkowany jako rezydencja biskupów chełmskich. W drugiej ćwierci XIX w. własność inżyniera Macieja Bayera, budowniczego szosy z Lublina do Zamościa. Budynek prostokątny, z niewielkim dziedzińcem. Wnętrze w części przekształcone, z również częściowo zachowanymi sklepieniami kolebkowo-krzyżowymi w pomieszczeniach parteru. Elewacja zewnętrzna z pilastrami toskańskimi i profilowanym gzymsem wieńczącym. Portal prostokątny ujęty pilastrami toskańskimi, zwieńczony wydatnym gzymsem, nad którym umieszczono półkoliste okno w profilowanym obramieniu. Przy narożniku zachodnim elewacji frontowej wmurowane dwa fragmenty portalu późnogotyckiego – zapewne z początków XVI w. (pochodzące z krasnostawskiego zamku), przeniesione tu w 1843 r. Dach dwuspadowy, nowszy, kryty blachą.

Seminarium – budynek oddany do użytku w 1739 r. Wzniesiony w stylu barokowym, jednak wskutek przebudów XIX i XX w. w części utracił swoje pierwotne cechy stylowe. Zarówno wewnątrz, jak i elewacje w części przekształcone – jedynie w elewacji bocznej od północnego-wschodu znajdują się pilastry toskańskie. Całość budynku z silnie profilowanym gzymsem wieńczącym. Dach czterospadowy, kryty blachą.

Wikariat – wzniesiony w XVIII w. Wnętrze w części przekształcone. Elewacje proste, bez elementów zdobniczych, jedynie z profilowanym gzymsem wieńczącym. Dach czterospadowy, kryty blachą.

Zespół kościoła i klasztoru Augustianów (stary)

Stary kościół Augustianów (niegdyś p.w. Świętej Trójcy) – wzniesiony w latach 1394–1434 przez Władysława Jagiełłę. Po zniszczeniu przez Tatarów w 1449 r. odbudowany ok. 1458 r. przez Kazimierza Jagiellończyka. Kościół na nowo erygowany w 1505 r. przez Aleksandra Jagiellończyka, zniszczony ponownie przez Szwedów w 1656 r. W latach 1821–1824 kościół odebrany zakonnikom przez władze carskie i zamieniony na magazyn. Mury kościoła gotyckie z cegły i kamienia wapiennego, jednak wskutek wielu przebudów pozbawione wszelkich cech stylowych. Wnętrze kościoła całkowicie przebudowane – podzielone na dwie kondygnacje. Budowla z zewnątrz oszkarpowana. Dach dwuspadowy, kryty blachą.

Stary klasztor Augustianów – murowany z cegły i kamienia wapiennego zapewne ok. drugiej połowy XVII w., przebudowany w 1763 r. W latach 1821–1824 (podobnie jak kościół) odebrany zakonnikom przez władze carskie i zamieniony najpierw na szpital, a następnie na koszary. W związku z nowymi funkcjami przebudowany w 1826 r. W 1951 r. adaptowany na cele szkolne. Budynek klasztorny piętrowy, na rzucie litery L. We wnętrzu zachowane sklepienia kolebkowo-krzyżowe, zaś u nasady krótszego skrzydła zachowana duża sala, zapewne dawny refektarz o sklepieniu kolebkowym. Elewacje proste, bez elementów architektonicznych, jedynie z profilowanym gzymsem wieńczącym. Dach dwuspadowy, kryty blachą.

Zespół kościoła i klasztoru Augustianów (nowy)

Kościół p.w. Św. Trójcy (Nowy kościół Augustianów) – wzniesiony w latach 1837–1839 w stylu klasycystycznym wg projektu Wawrzyńca Ziółkowskiego, budowniczego obwodu krasnostawskiego. Nawa na rzucie zbliżonym do kwadratu, z płytkim ryzalitem od frontu o zaokrąglonych wewnątrz ścianach bocznych, mieszczącym w przyziemiu kruchtę. Prezbiterium węższe, na rzucie zbliżonym do kwadratu, z dwiema prostokątnymi zakrystiami po bokach. Elewacja zewnętrzna z gzymsem kordonowym łączącym się z obramieniami okien. Ryzalit fasady o narożach ujętych pilastrami tokańskimi, zwieńczony trójkątnym frontonem. Dach nawy czterospadowy z ośmioboczną wieżyczką na sygnaturkę, nad prezbiterium trójpołaciowy, nad zakrystiami pulpitowe, kryte blachą.

Cmentarz – otoczony starym murem, w którego narożach umieszczone zostały cztery kapliczki z niszami od frontu, zwieńczone trójkątnymi szczykami, o daszkach dwuspadowych, krytych blachą.

Klasztor – wzniesiony ok. 1826 r. Budynek parterowy, na rzucie prostokąta, z płytkim portykiem od frontu na osi i nowszą przybudówką od tyłu. Elewacja frontowa z portykiem otwartym trzema arkadami na boniowanych filarach, zwieńczonym frontonem. Gzyms wieńczący profilowany. Dach dwuspadowy, kryty blachą.

Cmentarze

Cmentarz parafialny – rzymskokatolicki i prawosławny został założony w latach dwudziestych XIX w. W swoich dziejach trzykrotnie był powiększany – w 1853 r., w 1865 r. oraz w latach pięćdziesiątych XX w. Cmentarz jest z trzech stron otoczony murem, podzielony na kwatery siecią alej – w części wschodniej szachownicowo, w zachodniej nieregularnie. Na cmentarzu zachowane są m.in. kaplica Smolińskich z początków XX w., mauzoleum Kaufmanów z połowy XIX w., grobowiec Drzewickich z połowy XIX w. oraz liczne przykłady klasycystycznych nagrobków, ozdobnych krzyży żeliwnych z przełomu XIX i XX w., o dość zróżnicowanej dekoracji plastycznej oraz rzeźby nagrobnej figuralnej z okresu międzywojennego⁷⁵. Dużą wartością cmentarza jest stary drzewostan reprezentowany przez różne gatunki lipy, klonu, jesionu, modrzewia nasadzonych w postaci alei i szpalerów.

Cmentarz żydowski – został założony w drugiej połowie XIX w. przy drodze prowadzącej z Krasnegostawu do Chełma (ul. Rejowiecka) w lesie zwanym Borek. Ostatni znany pochówek na cmentarzu miał miejsce w 1943 r. Podczas II wojny światowej Niemcy zdewastowali

⁷⁵ W decyzji wpisującej cmentarz do rejestru zabytków (A/1147 z 3 grudnia 2013 r.) wymienionych jest 130 zabytkowych grobowców i nagrobków pochodzących z XIX i XX w. chronionych tą decyzją – w niniejszym opracowaniu zestawienie umieszczone zostało przy opisie zabytków ruchomych.

cmentarz. Na powierzchni ok. 0,5 ha zachowało się kilkanaście nagrobków. Na niektórych czytelne są typowe zdobienia oraz inskrypcje w języku hebrajskim⁷⁶.

Obiekty użyteczności publicznej

Ratusz Miejski – wzniesiony w latach 1859–1862 w południowej pierzei Rynku. Zastąpił dawny, średniowieczny ratusz, który znajdował się na Rynku, bliżej pierzei wschodniej. Ratusz spłonął w czasie walk o Krasnystaw w 1914 r. Odbudowany w latach 1921–1924 w nieco zmienionej w porównaniu do pierwotnej formy, uzyskując podwyższoną wieżę z hełmem i zegarem oraz nową fasadę „w stylu swojskim”⁷⁷ z portykiem wspartym na dwóch filarach i balkonem na poziomie pierwszego piętra.

Dom Sejmikowy (siedziba Sejmiku Powiatowego) – jest najokazalszym budynkiem znajdującym się przy Rynku. Jego budowę ukończono w 1928 r. w drodze adaptacji dawnej mieszczańskiej kamienicy. Stoi na bardzo dobrze zachowanych XVIII-wiecznych piwnicach. Autorem projektu adaptacji był architekt Jerzy Siennicki, ówczesny konserwator zabytków woj. lubelskiego. Elewacja frontowa ma wartościowe elementami historyzującego architektonicznego wystroju. Pierwotnie – zgodnie z projektem odbudowy – budynek kryty dachówką.

Budynek dawnej poczty konnej – wzniesiony w pierwszej połowie XIX w. Ustawiony kalenicowo do ulicy głównej. Budynek parterowy, z mieszkalnym poddaszem. Na rzucie wydłużonego prostokąta. Wnętrze dwu- i trzytraktowe, częściowo przebudowane. Dach dwuspadowy z naczółkami, kryty papą. Obok budynek dawnej stajni pocztowej wzniesionej w pierwszej połowie XIX w. Ustawiony szczytowo do ulicy. Budynek parterowy, wzniesiony na rzucie wydłużonego prostokąta. Wnętrze dwu- i trzytraktowe, przekształcone. Dach dwuspadowy z naczółkami, kryty papą.

Szkoły – najstarszym, wzniesionym na początku XX w., jest znajdujący się przy ul. Matysiaka budynek dawnej Szkoły realnej. Obok niej (przy ob. ul. Podwale) w latach 30. XX w. planowana była budowa liceum wraz z bursą szkolną. Trzy pozostałe szkoły to wzniesiony w 1921 r. zespół budynków dawnej szkoły Rolniczej (ob. Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych Nr 2), wzniesiona w latach 1929–1930 szkoła powszechna przy ul. Krakowskie Przedmieście oraz wzniesiona w latach 1930–1937 szkoła powszechna przy ul. Mostowej.

⁷⁶ Za: *Wirtualny Sztetl* – <https://sztetl.org.pl/pl/miejscowosci/k/679-krasnystaw/114-cmentarze/17748-cmentarz-zydowski-w-krasnymstawie>

⁷⁷ *Projekt odbudowy ratusza w Krasnymstawie*, Archiwum Państwowe w Lublinie, zesp. Urząd Wojewódzki Lubelski, sygn. 1260, k. 6.

Obiekty rezydencjalne i mieszkalne

Dwór starościński – wzniesiony w pierwszej połowie XIX w. w stylu klasycystycznym. Obiekt drewniany o konstrukcji zrębowej, otynkowany. Zwrócony frontem w kierunku południowym. Na rzucie prostokąta, siedmioosiowy, z czterokolumnowym portykiem od frontu. Wnętrze dwutraktowe, nieco przekształcone, z sienią na osi. Dach dwuspadowy z naczółkami, kryty gontem.

Kamieniczki – usytuowane wokół Rynku (pl. 3 Maja) i w części przy ulicach wychodzących od rynku (gł. J. Piłsudskiego, Matysiaka, Mostowa, Zamkowa). Budynki murowane z cegły i kamienia wapiennego, pochodzące z XVIII–XIX w. Zabudowa wokół Rynku ma charakter zabudowy zwartej, stojącej w większości na starym zrębie, z zachowaniem dawnego układu wąskich działek, szczególnie w pierzejach północnej i wschodniej. Kamienice ustawione kalenicowo do Rynku, dwu- i trzykondygnacyjne, podpiwniczone (w znacznej części na starszych piwnicach). Wnętrza kamienic przebudowane; w części pomieszczeń zachowały się oryginalne sklepienia – kolebkowe z lunetami, kolebkowo-krzyżowe, koszowe i koszowe na gurtach. Elewacje (w większości przekształcane) o charakterze późnobarokowym pochodzące z XVIII/XIX w., klasycystyczne wzniesione po 1811 r., klasycyzujące z drugiej połowy XIX w. oraz bez wyraźnych cech stylowych.

Wspólnymi cechami kamienic jest oddzielanie kondygnacji gzymsami kordonowymi, profilowane gzymsy wieńczące elewację oraz w niektórych przypadkach boniowanie. Dachy dwuspadowe, kryte blachą lub papą.

Obiekty gospodarcze i przemysłowe

Jatki miejskie – wzniesione zostały w latach 1929–1930 według projektu architekta Tadeusza Zaremby. Jest to budynek na rzucie wydłużonego prostokąta, z wysokim dwuspadowym dachem z naczółkami. Wewnątrz mieściło 29 straganów/boksów o pow. ok. 7 m². Każdy z nich miał osobne wyjście do podcienia obiegającego cały budynek. Jatki usytuowano wzdłuż nowoprojektowanej ulicy łączącej ulicę Poniatowskiego z ulicą Kościuszki.

Młyn Lejba Ajzensztajna („Rekord”) – został wzniesiony w 1923 r. przy ul. Lwowskiej. Młyn składał się z trzech funkcjonalnych części – czterokondygnacyjnego młyna gospodarczego, pięciokondygnacyjnego młyna przemysłowego i sześciokondygnacyjnej „wieży” do suszenia ziarna. Napęd urządzeniom młyńskim zapewniała lokomobila znajdująca się w oddzielnym pomieszczeniu dostawionym do tylnej elewacji młyna. W 1934 r. od strony zachodniej dobudowano do budynku młyna olejarnię mechaniczną.

Młyn (przy ul. Szkolnej) – wzniesiony (jak wskazuje data wymurowana w elewacji szczytowej) w 1913 r. Budynek młyna murowany z kamienia wapiennego i cegły, czterokondygnacyjny

(z poddaszem), z drewnianymi stropami. Dach dwuspadowy kryty papą. Jeszcze kilkanaście lat temu we wnętrzu zachowane było oryginalne wyposażenie młyna.

Spichlerz (przy ul. Konopnickiej) – wzniesiony w pierwszej połowie XIX w. w stylu klasycystycznym. Wnętrze całkowicie przebudowane w 1957 r. Budynek murowany z kamienia i cegły, otynkowany, o dwóch kondygnacjach. Na rzucie prostokąta, z czterokolumnowym podcieniem od frontu, wspierającym silnie wysunięty okap dachu. Otwory okienne powiększone w 1957 r., schody i ganek z tegoż czasu. Dach czterospadowy, kryty gontem.

5.2.4. Zabytki ruchome

Zgodnie z definicją ustawową (art. 3 pkt 1 i 3) zabytek ruchomy jest: *rzeczą ruchomą, ich częścią lub zespołem, będącym dziełem człowieka lub związanym z jego działalnością i stanowiącym świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, którego zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.*

Na terenie Krasnegostawu znajdują się cztery zbiory zabytków ruchomych – zbiór eksponatów w Muzeum Regionalnym w Krasnymstawie (por. rozdz. 5.2.6.) oraz zabytki ruchome stanowiące wystrój i wyposażenie kościołów p.w. św. Franciszka Ksawerego i p.w. Świętej Trójcy, a także 130 nagrobków usytuowanych na cmentarzu parafialnym, które są co prawda wpisane do rejestru zabytków nieruchomych (jako elementy cmentarza), to faktycznie – zgodnie z definicją ustawową – są zabytkami ruchomymi.

W skład wystroju i wyposażenia kościoła p.w. św. Franciszka Ksawerego wchodzi m.in.:

- późnobarokowe sztukateria i późnobarokowa polichromia wykonana przez franciszkanina Adama Swacha w 1723 r., pokrywające ściany i sklepienia prezbiterium, nawy i transeptu – cykl przedstawień związany głównie z osobami świętych jezuitów, przede wszystkim ze św. Franciszkiem Ksawerym patronem kościoła i jego działalnością misyjną;
- polichromia w zakrystii z ok. połowy XVIII w. – na sklepieniu scena Apoteozy św. Franciszka Ksawerego w obramieniu bogatej iluzjonistycznej architektury zajmującej też część ścian, gdzie ponadto owalne rokokowe kartusze z pejzażami; ponad wejściem do skarbcza kartusz z herbem Pilawa Potockich.
- ołtarz główny p.w. św. Franciszka Ksawerego z ok. 1720–1740 r., w stylu regencyjnym, architektoniczny, drewniany, rzeźbiony, złożony i polichromowany. Z rzeźbami dwóch świętych papieży po bokach, Trójcy Św., aniołków i puttów w zwieńczeniu oraz dwoma obrazami św. Franciszka Ksawerego chrzcącego pogańskich władców: późnobarokowym z pierwszej połowy XVIII w., (szkoły francuskiej lub włoskiej) oraz nowszym –

z 1907 r. – na zasuwie, pędzla Józefa Buchbindera; tabernakulum w ołtarzu głównym regencyjne współczesne ołtarzowi;

- ołtarze boczne w transepcie i kaplicach z trzeciej ćwierci XVIII w. Ołtarze w stylu regencyjnym, architektoniczne, wykonanymi z drewna, rzeźbione i polichromowane, z rzeźbami świętych, puttów, aniołków. W ołtarzach obrazy od końca XVII do początku XX w.;
- ambona z drugiej połowy XVIII w., w stylu regencyjnym, drewniana, rzeźbiona, polichromowana, z rzeźbą Boga Ojca na baldachimie;
- parapet chóru muzycznego rokokowy z ok. połowy XVIII w., drewniany, zwieńczony wazonami na cokołach oraz rzeźbą św. Cecylii pośrodku;
- organy o charakterze późnobarokowym, przerobione zapewne w XVIII/XIX w.;
- konfesjonały późnobarokowe, z drugiej ćwierci XVIII w., drewniane, rzeźbione, bejcowane;
- meblowanie zakrystii jednolite, późnobarokowe z ok. połowy XVIII w., połączone z boazeriami ścian i obramieniami drzwi;
- epitafia duchownych i dobrodziejów kościoła z XVII–XVIII w.;
- portrety dobrodziejów kościoła i kolegium jezuickiego oraz obrazy świętych;
- monstrancje z drugiej ćwierci XVIII w., w stylu regencyjnym;
- kielichy z XVII i XVIII w., z białego metalu oraz z połączanego srebra;
- ornaty z XVIII w.

W skład – o wiele skromniejszego aniżeli w przypadku kościoła p.w. św. Franciszka Ksawerego – wystroju i wyposażenia kościoła p.w. Świętej Trójcy wchodzi m.in.:

- obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem (w ołtarzu głównym nowszym) z XVII w. w sukience barokowej z pierwszej połowy XVIII w. Matka Boska przedstawiona w pozycji stojącej z dzieciątkiem na ręku;
- krucyfiks rokokowy z drugiej połowy XVIII w. drewno rzeźbione polichromowane.

Na grupę zabytkowych kaplic, nagrobków i pomników nagrobnych na cmentarzu parafialnym składają się następujące obiekty:

L.p.	Osoba upamiętniona na nagrobku	Data	Sektor cmentarza	Uwagi o formie nagrobka lub stanie zachowania
1	Kajetan Kułagowski	1865	I	brak zwieńczenia
2	Józef Wasilewski	189?	I	krzyż z winobluszczem i kotwicą
3	Wojciech Szewczuk, Władysław Szewczuk	1935	I	krzyż kamienny

4	Ignacy Kaleniak, Jan Kaleniak, Weronika z Kaleniaków Lickindorf	1870	II	nagrobek żeliwny
5	Bogumiła Dzierzbicka	1829	II	
6	Antonina z Łaskich Kossowska	1887	II	
7	Rodzina Dąbrowskich, Wanda Ziemska	1888	II	
8	Franciszka z Urbańskich Zielińska	1881	II	
9	Piotr Keizer	1871	II	
10	Józef Rembecki	1832	II	
11	Gąsiorowska, Dietrich	1889	II	na nagrobku figura pozbawiona głowy, brak tablicy Krzykowskich oraz tablicy żeliwnej, w miejscu której odstonięta tablica Gąsiorowskiej
12	Maryanna Holub	1829	II	
13	Alojzy Horoch	1828	II	
14	Stanisław Przystański	1852	II	
15	Wacław Stroyss	1828	II	
16	Kornelia Koprzywowska, (...)ościcka	ok. 1830	II	podstawa nagrobka oddzielona, leży obok
17	Rodzina Knapińskich	1889	II	brak zwieńczenia
18	Wawrzyniec Banaszkiwicz	1879	II	płyta leżąca z czerwonego piaskowca
19	Władisław Komuda	1933	II	
20	Franciszek Mazurek, Paweł Mazurek, z Pastuszków Katarzyna Mazurek	1922	II	piaskowiec, płyta betonowa, posąg MB
21	Jan Sadowski, Andrzej Sadowski	XIX w. (brak daty)	II	krzyż z winobluszczem
22	Tadzio Hartwig, Helena Wójtowiczowa z d. Łanowska	1929, 1926	II	sygn. J. Nowak, Lublin
23	Faustyna Julia z Czernickich Kaleniakowa, Emilian Lickindorf Kaleniak	1920	II	
24	Rodzina Tomasza Bojarskiego	1932	II	
25	Grobowiec Rodziny Jabłońskich	1880	III	kubaturowy, w formie murowanej kaplicy
26	Obelisk ku czci Legionistów gen. J. H. Dąbrowskiego		III	zwieńczony kulą z krzyżem
27	Grobowiec, pod zadaszeniem dwie jednakowe płyty nagrobne: Wiera Pietrowna von Kaifment, lejtnant Fiedorowicz	1849	III	w formie kaplicy przekrytej dachem, z otwartymi ścianami (półkoliste arkady), żeliwne ażurowe ogrodzenie ze słupkami, stan murów i kamieniarki bardzo zły
28	Stanisław Hanaszyński, Emilia z Niklewiczów Hanaszyńska	1894	VII	
29	Józefa z Libynamow Łysakowska, Hipolit Łysakowski, Ignacy Dąbrowski	1865	VII	
30	Kazimierz Dyganowicz	1864	VII	
31	Konstanty Maurykiewicz hr. Hauke	1841	VII	inskrypcja w języku rosyjskim, żeliwne ogrodzenie ażurowe – w złym stanie
32	Petr Ganeckow, Aleksander Ganiecki	1899	XVI	inskrypcja w języku rosyjskim, zwieńczony krzyżem,
33	Anna Iwanowna Melniczuk	1902	XVI	inskrypcja w języku rosyjskim, brak zwieńczenia
34	Waleria Małachowa	1904	XVI	inskrypcja w języku rosyjskim, brak zwieńczenia
35	Rogaczew (...)	XIX w.	XVI	inskrypcja w języku rosyjskim płyta leżąca, płaskorzeźbiony krzyż prawosławny

36	Maksym Zacharczuk	1911	XVI	inskrypcja w języku rosyjskim, brak zwieńczenia, nagrobek przechylony
37	Michał Szuran	1906	XVI	inskrypcja w języku rosyjskim, brak zwieńczenia
38	Nagrobek NN	1911	XVI	pionowy, brak górnej części, zniszczona tablica
39	Woldemar Daniłowicz fon Gałafre	1869	XVII	żeliwny, inskrypcja w języku rosyjskim
40	Iwan Wasiliesik Sotnikow	1888	XVII	inskrypcja w języku rosyjskim
41	Diakon Oczeretko	1908	XVII	inskrypcja w języku rosyjskim
42	Rodzina Wysockich	1882	XVII	płyta pozioma z płaskorzeźbą Chrystusa
43	Dzieci pułkownika Błanowskiego	XIX	XVII	inskrypcja w języku rosyjskim, krzyż uszkodzony
44	Teofil Dymowski, lekarz weterynarii	1940	XVII	zwieńczoną rzeźbą – głową, sygn. I. Ciechan, Krasnystaw
45	Generał Mikoła Siergiejewicz Płautin	1918	XVII	inskrypcja w języku rosyjskim, krzyż wieńczący część pionową uszkodzony, płyta pozioma w ruinie
46	Elena Żukowskaja	1902	XVII	inskrypcja w języku rosyjskim, krzyż na cokole
47	Ojciec Warołomiej Żukowski, prezbiter cerkwi miączyńskiej	1902	XVII	inskrypcja w języku rosyjskim, brak zwieńczenia
48	(...) Iwanowicz Zalewskij	1902	XVII	inskrypcja w języku rosyjskim, brak zwieńczenia
49	Michał Andriejewicz Ziber	1908	XVII	inskrypcja w języku rosyjskim, krzyż wieńczący prawosławny
50	Pułkownik Nikołaj Teodorowicz Ratmirow	1913	XVII	inskrypcja w języku rosyjskim, obelisk porośnięty żywym pnączem, ogrodzenie z sześciu słupków połączonych poziomymi prętami
51	Rodzina Rysaków	lata 40. XX w.	XVII	część pionowa w typie steli z płaskorzeźbą Chrystusa Zmartwychwstałego
52	Jekaterina Zubko	1910	XVII	inskrypcja w języku rosyjskim, brak zwieńczenia
53	Rodzina Chmurów	1956	XVII	płyta pozioma z płaskorzeźbą głowy Chrystusa (tondo)
54	Babenko Charytonow	XIX	XVII	inskrypcja w języku rosyjskim, płyta leżąca
55	Dałykiewicz (?)	1903	XVII	inskrypcja w języku rosyjskim, zniszczony, porośnięty pnączem
56	Rodzina Ratajskich	lata 30. XX w.	XVII	płyta pozioma, płaskorzeźbiony krzyż
57	Łuka Aleksandrowicz Afanasjew, urzędnik krasnostawski	1890	XVII	inskrypcja w języku rosyjskim, płyta leżąca, ryty krzyż prawosławny
58	NN nagrobek	XIX	XVII	pionowy w typie steli, płaskorzeźbiony wieniec (być może ustawiony wtórnie)
59	Rodzina Anusiewicz	1934	XVII	część pionowa w typie steli z płaskorzeźbioną głową Matki Bożej
60	Lelja Kuliesza	1908	XVII	inskrypcja w języku rosyjskim, zniszczony, brak zwieńczenia, płyta pozioma nowa
61	Rodzina Grządkowskich, Michał Kiewilicz (1864)	1864, 1882	XVIII	na nagrobku figura pozbawiona głowy, ogrodzenie ze słupkami
62	Stefanek Budzyński	1886	XVIII	
63	Konstancja z Sobiepanów Lickindorf i Karol Lickindorf	1876	XVIII	płyta leżąca uszkodzona
64	Izabella z Ostrowskich Krzeszowska	1852	XVIII	

65	Izabela Mender	1894	XVIII	nagrobek pochylony
66	Felicja z Wołk-Łaniewskich Maciejewska	1894	XVIII	krzyż wieńczący oddzielony, leży na płycie poziomej, ogrodzenie z sześciu słupków kamiennych połączonych prętami metalowymi
67	Józef Michałek	1855	XVIII	neogotycka dekoracja, brak krzyża wieńczącego
68	Rodzina Marcinkowskich i Łubińskich	1887	XVIII	na nagrobku figura Matki Bożej
69	3 relikty nagrobków ustawionych wtórnie (?) (Jadwiga Czapińska ?, Janina Czapińska ?)	1923, 1938	XVIII	na jednym płaskorzeźba Chrystusa w koronie cierniowej, na drugiej płaskorzeźba Matki Boskiej Bolesnej
70	Rodzina Łubińskich	XIX (?)	XVIII	płyta leżąca, za nagrobkiem Marcinkowskich i Łubińskich
71	Cesia Łubińska	1884	XVIII	płyta leżąca
72	Kazimiera Orłowska z Michalskich	18(..)	XVIII	obelisk, na płycie poziomej trzy metalowe wazony
73	Franciszek Franczak	1913	XVIII	brak zwieńczenia
74	Rodzina Hendigery	1897	XVIII	
75	Jan Siwiński	1919	XVIII	brak zwieńczenia, obok lapidarium
76	Walenty Bojarski	1909	XVIII	brak zwieńczenia
77	Borowska	XIX / XX w. ?	XVIII	płyta leżąca, płaskorzeźbione rozetki w narożach
78	Andrzej Kostrzanowski	1906	XVIII	figura Chrystusa z krzyżem, krzyż uszkodzony
79	Mieczysław Borkowski	1900	XVIII	duża płyta pozioma z rozetkami
80	Ludwik i Helena Batkowscy	1892	XVIII	duża płyta pozioma z figurą anioła
81	Gucio Ecksztajn	1912	XVIII	bez zwieńczenia
82	Maria Eksztajn	1921	XVIII	płyta pozioma, naklejony nowy krzyż
83	Maria z Bauerów Ecksztajn	1906	XVIII	z krzyżem wieńczącym
84	Stefania Krynicka z Markuszewskich	1936	XVIII	płyta pozioma z czerwonego piaskowca, płaskorzeźbiony krzyż
85	Maria z Baszyńskich Szcześniewska	19(..)	XVIII	płyta pozioma
86	Ksiądz Adam Decyusz, kanonik	1920	XVIII	płyta pozioma
87	Ksiądz Piotr Tarkowski, proboszcz	1941	XVIII	płyta pozioma, płaskorzeźbiony krzyż
88	Rodzina Latawców	1930	XVIII	część pionowa zwieńczona krzyżem – piaskowiec, płyta pozioma – lastico
89	Tekla Eranczewska	1912	XVIII	
90	Franciszka Gruszecka	1920	XVIII	
91	Juzefa z Johnów Brzozowska	1904	XVIII	pozostały słupki ogrodzenia
92	Z Nosalów Maria I v. Bojarska, II v. Kołyga	1931	XVIII	krzyż wieńczący uszkodzony
93	Michał Jłowicki	1931	XVIII	część pionowa zwieńczona krzyżem, część pozioma zniszczona
94	Zdzisław Filipowicz, rzeźbiarz	1929	XVIII	figura anioła wsparta o ułamany krzyż, płyta z czerwonego marmuru z inskrypcją
95	Marijanna Pypa	1901	XVIII	forma neogotycka, brak zwieńczenia
96	NN nagrobek	XIX / XX w. ?	XVIII	żeliwny krzyż na trójstopniowym cokole, uszkodzony, ogrodzenie żeliwne
97	Boris Pietrowicz Zagorowski, Maria Zagorowska	1890	XVIII	inskrypcja w języku rosyjskim, brak zwieńczenia
98	Chodorowscy, Antoni Poliszyński	1902 (?), 1922	XVIII	na nagrobku figura Matki Bożej z różańcem

99	Teodor Czech (?)	1903	XVIII	zwieńczony krzyżem, nagrobek uszkodzony
100	Sebastian Kozar, Franciszka Wysocka	1894	XVIII	zwieńczony krzyżem, sygn. A. Timme, Lublin
101	Rodzina Pasierbskich	1911	XVIII	zwieńczony krzyżem
102	Rodzina Kostrzanowskich	1930	XVIII	płyta pozioma
103	Antoni Budzyński	1886	XVIII	zwieńczony metalowym krzyżem
104	Katarzyna z Londów Mincel	1880	XIX	
105	Karol Sznirsztajn, Innocenty Buchackowski, Wacław Szniersztajn	1883	XIX	
106	Jan Letki, Edward Letki	1897, 1906	XIX	brak zwieńczenia, figura leży obok, sygn. J. Nowak, Lublin
107	Józef Staręgowski, Apolonia ze Staręgowskich Brześcińska	1903, 1907	XIX	
108	Maksymilian Laskowski, Florentyna z Policzkievczów Laskowska	1892, 1896	XIX	
109	Rodzina Zamojskich, W. Burkowski	1890, 1921	XIX	kolumna ze zwieńczeniem
110	Rodzina Dziewickich (Grób Rodziny Dziewickich)	XIX	XIX	grobowiec kubaturowy – załamane sklepienie, zamurowany otwór wejściowy
111	Klotylda z Ryłków Nałęcz Tobolska, Wacław Tobolski	1932	XIX	prosty obelisk z czerwonego piaskowca
112	Rodzina Antoniaków	XIX / XX w. ?	XIX	zwieńczony krzyżem, bez daty
113	Zofia Antonina Licińska	1912	XIX	leżąca płyta
114	Gustaw Szniersztajn	1908	XIX	leżąca płyta
115	Józef Wrona	1910	XIX	część pionowa z kamienia, płyta leżąca z lastrico
116	Franciszek Dąbrowski	1925	XIX	zniszczony, leżący krzyż
117	Marysięka Szałuba	1920	XIX	figura
118	Rodzina Stefańskich	1882, 1928	XIX	nagrobek rozbity, leżące części
119	Feliksa Magdalena z Nosków Zadrągowa	1933	XIX	nagrobek modernistyczny
120	Rodzina Mizgalskich	1866	XIX	płyta wtórnie ustawiona na boku, obok nagrobka Letkich
121	Rodzina Wojciecha Piroga	3 ćw. XIX w.	XX	
122	Łukasz Halicki	1873	XX	
123	Marjanna Ciechańska, Agacia Ciechańska	1931, 1937	XX	nagrobek modernistyczny z czerwonego piaskowca
124	Józef Jabłoński, A. Dziedzic, Zofia Dziedzic	1888	XX	nowy pochówek z 2006 r.
125	Franciszka Moryłowska, Marek, Ignacy, Marek	1877	XXI	
126	Rodzina Pomianów	1910	XXI	część pionowa powleczona cementem, płyta pozioma współczesna
127	Katarzyna Gmiter, Anna Berbec	1923	XXI	tablice inskrypcyjne współczesne
128	Julia Tracichlebówna	1934	XXI	sygn. Piekarski, Chełm
129	Antonina z Glaszyńskich I v. Puzerowicz, II v. Hołub i Bazyl Lewiński	1835	XXII	nagrobek przechylony, stan bardzo zły
130	Michał Krajewski	1858	XXII	brak górnej części nagrobka

5.2.5. Zabytki archeologiczne

Zgodnie z definicją ustawową (art. 3 pkt 1 i 4) zabytek archeologiczny jest: *zabytkiem nieruchomym, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytkiem ruchomym, będący tym wytworem.*

W granicach miasta Krasnegostawu zewidencjonowanych jest 99 stanowisk archeologicznych, ujętych w gminnej ewidencji zabytków⁷⁸.

Zabytki archeologiczne w Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta Krasnystaw

L.p.	Numer stanowiska / arkusz AZP	Lokalizacja / nr-y działek ewidencyjnych	Chronologia stanowiska
ul. Borowa			
1	36 / 83-87	71/1, 72/10, 72/11, 72/6	obozowisko (?) – neolit-epoka brązu; ślad osadnictwa – mezolit-epoka brązu
2	41 / 83-87	240, 241, 242	punkt osadniczy – neolit- epoka brązu; osada – (?) kultura pucharów lejkowatych i kultura strzyżowska; osada – kultura łużycka, późna epoka brązu-wczesny okres lateński; osada – wczesne średniowiecze (XI-XII w.)
3	42 / 83-87	253, 254, 255, 256	obozowisko (?) – neolit- epoka brązu; ślad osadnictwa – mezolit-epoka brązu
4	43 / 83-87	256, 257	punkt osadniczy; osada (?) – wczesny neolit; osada (?) – kultura łużycka, epoka brąz-okres halszacki; osada (?) – wczesne średniowiecze
5	44 / 83-87	263/2, 264/2	punkt osadniczy – neolit- epoka brązu; punkt osadniczy – kultura pucharów lejkowatych (?); ślad osadnictwa – kultura ceramiki sznurowej (?); ślad osadnictwa – wczesne średniowiecze
ul. Brzechwy (ul. Korczaka)			
6	40 / 83-87	583, 584, 588, 587	obozowisko (?) – neolit- epoka brązu; osada – kultura mierzanowicka / kultura strzyżowska; osada – kultura łużycka; osada – średniowiecze; osada – starożytna
ul. Cegielniana (ul. Chopina)			
7	31 / 83-87	671	punkt osadniczy – mezolit-epoka brązu; punkt osadniczy – kultura pucharów lejkowatych; osada – kultura ceramiki sznurowej (?); osada – kultura strzyżowska; osada – kultura trzciniecka; osada – okres wpływów rzymskich; osada – X w.
ul. Chopina			
8	8 / 83-87	1916/14	grób – kultura amfor kulistych; cmentarzysko – osada – kultura amfor kulistych; cmentarzysko / osada – kultura strzyżowska
ul. Czechowicza (ul. Nadwieprzańska)			
9	37 / 83-87	697, 506, 199/4.	punkt osadniczy – mezolit-epoka brązu; punkt osadniczy – kultura pucharów lejkowatych; ślad osadnictwa – epoka brązu
ul. Gołębia			
10	64 / 83-87	58, 59, 60, 61.	ślad osadnictwa – kultura amfor kulistych lub kultura łużycka; punkt osadniczy – wczesne średniowiecze (X-XII w.)
11	63 / 83-87	2/1	ślad osadnictwa – mezolit-epoka brązu; ślad osadnictwa – kultura pucharów lejkowatych lub kultury lendzielskiej
12	66 / 83-87	92	punkt osadniczy – mezolit-epoka brązu; osada – kultura pucharów lejkowatych; osada – kultura ceramiki sznurowej; osada – kultura

⁷⁸ Załącznik nr 2 do Zarządzenia nr 60/2013 Burmistrza Miasta Krasnegostawu z dnia 17 czerwca 2013 r. w sprawie założenia Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta Krasnystaw.

			trzcieniecka; osada – okres lateński; osada – wczesne średniowiecze; osada – średniowiecze (?) (X w.)
13	67 / 83-87	92	kurhan (?) – X w.
14	62 / 83-87	155, 23/1	punkt osadniczy – mezolit–epoka brązu
ul. Gospodarcza			
15	54 / 83-87	166/1	śląd osadnictwa – kultura łużycka, HL; ślad osadnictwa – wczesne średniowiecze
ul. Jabłonkowa (ul. Nasienna)			
16	65 / 83-87	253/2, 254, 255/2	śląd osadnictwa – neolit- epoka brązu; ślad osadnictwa – wczesne średniowiecze
ul. Kardynała Stefana Wyszyńskiego			
17	3 / 83-87	579	punkt osadniczy – mezolit–epoka brązu; punkt osadniczy – kultura ceramiki biała malowanej; punkt osadniczy – kultura pucharów lejkowatych; ślad osadnictwa – kultura łużycka; ślad osadnictwa – średniowiecze (XIV–XVI w.)
18	4 / 83-87	85/1, 84/2, 87/1, 88/2	punkt osadniczy – neolit-wczesna epoka brązu; osada – kultura pucharów lejkowatych; osada – kultura trzcieniecka; osada – kultura łużycka, późna epoka brązu; osada – X w.
ul. Kilińskiego			
19	71 / 83-87	1189	punkt osadniczy – wczesne średniowiecze (X–XII w.)
ul. Kolonia Krakowskie Przedmieście			
20	14 / 83-86	100	śląd osadnictwa – kultura nieokreślona
ul. Kołwrót			
21	70 / 83-87	1178/3	śląd osadnictwa – wczesne średniowiecze (VII–IX w.)
ul. Kościuszki			
22	73 / 83-87	1348	śląd osadnictwa – neolit-wczesna epoka brązu; ślad osadnictwa – kultura łużycka, epoka brązu
23	112 / 82-87	40/3, 41, 44/1, 44/2, 45/3, 44/3.	osada – wczesna epoka brązu (?)
24	103 / 82-87	156	osada (?) – (?)
25	2 / 82-87	197/2, 197/3, 197/4, 197/7, 198/1, 199/1, 199/2, 198/2, 200	osada? – kultura lubelsko-wołyńska ceramiki malowanej, środkowy neolit; osada – ?, wczesna epoka brązu; ślad osadnictwa – średniowiecze
26	104 / 82-87	166	śląd osadnictwa – (?)
27	105 / 82-87	171/1	osada – kultura lubelsko-wołyńska ceramiki malowanej, środkowy neolit
28	108 / 82-87	204	osada – kultura ceramiki sznurowej (?), schyłkowy neolit; osada – wczesne średniowiecze
29	72 / 83-87	1287	śląd osadnictwa – średniowiecze
30	106 / 82-87	180	śląd osadnictwa – kultura lubelsko-wołyńska ceramiki malowanej (?), środkowy neolit
31	1 / 82-87	215/2	śląd osadnictwa – (?)
32	107 / 82-87	186, 187	śląd osadnictwa – (?)
33	109 / 82-87	211/11, 212/1, 213/2.	osada – wczesna epoka brązu (?)
34	110 / 82-87	225/1	śląd osadnictwa – (?); ślad osadnictwa – wczesne średniowiecze
35	111 / 82-87	230/1, 231/2	osada – kultura strzyżowska, I okres epoki brązu; osada – środkowy okres lateński (?); osada – wczesne średniowiecze
ul. Krakowskie Przedmieście			
36	13 / 83-86	135/2	śląd osadnictwa – epoka kamienia, wczesna epoka brązu
37	27 / 83-86	301	cmentarzysko płaskie – późne średniowiecze lub okres nowożytny; osada – późne średniowiecze (XIV–XVII w.)
38	46 / 83-87	424/3, 424/4, 425/3, 425/4	śląd osadnictwa – mezolit–epoka brązu; ślad osadnictwa – wczesna epoka brązu

39	34 / 83-87	379/1, 379/2	osada (?) – kultura pucharów lejkowatych; punkt osadniczy – wczesne średniowiecze
ul. Lwowska			
40	77 / 83-87	616, 617	śląd osadnictwa – kultura ceramiki sznurowej (?), młodszy neolit.
41	76 / 83-87	787/2, 788	śląd osadnictwa – późny mezolit; punkt osadniczy – wczesny neolit; śląd osadnictwa – neolit-epoka brązu (?); śląd osadnictwa – średniowiecze
42	75 / 83-87	795	śląd osadnictwa – neolit (?); śląd osadnictwa – neolit; śląd osadnictwa – HL; śląd osadnictwa – wczesne średniowiecze (X–XI w.)
ul. Marszałka Piłsudskiego			
43	88 / 83-87	281, 282/1	osada (?) – kultura pucharów lejkowatych; osada (?) – kultura amfor kulistych; osada (?) – kultura strzyżowska (?); osada (?) – kultura łużycka.
44	82 / 83-87	281, 282/1.	(?) – neolit-epoka brązu; osada – kultura strzyżowska; (?) – X w.
45	33 / 83-87	900/3, 900/4, 900/5, 660/4	śląd osadnictwa – mezolit (?); śląd osadnictwa – neolit (?); osada – kultura lendzielska; osada – kultura ceramiki białą malowanej; osada – kultura pucharów lejkowatych.
46	45 / 83-87	280/2	śląd osadnictwa – mezolit–epoka brązu
47	5 / 83-87	662/14, 662/15, 662/16, 662/17	(?) – cykl lendzielsko-polgarski, grupa malicka; (?) – kultura ceramiki białą malowanej; (?) – kultura strzyżowska; (?) – KPM; (?) – kultura łużycka; (?) – X w.
ul. Mostowa			
48	6 / 83-87	846/3	śląd osadnictwa – kultura ceramiki wstęgowej
ul. Nadwieprzańska			
49	38 / 83-87	30/21	kurhan
ul. Partyzantów			
50	12 / 83-87	911, 912/5, 913	śląd osadnictwa – neolit-wczesna epoka brązu
ul. Rejowiecka			
51	9 / 83-87	129/2, 130	obozowisko (?) – mezolit–epoka brązu; osada – ceramika kultury białą malowanej; osada – kultura pucharów lejkowatych; osada – wczesna epoka brązu; osada – kultura strzyżowska; osada – wczesne średniowiecze.
52	50 / 83-87	123/4, 123/3	śląd osadnictwa – KSW; śląd osadnictwa – mezolit–epoka brązu; punkt osadniczy – wczesne średniowiecze / średniowiecze
53	51 / 83-87	107/6, 106/2, 106/3, 102/1, 104/1, 100/3, 102/2, 102/3, 104/3, 104/2	punkt osadniczy – mezolit-neolit; punkt osadniczy – kultura pucharów lejkowatych; punkt osadniczy – wczesne średniowiecze i średniowiecze.
ul. Rybia			
54	69 / 83-87	1273, 1271, 1266	punkt osadniczy – późny okres laterński-wczesny okres wpływów rzymskich; punkt osadniczy, osada (?) – wczesne średniowiecze (VIII–X w.)
ul. Sokołowskiego			
55	7 / 83-87	30/21	śląd osadnictwa – kultura przeworska
ul. Szarych Szeregów			
56	32 / 83-87	920, 919	śląd osadnictwa – kultura strzyżowska
ul. Torowa			
57	55 / 83-87	19/4	punkt osadniczy – neolit; punkt osadniczy – kultura przeworska, okres wpływów rzymskich; śląd osadnictwa – wczesne średniowiecze
58	56 / 83-87	22, 28	śląd osadnictwa – mezolit–epoka brązu
ul. Witosa			
59	1 / 83-87	302/3	śląd osadnictwa – neolit (?); osada – wczesne średniowiecze (XI–XII w.)
60	2 / 83-87	248/1, 239/1, 249/5	śląd osadnictwa – kultura pucharów lejkowatych (?); śląd osadnictwa – wczesna epoka brązu; śląd osadnictwa – X w.
ul. Wysockiej			

61	39 / 83-87	671, 216/16	śląd osadnictwa – B-L
ul. Zacisze			
62	47 / 83-87	239, 241, 242, 243	punkt osadniczy – neolit-epoka brązu; osada – kultura pucharów lejkowatych; osada – kultura strzyżowska; osada – kultura łużycka, BH; osada – kultura przeworska; osada – wczesne średniowiecze
63	48 / 83-87	194/2	obozowisko (?) – neolit-epoka brązu; ślad osadnictwa – kultura pucharów lejkowatych (?), środkowy neolit
64	49 / 83-87	186/1, 178	osadnictwo (?) – mezolit-epoka brązu; ślad osadnictwa – kultura pucharów lejkowatych lub kultura ceramiki sznurowej; punkt osadniczy – wczesne średniowiecze; punkt osadniczy – starożytna (X w.)
Stanowiska znane z kwerendy nie zlokalizowane w terenie			
65	10 / 83-87		osada (?) – wczesne średniowiecze (X–XIII w.)
66	11 / 83-87		śląd osadnictwa
67	13 / 83-87		śląd osadnictwa – kultura pucharów lejkowatych (?)
68	14 / 83-87		punkt osadniczy – neolit (?)
69	15 / 83-87		śląd osadnictwa – kultura ceramiki sznurowej
70	16 / 83-87		śląd osadnictwa
71	17 / 83-87		śląd osadnictwa – kultura strzyżowska
72	18 / 83-87		śląd osadnictwa
73	19 / 83-87		śląd osadnictwa – kultura łużycka
74	20 / 83-87		śląd osadnictwa – kultura pucharów lejkowatych (?)
75	21 / 83-87		śląd osadnictwa – kultura ceramiki sznurowej
76	22 / 83-87		śląd osadnictwa – kultura ceramiki sznurowej lub krąg kultur episznurowych
77	23 / 83-87		śląd osadnictwa – kultura przeworska
78	24 / 83-87		śląd osadnictwa – późny neolit-wczesna epoka brązu
79	25 / 83-87		śląd osadnictwa
80	26 / 83-87		śląd osadnictwa
81	27 / 83-87		śląd osadnictwa – ?kultura przeworska
82	28 / 83-87		śląd osadnictwa – wczesne średniowiecze
83	29 / 83-87		śląd osadnictwa – kultura przeworska
84	30 / 83-87		śląd osadnictwa – kultura strzyżowska
85	78 / 83-87		śląd osadnictwa – późny neolit-wczesna epoka brązu
86	79 / 83-87		śląd osadnictwa – kultura strzyżowska
87	80 / 83-87		śląd osadnictwa – krąg kultur sznurowych
88	83 / 83-87		(?) – kultura pucharów lejkowatych
89	84 / 83-87		(?) – X w.
90	85 / 83-87		(?) – X w.
91	86 / 83-87		(?) – kultura pucharów lejkowatych
92	87 / 83-87		(?) – kultura pucharów lejkowatych
93	89 / 83-87		osada – kultura pucharów lejkowatych
Stanowiska archiwalne			
94	52 / 83-87		śląd osadnictwa – starożytna
95	53 / 83-87		śląd osadnictwa – neolit-epoka brązu
96	57 / 83-87		śląd osadnictwa – mezolit-epoka brązu; osada (?) – wczesne średniowiecze (XI–X w.); ślad osadnictwa – X w.

97	58 / 83-87		śląd osadnictwa – średniowiecze
98	74 / 83-87		śląd osadnictwa – neolit-epoka brązu
99	90 / 83-87		śląd osadnictwa – (?); śląd osadnictwa – okres wpływów rzymskich (?)

Najważniejszym stanowiskiem archeologicznym jest oczywiście obszar miasta lokacyjnego ze względu na intensywne wykorzystywanie terenu pod zabudowę mieszkalną, sakralną, gospodarczą oraz obronną – umocnienia miejskie oraz zamek. Badania archeologiczne prowadzone na tym terenie mogą przynieść nieocenione źródła informacji na temat rozwoju przestrzennego miasta, form i charakteru jego zabudowy czy socjotopografii miasta. Zidentyfikowane w trakcie badań archeologicznych ślady zniszczeń mogą pomóc w interpretacji wydarzeń historycznych związanych z dramatycznymi momentami w dziejach miasta – najazdami, pożarami itp.

Analiza usytuowania stanowisk archeologicznych na terenie Krasnegostawu winna być dokonywana w powiązaniu z obszarami zalewowymi. Pokazuje ona jednoznacznie, że prawie wszystkie stanowiska znajdują się na terasach nadzalewowych w dolinie Żółkiewki i Wieprza (szczególnie na północ od miasta) lub wręcz na wysokich krawędziach doliny Wieprza (od strony wschodniej) czyli poza obszarami, którym zagrażały okresowe podtopienia lub powodzie. Świadczy to o znakomitych umiejętnościach analizy warunków naturalnych przez dawnych mieszkańców ziem, na których w 1394 r. założono Krasnymstaw, a także sytuowania swoich siedlisk w miejscach bezpiecznych (czasem obronnych), a przy tym z dogodnym dostępem do wody.

5.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

W Krasnymstawie znajduje się Muzeum Regionalne, wpisane do rejestru instytucji kultury Starostwa Powiatowego w Krasnymstawie.

Inicjatywa powołania muzeum w Krasnymstawie wyszła już w 1930 r. od Nikodema Kłosowskiego, który był redaktorem miejscowej gazety, ale także nauczycielem i powieściopisarzem. Zamiarem było utworzenie muzeum o charakterze etnograficznym, gromadzącym głównie obiekty sztuki ludowej. Do pomysłu Nikodema Kłosowskiego powrócono po II wojnie światowej i ostatecznie w 1958 r. powstanie muzeum stało się faktem. Organizatorem i pierwszym kierownikiem Muzeum został Zygmunt Tokarzewski – nauczyciel plastyki, regionalista. Siedzibą muzeum stało się dawne kolegium jezuickie. Przez lata działalności Muzeum zgromadziło bogate zbiory, w szczególności archeologiczne, etnograficzne itp.⁷⁹

⁷⁹ Opis zbiorów na podstawie: <http://www.muzeumkrasnymstaw.webd.pl>

Archeologia

Zbiory działu liczą ponad tysiąc eksponatów i stanowią w zdecydowanej większości znaleziska luźne. Do najciekawszych należą: figurka „uszebti” pochodzenia egipskiego, znaleziona w okolicach Turobina, skarb krzemienych noży kłóśników czy skrzynkowy grób kultury amfor kulistych (2500–2000 l. p.n.e.) z Łopiennika Dolnego. Z okresu wpływów rzymskich (połowa II w. p.n.e.–połowa V w. n.e.), pochodzą m.in. skarb denarów rzymskich z Romanowa (574 monety wybite w mennicy rzymskiej w latach 112/113–195/195 n.e.), czy wyposażenie grobu wojownika ze Żdzannego. Liczne są także zabytki z okresu XIV–XIX w., pochodzące z badań archeologicznych prowadzonych na terenie Krasnegostawu.

Fragment wystawy archeologicznej w Muzeum Regionalnym (fot. J. Dąbrowski)

Historia

Zbiory liczą ponad 2 tysiące eksponatów. Dużą grupę stanowią archiwalia z XVII–XX w. (zarówno urzędowe, jak i prywatne), wśród nich pozostałości księgozbiorów zakonnych augustianów i jezuitów z XVI–XVIII wieku. Do interesujących eksponatów można zaliczyć kolekcję sztandarów szkół, organizacji społecznych i politycznych, a także eksponaty związane z Powstaniem styczniowym oraz okresem obu wojen światowych.

Numizmatyka

Zbiory numizmatyczne liczą ponad 3 tysiące eksponatów. Są to polskie i obce monety z okresu od X do XX w. oraz banknoty z okresu od 1794 r. do pierwszej połowy XX w. Do najciekawszych

można zaliczyć m.in. dukaty Stefana Batorego, Jana Kazimierza i Jana III Sobieskiego, eksponaty z okresu Królestwa Polskiego oraz Rządu Narodowego z 1831 r. W zbiorze znajduje się także komplet monet próbnych i obiegowych z lat 1948–1998.

Sztuka dawna

Zbiór składa się z ponad tysiąca eksponatów, wśród których wyróżniają się m.in. portrety związanych z Krasnymstawem przedstawicieli rodu Potockich – fundatorów i dobrodziejów kościoła i kolegium jezuickiego. Pośród liczącego ok. 360 eksponatów zbioru grafiki, większość stanowią prace urodzonego w Krasnymstawie artysty – Antoniego Oleszczyńskiego (1794–1879). Bogate są także kolekcje porcelany z XVIII–XIX w. (m.in. z Miśni, Wiednia czy Berlina), szkła secesyjnego (w tym wybitnych artystów francuskich E. Galle i R. Lalique'a), a także mebli oraz złotnictwa polskiego i obcego od XVIII do początku XX w.

Sztuka sakralna

W skład zbioru wchodzi głównie zabytki z depozytu Parafii rzymskokatolickiej p.w. św. Franciszka Ksawerego w Krasnymstawie. Obiekty są ściśle związane z kościołem i dawnym kolegium jezuickim. Znajdują się wśród nich – pochodzące z drugiej połowy XVII i XVIII w. – naczynia i szaty liturgiczne, rzeźby, wota i „sukienki” z obrazów. Wśród wyrobów złotniczych na szczególną uwagę zasługuje kielich mszalny z 1667 r. autorstwa złotnika krakowskiego i gdańskiego Andrzeja I Mackensena.

Etnografia

Zbiory działu liczą około 1,5 tys. eksponatów, prezentujących kulturę materialną, duchową i społeczną wsi krasnostawskiej w okresie od drugiej połowy XIX do pierwszej połowy XX w. Nielicznymi zabytkami pochodzącymi z przełomu XVIII/XIX w. są rzeźby o charakterze barokowo-ludowym.

Zabytki etnograficzne znajdujące się w zbiorach Muzeum reprezentują liczne i różnorodne dziedziny kultury materialnej: rybołówstwo, hodowlę, przygotowywanie i przechowywanie pożywienia, obróbkę drewna, plecionkarstwo, kowalstwo (w tym kowalstwo artystyczne), garncarstwo, tkactwo w tym narzędzia tkackie oraz tkaniny i ubiory, sprzęty i meble, sprzęty związane z zabiegami o czystość, oświetlenie. Eksponaty związane z kulturą duchową to przede wszystkim: rzeźba, malarstwo i wyklejanka, wycinanki, pająki i sztuczne kwiaty oraz miary i wagi. Można do nich zaliczyć także eksponaty związane ze świętami Bożego Narodzenia i Wielkanocy oraz dożynkami.

Chmielarstwo i piwowarstwo

Niewielki zbiór liczący około 100 pozycji zgromadzono w związku z dożynkami chmielowymi pn. „Krasnostawskie chmielaki” jakie odbywają się w mieście od 1971 r. Zbiory obejmują

zarówno stare kufle i naczynia służące do picia i przechowywania piwa, jak i wyroby pamiątkarskie związane z „chmielakami”.

Fragment wystawy etnograficznej w Muzeum Regionalnym (fot. J. Dąbrowski)

5.2.7. Dziedzictwo niematerialne

„Niematerialne dziedzictwo kulturowe” oznacza praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedzę i umiejętności – jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową – które wspólnoty, grupy i, w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego. To niematerialne dziedzictwo kulturowe, przekazywane z pokolenia na pokolenie, jest stale odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i ich historią oraz zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności [...]”⁸⁰.

Zgodnie z treścią Konwencji UNESCO, „niematerialne dziedzictwo kulturowe” przejawia się m.in. w następujących działach:

- a) tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- b) sztuki widowiskowe;

⁸⁰ Konwencja UNESCO Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 2003 r. – Dz.U. z 2011 r. Nr 172, poz. 1018; art. 2 ust. 1.

- c) zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne;
- d) wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata;
- e) umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym⁸¹.

Jednym z najważniejszych celów Konwencji UNESCO jest w stosunku do „niematerialnego dziedzictwa kulturowego”, jest jego ochrona, rozumiana jako utrwalenie, zachowanie i przekazanie dziedzictwa następnym pokoleniom, co sprawia, że jest ono wciąż żywe, a jednocześnie może się zmieniać i dostosowywać. Dotyczy to przede wszystkim przekazywania umiejętności oraz wiedzy o jego znaczeniu.

Ochrona skupia się głównie na procesach przekazywania elementów dziedzictwa niematerialnego z pokolenia na pokolenie, a nie na wytwarzaniu konkretnych środków, za pomocą których jest wyrażane (takich jak przedstawienia taneczne, pieśni, instrumenty muzyczne czy rzemiosło). Polega głównie na podtrzymaniu woli zachowania i przekazania tych aspektów dziedzictwa niematerialnego, które są ważne dla następnych pokoleń przez wspólnoty, grupy i jednostki.

Aby dziedzictwo niematerialne wciąż było żywe, musi przede wszystkim pozostać istotne dla danej społeczności, być regularnie praktykowane i przyswajane w jej obrębie i pomiędzy pokoleniami. Działania mające na celu ochronę muszą zatem angażować wspólnoty, grupy, a w niektórych wypadkach także jednostki, które kultywują takie dziedzictwo. Społeczności same muszą brać udział w identyfikowaniu i definiowaniu niematerialnego dziedzictwa kulturowego – to właśnie one decydują o tym, które praktyki stanowią część ich dziedzictwa kulturowego.

Stając się w 2011 roku stroną Konwencji, Polska przyjęła na siebie obowiązek opracowania i wdrożenia krajowego i pełnego systemu stałej i konsekwentnej ochrony, między innymi przez dokumentację zjawisk z zakresu objętego zapisami Konwencji oraz stworzenie zgodnie z zapisami Konwencji, jednego lub kilku spisów dziedzictwa niematerialnego dotyczącego zjawisk z obszaru danego kraju. Realizacją tego zobowiązania jest ustanowienie Krajowej Listy Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego, której prowadzenie zostało powierzone Narodowemu Instytutowi Dziedzictwa⁸².

Realizacją działań związanych z kultywowaniem dziedzictwa niematerialnego na terenie miasta zajmuje się przede wszystkim Krasnostawski Dom Kultury. Tu np. mieści się siedziba Oddziału Chełmskiego Stowarzyszenia Twórców Ludowych, którego celem jest m.in.: twórcze kultywowanie tradycji kultury ludowej we wszystkich dziedzinach i rodzajach plastyki,

⁸¹ Konwencja UNESCO..., art. 1, ust. 2.

⁸² Por.: <http://niematerialne.nid.pl/>

folkloru i literatury ludowej, popularyzacja najwartościowszych przejawów artystycznej twórczości ludowej czy roztaczanie opieki nad twórcami ludowymi⁸³.

Dziedzictwo niematerialne jest najslabiej rozpoznaną i zadokumentowaną kategorią dziedzictwa na terenie Krasnegostawu, dlatego działania z tym związane powinny być jednym z ważniejszych zadań dla lokalnych społeczności miasta, a także dla Krasnostawskiego Domu Kultury oraz Muzeum Regionalnego. Już dziś można jednak stwierdzić, że jednym z unikalnych w skali kraju przejawów dziedzictwa niematerialnego Krasnegostawu i jego okolic jest prawie 100-letnia tradycja uprawy chmielu. Należy w związku z tym podejmować działania na rzecz rozpoznania, zadokumentowania i kultywowania „Krasnostawskiej tradycji uprawy chmielu”.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Ustawowymi formami ochrony zabytków – wymienionymi w art. 7 *ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* są:

- 1) *wpis do rejestru zabytków;*
 - 1a) *wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;*
- 2) *uznanie za pomnik historii;*
- 3) *utworzenie parku kulturowego;*
- 4) *ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.*

Na obszarze Miasta Krasnystaw znajdują się zabytki objęte dwoma z ww. form ochrony – wpisem do rejestru zabytków (zabytki nieruchome i zabytki ruchome) oraz ustaleniami ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o warunkach zabudowy.

Zabytki wpisane do rejestru zabytków nieruchomych znajdujące się na terenie Miasta Krasnystaw

L.p.	Obiekt	Adres	Treść decyzji	Datowanie	Numer decyzji	Data wpisu
1	układ urbanistyczny miasta	Miasto Krasnystaw	układ urbanistyczny miasta Krasnegostawu [...] wraz z ogólną sylwetą miasta od strony południowej i wschodniej, ściśle związaną z niezabudowanymi terenami na skarpie, z zachowaniem dominanty zespołu pojezuickiego odgrywającego decydującą rolę zarówno w sylwecie	1394 (1462)	A/628	18.08.1972

⁸³ Por.: <http://www.kultura.krasnystaw.pl/index.php/klub-tworcow-ludowych>

			miasta, jak i w kompozycji rynku, kompleksem budynków poaugustiańskich organizujących sylwetę miasta od strony wschodniej oraz pozostałościami obwarowań miejskich i terenem pozamkowym			
2	zespół klasztorny pojezuicki	ul. Marszałka Piłsudskiego 3	zespół klasztorny pojezuicki [...] obejmujący: - murowany kościół obecnie parafialny p.w. Św. Franciszka Ksawerego wraz z jego wyposażeniem w zabytki ruchome - murowany klasztor założony na rzucie podkowy a przytykający do kościoła od strony południowej - dziedziniec klasztorny - kapliczka przed kościołem - pałac biskupi przy ul. Nocznickiego [ob. Marszałka Piłsudskiego] 5 - d. seminarium - d. wikariat - drzewostan w granicach cmentarza kościelnego	1695–1717 po 1708 po 1708 kon. XIX 2 poł. XVIII przed 1793 XVIII po 1708	A/147	10.10.1956, 16.01.1967
3	zespół klasztorny poaugustiański (stary)	ul. Zamkowa 1	zespół klasztorny poaugustiański (stary): - kościół [niegdyś] p.w. Św. Trójcy - klasztor	1394–1434 XVII (?)	A/383	26.02.1958; 17.04.1969
4	zespół klasztorny poaugustiański (nowy)	ul. Okrzei 40	zespół klasztorny poaugustiański (nowy): - kościół - klasztor - dzwonnica - mur z kaplicami - drzewostan	1826–1839 1826–1839 1826–1839 1826–1839 1826–1839	A/382	2.06.1969
5	cmentarz rzymskokatolicki i prawosławny	ul. Poniatowskiego	cmentarz rzymskokatolicki i prawosławny [...], w skład którego wchodzi: - 130 zabytkowych nagrobków i grobowców z XIX i XX w. [wymienionych w zał. nr 2 do decyzji], - kaplica grobowa pełniąca funkcję kaplicy cmentarnej, wolnostojąca, usytuowana w sektorze XVIII, - dwie rzeźby „żałobnic: usytuowane po obu stronach wejścia do kaplicy grobowej pełniącej funkcję kaplicy cmentarnej	XVIII–XIX	A/1147	27.08.1985 3.12.2013 – zmiana decyzji
6	spichlerz	ul. Konopnickiej 3	dawny spichlerz [...] murowany, klasycystyczny z portykiem kolumnowym, wzniesiony w pierwszej połowie XIX w., wraz z wystrojem architektonicznym i najbliższym otoczeniem [...]	1 poł. XIX w.	A/453	13.03.1970
7	kamienica	pl. 3 Maja 1	kamienica mieszcząca	XIX	A/376	20.10.1991
8	kamienica	pl. 3 Maja 2	kamienica mieszcząca	XIX	A/375	17.10.1991
9	kamienica	pl. 3 Maja 3	kamienica mieszcząca	1 poł. XIX	A/369	17.10.1991
10	kamienica	pl. 3 Maja 4	kamienica mieszcząca	XIX w.	A/368	17.10.1991
11	kamienica	pl. 3 Maja 5	kamienica mieszcząca	XIX	A/367	20.10.1991
12	kamienica	pl. 3 Maja 6	kamienica mieszcząca	XIX	A/366	20.10.1991
13	kamienica	pl. 3 Maja 7	kamienica mieszcząca	XVIII / XIX	A/365	20.10.1991
14	kamienica	pl. 3 Maja 8	kamienica mieszcząca	XIX	A/364	20.10.1991

15	kamienica	pl. 3 Maja 11 ⁸⁴	kamienica mieszczańska	1 poł. XIX	A/363	20.10.1991
16	Dom Sejmikowy	pl. 3 Maja 29	d. kamienice - Dom Sejmikowy	XVIII 1923–1928	A/231	9.12.1992
17	Jatki Miejskie	ul. Poniatowskiego 8b	Jatki Miejskie	1930	A/241	1.09.1993
18	dwór	ul. Sikorskiego 10	drewniany dwór o konstrukcji wieńcowej i cechach klasycystycznych [wchodził w skład założenia dworsko-folwarcznego, będącego siedzibą starostów krasnostawskich – prawdopodobnie Marianny i Augusta Kickich]	1 poł. XIX	A/88	15.06.1988

Zabytki wpisane do rejestru zabytków ruchomych znajdujące się na terenie Miasta Krasnostaw

L.p.	Obiekt	Adres	Treść decyzji / zakres ochrony	Datowanie	Numer decyzji	Data wpisu
1	późnobarokowa polichromia w kościele parafialnym p.w. św. Franciszka Ksawerego, wykonana przez malarza Adama Swacha pokrywająca wnętrze ścian i sklepienia: prezbiterium, transeptu i nawy głównej	ul. Marszałka Piłsudskiego 3	Cykl przedstawień związany głównie z osobami świętych Jezuitów, przede wszystkim ze św. Franciszkiem Ksawerym, patronem kościoła i jego działalnością misyjną, ponadto program maryjny oraz medaliony o zróżnicowanych kształtach z popiersiami przedstawiającymi świętych: w zakrystii na sklepieniu scena Apoteozy św. Franciszka w obramieniu bogatej iluzjonistycznej architektury zajmującej też część ścian, ponadto owalne rokokowe kartusze z pejzażami oraz herb Piława Potockich – wyk. ok. poł. XVIII w. Polichromia kilkakrotnie gruntownie przemalowana, częściowo nowa lub na śladach pierwotnej i restaurowana w latach 1879-81 przez malarza Jana Strunge, Stanisława Górskiego i Jana Szymańskiego 1914, 1929 przez malarza J. Rutkowskiego i W. Cholewińskiego oraz w 1947 przez malarza Korzeniowskiego.	1723	B/240 d. B/42	20.05.2005 8.05.1972
2	wystrój plastyczny i wyposażenie kościoła p.w. św. Franciszka Ksawerego	ul. Marszałka Piłsudskiego 3	71 pozycji wymienionych w załączniku do decyzji	kon. XVII – pocz. XX	B/240 d. B/53	20.05.2005 30.10.1972
3	kielichy w kościele parafialnym p.w. św. Franciszka Ksawerego	ul. Marszałka Piłsudskiego 3	4 pozycje	XVII – XVIII	B/240 d. B/68	20.05.2005 6.04.1973
4	przedmioty ruchome kościoła poaugustiańskiego (nowego) p.w. Św. Trójcy	Okrzei 40	1. Obraz „Matki Boskiej z Dzieciątkiem” w ołtarzu głównym 2. Krucyfiks rokokowy – drewno rzeźbione polichromowane	XVII 2 poł. XVIII	B/241 d. B/42	13.06.1972
5	obrazy z kościoła św. Franciszka Ksawerego	ul. Marszałka Piłsudskiego 3	1. Obraz „św. Stanisław Kostka” 2. Obraz „św. Florian”	1902 1906	B/63	17.01.2003
6	obrazy z kościoła św. Franciszka Ksawerego	ul. Marszałka Piłsudskiego 3	1. Obraz „Matka Boska – Ustanowienie Szkaplerza i Różańca, tzw. Matka Boska Zwycięska” 2. Obraz „Matka Boska – pośredniczka łask”	1903 1889	B/173	23.02.2005

⁸⁴ W treści decyzji Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dn. 20.10.1991 r. kamienica ma dawny numer – Pl. 3 Maja 18.

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Gminna ewidencja zabytków Miasta Krasnystaw została ustanowiona na mocy Zarządzenia nr 60/2013 Burmistrza Miasta Krasnegostawu z dnia 17 czerwca 2013 r. w sprawie założenia Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta Krasnystaw oraz aktualizowana na mocy Zarządzenia nr 117/214 Burmistrza Miasta Krasnegostawu z dnia 22 września 2014 r. w sprawie aktualizacji Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta Krasnystaw.

Aktualnie – zgodnie z załącznikiem do Zarządzenia z dnia 22 września 2014 r. w Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta Krasnystaw znajduje się 139 obiektów zabytkowych.

Zabytki nieruchomości w Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta Krasnystaw

Lp.	Adres	Obiekt	Czas powstania	Nr rejestru zabytków / data wpisu
1	Miasto Krasnystaw	układ urbanistyczny	1394 r. (1462 r.)	A/628 (18.08.1972)
ul. Borowa				
2	skrzyżowanie ul. Borowa / ul. Wysockiego	kapliczka	1935 r. (odb. 1990 r.)	
ul. Czysta				
3	2	dom mieszkalno-usługowy	XIX w.	
4	3	d. synagoga	ok. 1920 r.	
5	10	dom mieszkalny	ok. 1920 r.	
6	12	dom mieszkalny	koniec XIX w.	
7	14	dom mieszkalny	koniec XIX w.	
ul. Jezuicka				
8	3	dom mieszkalny	I. 20 XX w.	
ul. Kłosowskiego				
9	—	cmentarz komunalny	1991 r.	
ul. Konopnickiej				
10	3	d. spichlerz (ob. magazyn – nieużytkowany)	1 poł. XIX w.	A/453 (13.03.1970)
ul. Kościelna				
11	3	dom mieszkalny	2 poł. XIX w.	
12	6	dom mieszkalny	I. 20. XX w.	
13	8 (skrzyżowanie z ul. Marszałka Piłsudskiego)	d. kanonia (ob. dom mieszkalny)	1 poł. XVIII w. (przebudowany po pożarze miasta w 1914 r.)	
14	8a	dom mieszkalny	XIX / XX w.	
ul. Krakowskie Przedmieście				
15	3 (skrzyżowanie z ul. Cegielnianą)	kapliczka	XIX w.	
16	31	kapliczka	XIX w.	
17	38	Zespół Nr 3 Przedszkola i Szkoły Podstawowej	1928 r.	

ul. Lwowska				
18	121	stróżówka w zespole młyna parowego	ok. 1925 r.	
19	121	d. młyn parowy (ob. młyn elektryczny)	1923 r.	
20	121	dom mieszkalny w zespole młyna parowego	ok. 1925 r.	
ul. Matysiaka				
21	2	dom mieszkalny	1 ćw. XIX w.	
22	5	pozostałość muru obronnego	XVIII w.	
23	5	dom mieszkalny (ob. usługowy)	2 poł. XIX w.	
24	6	kamienica	ok. 1820–1830 (rozbud. w 1858 i 1879 r.)	
25	11–13	d. zajazd (ob. dom mieszkalny)	kon. XIX w., przeb. XX w.	
26	12	d. Szkoła Realna (ob. Specjalny Ośrodek Szkolno - Wychowawczy)	pocz. XX w.	
ul. Marszałka Piłsudskiego				
27	3	kościół w d. zespole klasztornym OO. Jezuitów	l. 1695–1717	A/147 (10.10.1956, 16.01.1967)
28	3	d. seminarium duchowne	przed 1793 r. (przeb. XIX–XX w.)	A/147 (10.10.1956, 16.01.1967)
29	3	kapliczka z figurą Matki Bożej Łaskawej	kon. XIX w.	A/147 (10.10.1956, 16.01.1967)
30	3	d. wikariat	XVIII w.	A/147 (10.10.1956, 16.01.1967)
31	5	d. klasztor OO. Jezuitów (ob. Muzeum Regionalne)	po. 1708 r. (przebud. po pożarze w 1920 r.)	A/147 (10.10.1956, 16.01.1967)
32	3	d. pałac biskupi (ob. dom zakonny)	2 poł. XVIII w. przebud. 1958 r.	A/147 (10.10.1956, 16.01.1967)
33	5a	dom mieszkalny	2 poł. XIX w.	
ul. Mostowa				
34	2	dom mieszkalny	ok. poł. XIX w.	
35	4	d. starostwo powiatowe (ob. Powiatowy Urząd Pracy)	1 poł. XIX w.	
ul. Okrzei				
36	1, 1A	d. Poczta Konna – poczta, stajnia (ob. dom mieszkalny)	1 poł. XIX w.	
37	7	d. Willa Burmistrza (ob. Szkoła Jazdy)	1883 r.	
38	13	dom mieszkalny	1926 r.	
39	15–18	d. budynek ftызjatrii (ob. obiekt szpitalny)	1920 r.	
40	38	kościół p.w. Trójcy Przenajświętszej z dzwonnica w zespole klasztornym poaugustiańskim (nowy)	l. 1837–1839	A/382 (2.06.1969)
41	38	d. klasztor (ob. budynek parafialny) w zespole klasztornym poaugustiańskim (nowy)	ok. 1826 r.	A/382 (2.06.1969)
42	38	ogrodzenie z kapliczkami, drzewostan w zespole klasztornym poaugustiańskim (nowy)	l. 1837–1839	A/382 (2.06.1969)
43	40	d. budynek mieszkalny w zespole klasztornym poaugustiańskim (nowy) (ob. budynek parafialny)	ok. 1950 r.	
Plac 3-go Maja				
44	Park Miejski na Placu 3-go Maja	pomnik upamiętniający walkę i martyrologię mieszkańców Ziemi Krasnostawskiej		
45	1	kamienica	1899 r.	A/376 (20.10.1991 r.)

46	2	kamienica	1867 r.	A/375 (17.10.1991 r.)
47	3	kamienica	1855 r.	A/369 (17.10.1991 r.)
48	4	kamienica	po 1872 r.	A/368 (17.10.1991 r.)
49	5	kamienica	1858 r. lub 1872 r.	A/367 (20.10.1991 r.)
50	6	kamienica	1850 r. lub 1872 r.	A/366 (20.10.1991 r.)
51	7	kamienica	XVII w.	A/365 (20.10.1991 r.)
52	8	kamienica	1819 r.	A/364 (20.10.1991 r.)
53	9	dom mieszkalny	po 1811	
54	10	dom mieszkalny	po 1811	
55	11	kamienica	1878	A/363 (20.10.1991 r.)
56	12	dom mieszkalny	1826	
57	13	dom mieszkalny	1859 (zniszc. 1868, odb. 1872)	
58	14	dom mieszkalny	1834	
59	15	dom mieszkalny	1834	
60	16A	dom mieszkalny	1812–1814 (odb. 1872 po pożarze)	
61	18	dom mieszkalny	1912–1914 (odb. 1879 po pożarze w 1879, ponowna odb. 1914 po pożarze)	
62	19	dom mieszkalny	1918–1924	
63	20	dom mieszkalny	1927–1929	
64	21	d. Ratusz Miejski	1859–1862 (odb. 1921–1924 po pożarze w 1914)	
65	21	tablica pamiątkowa ku czci mieszkańców Krasnegostawu zamordowanych w latach 1939–1944		
66	22	dom mieszkalny	I. 30. XX	
67	23	dom mieszkalny	1883 (odb. 1920 po pożarze w 1914)	
68	24	kamienica z oficynami	1821 (piwnice XVIII) (odb. 1922 po pożarze w 1914; część zniszczony 1939–1945)	obiekt został wyburzony w kwietniu 2019 roku
69	25	d. Hotel Kresowy (ob. dom mieszkalny)	po 1914	
70	26	d. dom mieszkalny (ob. Poczta Polska)	1918	
71	27	dom mieszkalny	ok. 1930	
72	28	dom mieszkalny	1928–1930	
73	29	d. Dom Sejmikowy (ob. Urząd Miasta)	1923–1928	A/231 (9.12.1992)
ul. Pocztowa				
74	1A	kamienica mieszczarska	2 poł. XIX	
ul. Poniatowskiego				
75		cmentarz rzymskokatolicki i prawosławny	XVIII / XIX	A/1147 (27.08.1985)

76	cmentarz grzebalny rzymskokatolicki i prawosławny	grobowiec rodziny Jabłońskich	k. XIX	
77	cmentarz grzebalny rzymskokatolicki i prawosławny	mauzoleum rodziny Kaufmanów	ok. poł. XIX	
78	cmentarz grzebalny rzymskokatolicki i prawosławny	kaplica grobowa rodziny Smolińskich	1906	
79	cmentarz grzebalny rzymskokatolicki i prawosławny	grób rodziny Dziewickich	1910	
80	cmentarz grzebalny rzymskokatolicki i prawosławny	kwatery żołnierzy polskich		
81	cmentarz grzebalny rzymskokatolicki i prawosławny	mogiła Adama Litwina ps. „Kłós”, partyzanta AK	1944	
82	cmentarz grzebalny rzymskokatolicki i prawosławny	mogiła Henryka i Adama Rawicz-Radomyskiego	1940–1942	
83	cmentarz grzebalny rzymskokatolicki i prawosławny	mogiła Izzydora Bojarskiego – lotnika WP (miejsce pochówku nieustalone)	1 poł. XX	
84	cmentarz grzebalny rzymskokatolicki i prawosławny	mogiła Jana Bieleszy (miejsce pochówku nieustalone)	1 poł. XX	
85	cmentarz grzebalny rzymskokatolicki i prawosławny	mogiła Jana Sęczkowskiego – żołnierza WP, uczestnika kampanii wrześniowej (miejsce pochówku nieustalone)	1 poł. XX	
86	cmentarz grzebalny rzymskokatolicki i prawosławny	mogiła Jana Wołowskiego, kapitana Królestwa Polskiego (prawdopodobnie uczestnika powstania listopadowego)	XIX / XX	
87	cmentarz grzebalny rzymskokatolicki i prawosławny	mogiła Jana Zajęczkowskiego, oficera WP (miejsce pochówku nieustalone)	1 poł. XX	
88	cmentarz grzebalny rzymskokatolicki i prawosławny	mogiła kpr. Józefa Skorka	1 poł. XX	
89	cmentarz grzebalny rzymskokatolicki i prawosławny	mogiła Michała Bolka, działacza polskiego ruchu robotniczego, więźnia Pawiaka	1 poł. XX	
90	cmentarz grzebalny rzymskokatolicki i prawosławny	mogiła Mikołaja Haratyma, dowódcy kosynierów w powstaniu 1863 r. (miejsce pochówku nieustalone)	XIX / XX	
91	cmentarz grzebalny rzymskokatolicki i prawosławny	mogiła Stanisława Stefańczuka, partyzanta (miejsce pochówku nieustalone)	1 poł. XX	
92	cmentarz grzebalny rzymskokatolicki i prawosławny	mogiła – symbol poległych partyzantów i więźniów politycznych pomordowanych w latach 1939–1945, w hołdzie zamordowanych zakładników w 1942 r. na Majdanku i poległych na misjach pokojowych, żołnierzom i policjantom	2008, 2010	
93	cmentarz grzebalny rzymskokatolicki i prawosławny	mogiła Władysława Kaweckiego, ps. „Żbik”, oficera BCh (miejsce pochówku nieustalone)	1 poł. XX	
94	cmentarz grzebalny rzymskokatolicki i prawosławny	mogiła zbiorowa żołnierzy WP, m.in. Stanisława Kury	1947	

95	cmentarz grzebalny rzymskokatolicki i prawosławny	mogiła Franciszka Bartosia, żołnierza BCh (miejsce pochówku nieustalone)	1 poł. XX	
96	cmentarz grzebalny rzymskokatolicki i prawosławny	mogiła żołnierzy Władysława Oczkowskiego i Olejarczyka, poległych w 1920 r.	1 poł. XX	
97	cmentarz grzebalny rzymskokatolicki i prawosławny	mogiła Czesława Dobosza, żołnierza WP (miejsce pochówku nieustalone)	1 poł. XX	
98	cmentarz grzebalny rzymskokatolicki i prawosławny	mogiła podchorążego artylerii WP Zdzisława Szczepana Mazurkiewicza	1944	
99	cmentarz grzebalny rzymskokatolicki i prawosławny	mogiła Tomasza Osoby, żołnierza WP	1944	
100	cmentarz grzebalny rzymskokatolicki i prawosławny	mogiła ofiary terroru, żołnierza WP Aleksandra Bera	1946	
101	cmentarz grzebalny rzymskokatolicki i prawosławny	mogiła Marii Kazimieri Boblównej, ofiary terroru	1946	
102	cmentarz grzebalny rzymskokatolicki i prawosławny	mogiła ofiar więzień i obozów hitlerowskich – Romana i Zbigniewa Jagielskich	1940	
103	cmentarz grzebalny rzymskokatolicki i prawosławny	pomnik ku czci Legionów Dąbrowskiego	1915	
104	cmentarz grzebalny rzymskokatolicki i prawosławny	teren byłego cmentarza I wojny światowej i wojny 1920 r.	1 poł. XX	
105	cmentarz grzebalny rzymskokatolicki i prawosławny	ogrodzenie cmentarza wraz z bramą	XIX – XX	
106	4	dom mieszkalny	XIX (przeb. i rozb. 2010)	
107	8b	Jatki Miejskie	1930	A/241 (1.09.1993)
108	10	tablica pamiątkowa ku czci 153 strażaków z powiatu krasnostawskiego poległych w walkach z okupantem hitlerowskim		
109	15	d. dom mieszkalny (ob. dom weselny)	2 poł. XIX	
110	23–29	zespół więzienia (ob. Areszt Śledczy)	2 poł. XIX	
ul. Rejowiecka				
111	Las Borek	cmentarz żydowski	ok. XVIII	
112	Las Borek	mogiła zbiorowa żołnierzy WP poległych w czasie II wojny światowej (1939–1945)	XX	
113	na wysokości skrzyżowania z ul. Nieczaja	pomnik w miejscu stracenia Mikołaja Nieczaja – lekarza, oficera i dowódcy oddziału powstańczego z 1863 r.	1963	
ul. Sikorskiego				
114	3	d. dom lekarza (nieuż.)	1928	
115	10	dwór w dawnym zespole dworsko-folwarcznym „Starostwo”	1 poł. XIX	A/88 (15.06.1988)
116	skrzyżowanie z ul. Konopnickiej	park podworski	XIX	
ul. Sobieskiego				

117	5	dom nauczyciela w Zespole Szkół Rolniczych	1921	
118	5	dom woźnego w Zespole Szkół Rolniczych	1921	
119	5	d. szkoła w Zespole Szkół Rolniczych (ob. Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych Nr 2)	1921	
120	5	stodoła w Zespole Szkół Rolniczych	1921	
121	5	d. dom nauczyciela (ob. dom mieszkalny w Zespole Szkół Rolniczych)	1921	
122	5	d. magazyn (ob. budynek gospodarczy w Zespole Szkół Rolniczych)	1921	
123	5	d. obora (ob. budynek gospodarczy w Zespole Szkół Rolniczych)	1921	obiekt został rozebrany w 2019 r.; karta winna zostać wyłączona z GEZ
124	5	d. garaż (ob. budynek gospodarczy w Zespole Szkół Rolniczych)	1921	
125	5	budynek gospodarczy w Zespole Szkół Rolniczych	1 ćw. XX	
126	5	budynek gospodarczy w Zespole Szkół Rolniczych	1 ćw. XX	
127	5	budynek gospodarczy w Zespole Szkół Rolniczych	1 ćw. XX	
128	5	budynek gospodarczy w Zespole Szkół Rolniczych	1 ćw. XX	
ul. Szkolna				
129	3	d. młyn	ok. 1913	
ul. Wareckich				
130		krzyż drewniany	1939	
ul. Zamkowa				
131	1	d. kościół w zespole klasztornym poaugustiańskim (starym) ob. obiekt szkolny	1394–1434 (1449 – odbudowany po zniszczeniach; odbudowany po zniszczeniach w 1656; magazyn – 1821–1824)	A/383 (26.02.1958; 17.04.1969)
132	1	d. klasztor w zespole klasztornym poaugustiańskim (starym) ob. obiekt szkolny – internat	2 poł. XVIII (szpital, koszary – 1821–1824)	A/383 (26.02.1958; 17.04.1969)
133	1	d. budynek w zespole klasztornym poaugustiańskim (starym) ob. obiekt szkolny – warsztaty	ok. poł. XIX	
134	1	d. budynek w zespole klasztornym poaugustiańskim (starym) ob. obiekt szkolny – warsztaty	poł. XIX w.	
135	2	dom mieszkalny	ok. poł. XIX	
136	4	dom mieszkalny	1 ćw. XX	
137	8	dom mieszkalny	1 ćw. XX	
138	8a	dom mieszkalny	1 ćw. XX	
ul. Żurka				
139	2	dom mieszkalny	1918	

W Gminnej Ewidencji Zabytków, zgodnie z przepisami art. 22 ust. 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;

3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

W trakcie weryfikacji Gminnej Ewidencji Zabytków należy rozważyć wprowadzenie do ewidencji obiektów dotychczas w niej nieujętych. Można do nich zaliczyć np. charakterystyczne dla ulic przedmiejskich domy wznoszone z drewna w konstrukcji zrębowej, często szalowane z wysokimi dwuspadowymi dachami. Innym obiektem, który winien znaleźć się w Gminnej Ewidencji Zabytków Krasnegostawu jest niemiecki schron, wzniesiony po 1915 r., znajdujący się w pobliżu dawnego amfiteatru. Jest on jedynym zachowanym obiektem z prawdopodobnego zespołu trzech schronów wznoszonych dla baterii artylerii, mającej w tym konkretnym przypadku bronić przeprawy przez Wieprz.

Aktem prawnym regulującym kwestię prowadzenia gminnej ewidencji zabytków jest *Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem*. W momencie opracowywania *Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Krasnystaw na lata 2020–2023*, prowadzone były prace legislacyjne na zmianę części przepisów ww. rozporządzenia⁸⁵. Będą one miały zasadniczy wpływ na sposób prowadzenia gminnej ewidencji zabytków – usuwając wątpliwości natury konstytucyjnej wyrażane m.in. przez Rzecznika Praw Obywatelskich. Nowoprojektowane przepisy spowodują – dla władz gmin prowadzących gminne ewidencje zabytków – konieczność wykonywania obowiązków o charakterze informacyjnym. Szczegółowe przepisy zawarte będą w § 18b:

§ 18b. 1. O zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o włączeniu tej karty, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku, o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków lub o wyłączeniu tej karty, wójt (burmistrz, prezydent miasta) zawiadamia niezwłocznie właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości, która przestała być zabytkiem.

2. Zawiadomienia o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku będącego historycznym układem urbanistycznym lub ruralistycznym, historycznym zespołem budowlanym, terenem, na którym znajduje się znaczna ilość zabytków archeologicznych lub nieruchomością o nieuregulowanym stanie prawnym do gminnej ewidencji zabytków, o włączeniu tej karty, o sporządzeniu nowej karty adresowej takiego zabytku, o zamiarze wyłączenia karty adresowej takiego zabytku z gminnej ewidencji zabytków lub o wyłączeniu tej karty dokonuje się w drodze obwieszczenia umieszczonego na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej.

⁸⁵ Por.: <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12323803>

3. *Zawiadomienie o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków umieszcza się na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej do czasu zamieszczenia informacji odpowiednio o włączeniu karty adresowej zabytku, o włączeniu nowej karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo o wyłączeniu karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków.*
4. *Wójt (burmistrz, prezydent miasta) o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków zawiadamia właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości lub rzeczy ruchomej, która przestała być zabytkiem, na co najmniej 14 dni przed planowanym terminem włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo wyłączenia tej karty z gminnej ewidencji zabytków.*
5. *Do zawiadomienia o włączeniu karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków lub o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku dołącza się odpowiednio potwierdzoną kopię karty adresowej zabytku albo nowej karty adresowej zabytku.*

Zmianie ulegnie także wzór karty adresowej zabytku wpisanego do Gminnej Ewidencji Zabytków. Najbardziej znaczące jest wprowadzenie dwóch nowych pozycji: 8. *Historia, opis i wartości* oraz 9. *Stan zachowania i postulaty dotyczące konserwacji*. W wyniku tych zmian konieczne będzie określenie wartości zabytku uzasadniających sporządzenie karty adresowej GEZ oraz włączenie jej gminnej ewidencji zabytków, a także określenie najpilniejszych postulatów konserwatorskich wobec tego zabytku.

Zgodnie z planowaną nowelizacją ww. rozporządzenia karty adresowe znajdujące się obecnie w gminnej ewidencji zabytków nie będą musiały być aktualizowane.

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Zabytkami o najwyższym znaczeniu dla Miasta Krasnystaw są przede wszystkim obszary i obiekty wpisane do rejestru zabytków, uznane w ten sposób przez kompetentne służby ochrony zabytków za zabytki o najwyższych wartościach historycznych, artystycznych i naukowych.

Najważniejszym zabytkiem miasta jest jego historyczny układ urbanistyczny, którego korzenie sięgają roku 1394 – daty lokacji miasta na prawie magdeburskim. Ówczesne rozmierzenie miasta czytelne jest do dziś w kształcie i wielkości rynku, kształcie i wielkości działek przyrynkowych, układzie komunikacyjnym – ulicach wychodzących z naroży rynku. Uzupełnieniem historycznego układu przestrzennego są XVIII- i XIX-wieczne kamieniczki wzniesione w pierzejach rynku. Choć mają ona pochodzenie zdecydowanie późniejsze aniżeli

sam układ przestrzenny, to w pełni respektują zastane, średniowieczne podziały do dziś czytelne m.in. w piwnicach wielu z nich, pochodzących zresztą z wcześniejszych okresów.

Kolejnym niezmiernie ważnym dla miasta obiektem zabytkowym jest zespół kościoła p.w. św. Franciszka Ksawerego wraz z dawnym kolegium jezuitów, których charakterystyczna, potężna bryła dominuje w pejzażu miasta, szczególnie od strony południowej i wschodniej. Budynki dawnego pałacyku biskupiego złączonego z kościołem, seminarium i wikariatu wraz z obszernym dziedzińcem, kryjącym pozostałości dawnej katedry oraz dawnego cmentarza przykościelnego dopełniają całości zagospodarowania tej, historycznej części miasta.

Ważnymi zabytkami związanymi z działalnością władz miejskich i powiatowych w Krasnymstawie, będącymi ważnymi dominantami przestrzennymi są budynki Ratusza Miejskiego oraz Sejmiku Powiatowego usytuowane przy rynku. Oba, są charakterystyczną architekturą obiektów publicznych świadczą o miejskości Krasnegostawu.

Bardzo cennym zabytkiem jest cmentarz parafialny założony w XVIII/XIX w. z wieloma zabytkowymi kaplicami grobowymi, nagrobkami, pomnikami nagrobnymi i zabytkowym drzewostanem.

Ważnym obiektem zabytkowym jest dawny dwór starościński przy ul. Sikorskiego wraz z otaczającą go dawną zabudową folwarczną – zwłaszcza budynkiem spichlerza, oraz pozostałościami parku.

Zabytkami szczególnymi dla dziejów miasta, nieistniejącymi dziś w krajobrazie kulturowym, jak i w świadomości społecznej są gród Szczekarzew oraz krasnostawski zamek. Oba obiekty znane są z dziejów miasta opisywanych w źródłach historycznych, jednak w wyniku przemian dziejowych zniknęły z przestrzeni – bądź jako porzucone i powoli popadające w zapomnienie (jak szczekarzewski gród), bądź popadające w ruinę i ostatecznie rozebrane (jak zamek).

Ze względu na ich znaczenie dla dziejów miasta należy podjąć wszechstronne działania dla ich „przywrócenia” zarówno w krajobrazie kulturowym Krasnegostawu, jak i świadomości społeczności lokalnej.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • usytuowanie w obrębie dwóch pasm kulturowych wyznaczonych w PZPW – Jana III Sobieskiego i pogranicza kulturowego; • położenie na trasie dwóch międzynarodowych szlaków 	<ul style="list-style-type: none"> • zły stan techniczny dużej ilości budynków mieszkalnych (brak bieżących remontów i prac konserwatorskich) • trudny dostęp do zewnętrznych źródeł finansowania opieki nad zabytkami dla prywatnych właścicieli

<p>kulturowych – Europejskiej Drogi Kulturowej (<i>Via Regia</i>) i Szlaku Kupieckiego (<i>Via Mercatoria</i>)</p> <ul style="list-style-type: none"> • duży potencjał dla rozwoju funkcji turystycznych w oparciu o wartości dziedzictwa kulturowego • zrewitalizowana przestrzeń Rynku • duży potencjał Muzeum Regionalnego – infrastruktura i zbiory 	<p>obiektów zabytkowych</p> <ul style="list-style-type: none"> • niska świadomość społeczna lokalnych walorów środowiska kulturowego • położenie w regionie o nierozwiniętej marce i infrastrukturze turystycznej • słaba infrastruktura okołoturystyczna • zbyt mała wiedza turystów o walorach turystycznych i kulturowych miasta • niedostateczna promocja walorów kulturowych miasta
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> • dogodna dostępność komunikacyjna – trasa S17, linia kolejowa • rozwój funkcji turystycznych i krajoznawczych w oparciu o obiekty zabytkowe i walory krajobrazowe • współpraca regionalna i międzynarodowa w zakresie dobrych praktyk ochrony, kształtowania i wykorzystania dziedzictwa kultury • wypracowanie modeli miejscowych form budowlanych i promowanie ich jako przykładów dobrej architektury kontynuującej miejscową regionalną tradycję budowlaną – także poprzez mpzp • kontynuacja kompleksowej odnowy Starego Miasta w Krasnymstawie • wdrożenie systemu informacji turystycznej oraz jednolitej identyfikacji wizualnej obszarów i obiektów zabytkowych • popularyzacja wiedzy o walorach kulturowych miasta wśród społeczności lokalnej i potencjalnych turystów • rozwój i wspieranie inicjatyw zmierzających do poprawy stanu zachowania obiektów zabytkowych • aktywne pozyskiwanie środków zewnętrznych – krajowych i funduszy Unii Europejskiej na przedsięwzięcia związane z zabytkami • wzrost zaangażowania lokalnej społeczności w opiekę nad zabytkami • wspieranie aktywności organizacji pozarządowych działających na rzecz dziedzictwa kulturowego • podejmowanie działań na rzecz włączenia dziedzictwa kulturowego w budowanie tożsamości społeczności lokalnej 	<ul style="list-style-type: none"> • marginalizacja miasta (jego faktycznych i potencjalnych walorów kulturowych) w strategicznych dokumentach poziomu wojewódzkiego • wyznaczenie miastu w PZPWL roli „zaplecza” dla rozwoju gospodarki rolnej • „konkurencja” bliskich i silniejszych ośrodków miejskich – Chełm, Zamość, Lublin • brak funduszy na właściwe utrzymanie i konserwację zabytków • pogarszanie stanu zachowania obiektów zabytkowych w przypadku braku bieżących prac remontowych i konserwatorskich • niewłaściwe działania inwestycyjne lub ich brak, przyczyniające się do dalszej degradacji obiektów zabytkowych – vide pl. 3 Maja 24 • rozwój form zagospodarowania terenów (w szczególności zabudowy) w sposób dysharmonizujący z krajobrazem kulturowym miasta • zastępowanie starej zabudowy lub uzupełnianie jej nowymi obiektami o obcych dla regionu formach architektonicznych • budowa nowych elementów, „obcych” w krajobrazie kulturowym miasta, np. maszty i stacje bazowe telefonii komórkowej, obiekty handlowe wielkopowierzchniowe, nośniki reklamowe itp. • brak społecznego zrozumienia i szacunku dla walorów środowiska kulturowego • niedostatecznie wykorzystany potencjał Muzeum Regionalnego

7. Założenia programowe

Realizacja *Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Krasnystaw na lata 2020–2023* będzie się odbywać w oparciu o trzy priorytety:

- I. Ochrona i rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego Miasta Krasnystaw;
- II. Zrównoważone wykorzystanie dziedzictwa kulturowego Miasta Krasnystaw dla rozwoju turystyki;
- III. Edukacja i promocja – dziedzictwo kulturowe jako podstawa budowania tożsamości i świadomości „małej ojczyzny” – Miasta Krasnystaw.

W ramach każdego z nich ustalone zostały kierunki działań oraz zaplanowane zadania do zrealizowania w okresie 2020–2023.

Przyjęty sposób realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Krasnystaw, w czteroletniej (2020–2023) perspektywie, ma doprowadzić do:

- wdrożenia konsekwentnej polityki samorządu w sferze ochrony i opieki nad zabytkami, w tym w szczególności w sferze polityki przestrzennej i w odniesieniu do urbanistycznego rozwoju miasta,
- wdrożenia norm prawnych oraz dobrych praktyk w sferze ochrony krajobrazu kulturowego miasta,
- racjonalnego wykorzystania środków finansowych pochodzących z budżetu miasta do prowadzenia lub wspierania prac konserwatorskich przy zabytkach oraz wypracowania polityki pozyskiwania środków (na realizację zadań konserwatorskich i rewitalizacyjnych) na rzecz miasta oraz w ramach partnerstw z innymi podmiotami,
- włączenie lokalnej społeczności w działania na rzecz opieki nad dziedzictwem materialnym i niematerialnym miasta i wspieranie aktywności w tej sferze organizacji społecznych,
- wspieranie działań edukacyjnych, promujących dziedzictwo materialne i niematerialne miasta, stworzenie mechanizmów wspierania w tej sferze aktywności Krasnostawskiego Domu Kultury oraz organizacji społecznych.

7.1. Priorytety, kierunki i działania Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Krasnystaw na lata 2020–2023

Priorytet I. Ochrona i rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego Miasta Krasnystaw	
Kierunek działania 1. Tworzenie warunków prawnych dla właściwej ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	
Działanie	Charakterystyka
Działanie 1. Przyjęcie przez Radę Miejską „Programu Opieki nad Zabytkami Miasta	Po raz pierwszy Rada Miasta Krasnystaw przyjmie – na mocy uchwały – <i>Program Opieki nad Zabytkami Miasta Krasnystaw</i> . Jest to dokument

Krasnystaw na lata 2020–2023 oraz okresowe monitorowanie jego realizacji.	o charakterze strategicznym, w którym określone zostały kierunki polityki publicznej w sferze ochrony zabytków i opieki nad zabytkami do realizacji przez władze samorządowe Miasta.
Działanie 2. Aktualizacja miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego uwzględniająca zapisy dotyczące ochrony zabytków i ochrony krajobrazu kulturowego miasta.	Przyjęte przez Radę Miasta miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego w części wymagają aktualizacji (zgodnie z <i>Oceną aktualności Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego</i> – przyjętej Uchwałą Nr XLI/321/2018 Rady Miasta Krasnystaw z dnia 4 października 2018 r.). W jej trakcie należy wziąć pod uwagę uwarunkowania ochrony zabytków (w tym fakt wpisu układu urbanistycznego Miasta Krasnystaw do rejestru zabytków) oraz uwarunkowania ochrony krajobrazu kulturowego.
Działanie 3. Zmiana uchwały Rady Miasta w sprawie określenia zasad udzielania dotacji z budżetu miasta Krasnystaw na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach położonych na terenie Miasta Krasnystaw.	Rada Miasta Krasnystaw przyjęła Uchwałą Nr XXVII/195/2009 z dnia 04 marca 2009 roku w sprawie określenia zasad udzielania dotacji z budżetu miasta Krasnystaw na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków położonych na terenie Miasta Krasnystaw, zmienioną następnie Uchwałą Nr XXVIII/211/2009 z dnia 21 kwietnia 2009 r. W związku z nowelizacją ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami na podstawie ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw, zmieniony został art. 81 ust. 1 tejże ustawy. Zgodnie z obecnym brzmieniem: <i>W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale istnieje możliwość udzielania przez gminę dofinansowania na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane także przy obiektach wpisanych do gminnej ewidencji zabytków.</i> Zgodnie z tą nowelizacją powinna być dokonana zmiana (lub wydanie nowej) uchwały w tej sprawie.
Działanie 4. Aktualizacja / sporządzenie nowego Planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych Miasta Krasnystaw.	Na każdej gminie ciąży obowiązek opracowania – zgodnie z treścią art. 88 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz treścią § 4 ust. 2 Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 25 sierpnia 2004 roku w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytku na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych ⁸⁶ – Gminnego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego oraz sytuacji kryzysowych. Plan – zgodnie z treścią § 3 ust. 2 winien być sporządzony odpowiednio do przewidywanych i realnych zagrożeń (np. pożar, powódź, ulewa, wichura, katastrofa budowlana, atak terrorystyczny, konflikt zbrojny), zaś zgodnie z treścią § 3 ust. 2 powinien zawierać, w szczególności: 1) informacje niezbędne do realizacji prac przygotowawczych oraz sprawnego koordynowania i zarządzania ochroną w poszczególnych etapach działania; 2) wykaz osób uprawnionych do podejmowania decyzji i zarządzania ochroną; 3) wyszczególnienie sposobów przepływu informacji na wszystkich stopniach zarządzania. Miasto Krasnystaw dysponuje <i>Planem ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych Miasta Krasnystaw</i>

⁸⁶ Dz.U. z 2004 r., Nr 212, poz. 2153.

	<p>sporządzonym w 2007 r. Dokument był kilkakrotnie aktualizowany, w związku ze zmianami w zakresie wpisu zabytków do rejestru zabytków oraz ustanowieniem gminnej ewidencji zabytków.</p> <p><i>Planem ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych Miasta Krasnystaw został sporządzony ponad 10 lat temu i pomimo dokonywanych aktualizacji winien zostać gruntownie zaktualizowany lub sporządzony na nowo z uwzględnieniem obecnych realiów społeczno-ekonomicznych, organizacyjnych oraz klimatycznych.</i></p>
Działanie 5. Weryfikacja i uzupełnienie Gminnej Ewidencji Zabytków.	<p>Gminna Ewidencja Zabytków została ustanowiona Zarządzeniem Nr 60/2013 Burmistrza Miasta Krasnystaw z dnia 17 czerwca 2013 r. oraz aktualizowana na mocy Zarządzenia nr 117/2014 Burmistrza Miasta Krasnystaw z dnia 22 września 2014 r. Zgodnie z załącznikiem do Zarządzenia Nr 117/2014 w gminnej ewidencji zabytków znajduje się 139 obszarów i obiektów zabytkowych oraz 99 stanowisk archeologicznych.</p> <p>Gminna ewidencja zabytków powinna podlegać okresowej (corocznej lub co dwa lata) weryfikacji. W miarę poszerzania stanu wiedzy o obiektach zabytkowych z obszaru miasta Krasnystaw do gminnej ewidencji zabytków powinny być włączane nowe zabytki. Jednocześnie okresowa ocena stanu zachowania zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków powinna skutkować usunięciem (za zgodą Lubelskiego WKZ) tych zabytków, które albo uległy nieodwracalnej degradacji albo przekształceniom.</p>
Kierunek działania 2. Ochrona krajobrazu kulturowego miasta	
Działanie 1. Coroczne przeznaczanie środków z budżetu Miasta Krasnystaw na dofinansowywanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub ujętych w gminnej ewidencji zabytków.	Zgodnie z przyjętą przez Radę Miasta uchwałą w sprawie określenia zasad udzielania dotacji z budżetu miasta Krasnystaw na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach położonych na terenie Miasta Krasnystaw, w budżetach na kolejne lata zapewniane będą odpowiednie środki na udzielanie dofinansowań do prac konserwatorskich realizowanych na terenie Miasta przez właścicieli obiektów zabytkowych.
Działanie 2. Prowadzenie prac konserwatorskich i remontowych w zabytkach stanowiących własność Miasta Krasnystaw, w miarę posiadanych w budżecie środków finansowych oraz pozyskanych ze źródeł zewnętrznych.	Podejmowane będą aktywne działania na rzecz pozyskiwania środków zewnętrznych oraz środków własnych na realizację prac konserwatorskich i remontowych w obiektach będących własnością Miasta. W miarę możliwości finansowych Miasto realizować będzie – w uzgodnienie ze służbami konserwatorskimi – prace konserwatorskie przy zabytkach będących własnością Miasta.
Działanie 3. Prowadzenie okresowej kontroli stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach gminnych.	W ścisłej współpracy ze służbami konserwatorskimi prowadzone będą okresowe kontrole stanu utrzymania i sposobów użytkowania obiektów zabytkowych na terenie Miasta.
Priorytet II. Zrównoważone wykorzystanie dziedzictwa kulturowego Miasta Krasnystaw dla rozwoju turystyki.	
Kierunek działania 1. Dziedzictwo kulturowe źródłem rozwoju turystyki	
Działanie 1. Rozwijanie istniejących produktów turystycznych opartych na szlakach turystycznych, kulturowych lub ścieżkach edukacyjnych	Podejmowane będą działania na rzecz rozwijania istniejących produktów turystycznych – np. szlaków rowerowych, w tym w szczególności fragmentu szlaku Green Velo (i jego odgałęzień) przebiegającego przez miasto Krasnystaw oraz pieszych szlaków turystycznych (np. szlak ariański).
Działanie 2. Tworzenie nowych produktów	Wspierane będą działania na rzecz tworzenia nowych, innowacyjnych

<p>turystycznych, ze szczególnym uwzględnieniem innowacyjnych form lub aktywności mogących przyciągnąć turystów – np. turystyka eksploracji, geocaching, gry miejskie, gry wojenne</p>	<p>produktów turystycznych wykorzystujących lokalne dziedzictwo kulturowe oraz lokalne zasoby zabytków.</p>
<p>Działanie 3. Organizacja lub kontynuacja organizacji imprez związanych z lokalnym zasobem zabytkowym i kulturalnym</p>	<p>Wspierane będą działania na rzecz organizacji nowych oraz kontynuowania i rozwijania istniejących imprez wykorzystujących lokalne zasoby dziedzictwa kulturowego.</p>
<p>Działanie 4. Organizacja imprez lokalnego zasięgu, przybliżających mieszkańcom miasta i regionu lokalne wartości historyczne</p>	<p>Wspierane będą działania na rzecz organizacji nowych imprez, których celem będzie edukacja i promocja lokalnego dziedzictwa kulturowego wśród mieszkańców miasta i regionu.</p>
<p>Priorytet III. Edukacja i promocja – dziedzictwo kulturowe jako podstawa budowania tożsamości i świadomości „małej ojczyzny” – Miasta Krasnostaw</p>	
<p>Kierunek działania 1. Działania edukacyjne w zakresie materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego Krasnegostawu.</p>	
<p>Działanie 1. Kreowanie i wspieranie programów edukacyjnych kierowanych do użytkowników i właścicieli obiektów zabytkowych w zakresie stosowania zasad konserwatorskich.</p>	<p>Podjęcie działań na rzecz tworzenia i realizowania programów szkoleniowych kierowanych do właścicieli obiektów zabytkowych (wpisanych do rejestru zabytków i ujętych w gminnej ewidencji zabytków) obejmujących różnorodne aspekty opieki nad zabytkami – konserwacji zabytku, zarządzania zabytkiem, finansowania konserwacji i eksploatacji zabytku.</p> <p>W szkoleniach należy wykorzystać istniejące materiały – dostępne na stronie internetowej Narodowego Instytutu Dziedzictwa, takie jak np.: <i>Dziedzictwo obok Mnie – poradnik zarządzania dziedzictwem w gminach</i>⁸⁷, <i>Piękne, polskie, drewniane – film</i>⁸⁸.</p>
<p>Działanie 2. Wspieranie projektów i programów badawczych i dokumentacyjnych zmierzających do pełnej inwentaryzacji przejawów niematerialnego dziedzictwa kulturowego.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • podejmowanie inicjatyw – we współpracy z KDK, Muzeum Regionalnym, organizacjami pozarządowymi oraz instytucjami naukowo-badawczymi – na rzecz kreowania i realizacji projektów o charakterze badawczym i dokumentacyjnym przejawów niematerialnego dziedzictwa kulturowego na terenie Krasnegostawu i jego okolic; • podejmowanie działań na rzecz ochrony i kultywowania przejawów niematerialnego dziedzictwa kulturowego na terenie Krasnegostawu
<p>Działanie 3. Inicjowanie i wspieranie projektów / zajęć edukacyjnych związanych z ochroną i upowszechnianiem wiedzy o lokalnym dziedzictwie kulturowym.</p>	<p>Podjęcie działań – we współpracy z instytucjami kultury (KDK, MR), szkołami, a zwłaszcza organizacjami pozarządowymi – na rzecz tworzenia, propagowania i realizowania projektów edukacyjnych dotyczących lokalnego dziedzictwa kulturowego, jego przejawów, wartości i znaczenia dla rozwoju i tożsamości społeczności lokalnych:</p> <ul style="list-style-type: none"> • realizacja w przedszkolach i szkołach programów związanych z ochroną lokalnego dziedzictwa kulturowego (organizowanie i wspieranie zajęć); • organizacja i wspieranie konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych, szczególnie realizowanych w przestrzeniach publicznych; • organizacja pikników rodzinnych i innych form aktywności rodzinnej w ramach wydarzeń związanych z lokalną historią, ważnymi postaciami Krasnegostawu; • organizacja i pomoc przy realizacji konkursów, wystaw i innych działań

⁸⁷ <http://samorzad.nid.pl/publikacje/dziedzictwo-obok-mnie-poradnik-zarzadzania-dziedzictwem-w-gminach/>

⁸⁸ <http://samorzad.nid.pl/publikacje/piekne-polskie-drewniane-film/>

	<p>edukacyjnych związanych z dziedzictwem kulturowym.</p> <p>W projektach można wykorzystywać materiały dostępne na stronie internetowej Narodowego Instytutu Dziedzictwa, np. <i>Projektuj z dziećmi. Edukacja kulturowa w praktyce</i>⁸⁹.</p>
<p>Kierunek działania 2.</p> <p>Działania promujące materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowego Krasnegostawu.</p>	
<p>Działanie 1. Podjęcie działań promujących krasnostawskie tradycje chmielarskie jako przejaw dziedzictwa niematerialnego.</p>	<p>Krasnostawskie piwowarstwo datuje się na co naj-mniej 1524 r. – wydanie przywileju na warzenia i szynkowanie piwa dla krasnostawskich piwowarów przez króla Zygmunta Starego. Tradycje chmielarskie bardzo silnie rozwinęły się prawie 100 lat temu dzięki propagatorskiej i edukacyjnej działalności Tadeusza Fleszyńskiego.</p> <p>Począwszy od 1971 r. obchodzone są Chmielaki Krasnostawskie – najstarsze dożynki chmielowe w Polsce, w trakcie których odbywają się różne wydarzenia związane z tradycją uprawy chmielu, m.in. uroczysty pochód.</p> <p>Na bazie organizowanych od prawie 50 lat Chmielaków Krasnostawskich, podejmowane będą działania na rzecz kultywowania wartości <i>Krasnostawskiej tradycji chmielarskiej</i>.</p>

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Dla realizacji założeń programowych, określonych w rozdziale VII, przyjmuje się następujące instrumentarium:

- **instrumenty prawne** – realizowane jako kompetencje władz samorządowych wywodzące się z przepisów ustawowych, m.in.: podejmowanie uchwał w sprawie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, podejmowanie uchwał w sprawie ochrony krajobrazu kulturowego, podejmowanie uchwał w sprawie dofinansowywania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków lub ujętych w gminnej ewidencji zabytków, działania na rzecz ustanawiania na terenie gminy społecznych opiekunów zabytków, wykonywanie decyzji administracyjnych w zakresie związanym z ochroną zabytków, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków, itp.;
- **instrumenty finansowe** – finansowanie prac konserwatorskich lub robót budowlanych przy obiektach zabytkowych (wpisanych do rejestru zabytków lub ujętych w gminnej ewidencji zabytków) będących własnością gminy, udzielanie dotacji na prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków lub ujętych w gminnej ewidencji zabytków nie stanowiących własności gminy (instytucje kościelne, właściciele prywatni, podmioty

⁸⁹ <http://samorzad.nid.pl/publikacje/projektuj-z-dziecmi-edukacja-kulturowa-w-praktyce/>

gospodarcze, organizacje pozarządowe), aktywne pozyskiwanie środków z innych źródeł na realizację prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy oraz wspieranie innych właścicieli w pozyskiwaniu środków finansowych na prowadzenie prac konserwatorskich przy innych niż gminne obiektach zabytkowych;

- **instrumenty koordynacji** – konsekwentna realizacja projektów, programów i zadań dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w gminnych dokumentach strategicznych i dokumentach planistycznych; ustanowienie ścisłej współpracy w tym zakresie z lokalnymi organizacjami pozarządowymi działającymi na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego, właścicielami obiektów zabytkowych, instytucjami kościelnymi, a także innymi jednostkami samorządowymi szczebla powiatowego i wojewódzkiego;
- **instrumenty społeczne** – wdrożenie stałego systemu konsultacji społecznych projektów i dokumentów odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego; realizacja badań opinii społecznych (np. ankietowych) odnośnie planowanych działań i projektów związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego, ale także wykorzystaniem go do np. rozwoju turystyki kulturowej; inspirowanie i koordynowanie działań edukacyjne i szkoleniowych dla właścicieli obiektów zabytkowych; rozwijanie współpracy z organizacjami społecznymi i pozarządowymi w zakresie wszelkich działań związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego;
- **instrumenty kontrolne** – wprowadzenie systemu monitorowania stanu realizacji zapisów dotyczących dziedzictwa kulturowego w strategicznych dokumentach gminnych; wprowadzenie systemu monitorowania stanu zachowania dziedzictwa kulturowego gminy; wprowadzenie zasady okresowej aktualizacji gminnej ewidencji zabytków wraz z oceną stanu zachowania obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków; sporządzenie raportu z realizacji *Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Krasnystaw na lata 2020–2023*.

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z treścią art. 87 ust. 1 odpowiedzialnym za sporządzenie Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Krasnystaw na lata 2020–2023 jest Burmistrz Krasnystawu. Także do Jego obowiązków należy sporządzanie co dwa lata – na podstawie art. 87 ust. 5 – sprawozdania z realizacji programu opieki nad zabytkami i przedłożenie go do akceptacji Radzie Miasta.

Sporządzenie sprawozdania pozwoli na ocenę skuteczności realizacji zapisów Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Krasnystaw na lata 2020–2023, pozwoli na ocenę realizacji

wskaźników Programu, a także umożliwi sformułowanie i wprowadzenie do Programu niezbędnych korekt, zmian lub uzupełnień.

Dla właściwej oceny jakości realizacji Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Krasnystaw na lata 2020–2023 zastosowane zostaną następujące wskaźniki:

Priorytet I.	
Ochrona i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego Miasta Krasnystaw	
Kierunek działania 1.	
Tworzenie warunków prawnych dla właściwej ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	
Działanie	Wskaźnik / Opis wskaźnika
Działanie 1. Przyjęcie przez Radę Miejską „Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Krasnystaw na lata 2020–2023 oraz okresowe monitorowanie jego realizacji.	<ul style="list-style-type: none"> • przyjęcie uchwałą RM <i>Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Krasnystaw na lata 2020–2023</i>, • przedłożenie w 2021 r. przez Burmistrza Krasnegostawu sprawozdania z realizacji Programu
Działanie 2. Aktualizacja miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego uwzględniająca zapisy dotyczące ochrony zabytków i ochrony krajobrazu kulturowego miasta.	<ul style="list-style-type: none"> • % aktualnych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w stosunku do wszystkich miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla obszaru Krasnegostawu
Działanie 3. Zmiana uchwały Rady Miasta w sprawie określenia zasad udzielania dotacji z budżetu miasta Krasnystaw na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach położonych na terenie Miasta Krasnystaw	<ul style="list-style-type: none"> • miasto dysponuje aktualną uchwałą, • liczba obiektów zabytkowym objętych wsparciem finansowym
Działanie 4. Aktualizacja / opracowanie nowego <i>Gminnego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych</i>.	<ul style="list-style-type: none"> • miasto dysponuje aktualnym <i>Gminnym planem ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych</i>.
Działanie 5. Weryfikacja i uzupełnienie Gminnej Ewidencji Zabytków.	<ul style="list-style-type: none"> • miasto dysponuje zweryfikowaną, aktualną GEZ, • Liczba obiektów ujętych w GEZ
Kierunek działania 2.	
Ochrona krajobrazu kulturowego miasta	
Działanie 1. Coroczne przeznaczanie środków z budżetu Miasta Krasnystaw na dofinansowywanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub ujętych w gminnej ewidencji zabytków.	<ul style="list-style-type: none"> • wysokość środków przeznaczanych corocznie na dofinansowanie prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych i ujętych w gminnej ewidencji zabytków,
Działanie 2. Prowadzenie prac konserwatorskich i remontowych w zabytkach stanowiących własność Miasta Krasnystaw, w miarę posiadanych w budżecie środków finansowych oraz pozyskanych ze źródeł zewnętrznych.	<ul style="list-style-type: none"> • wysokość środków corocznie przeznaczanych i pozyskiwanych na realizację prac konserwatorskich w zabytkach stanowiących własność miasta, • liczba obiektów zabytkowym objętych pracami konserwatorskimi
Działanie 3. Prowadzenie okresowej kontroli stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach gminnych.	<ul style="list-style-type: none"> • liczba obiektów zabytkowym objętych okresową kontrolą stanu utrzymania i sposobu użytkowania

Priorytet II.	
Zrównoważone wykorzystanie dziedzictwa kulturowego Miasta Krasnystaw dla rozwoju turystyki.	
Kierunek działania 1.	
Dziedzictwo kulturowe źródłem rozwoju turystyki	
Działanie 1. Rozwijanie istniejących produktów turystycznych opartych na szlakach turystycznych, kulturowych lub ścieżkach edukacyjnych	<ul style="list-style-type: none"> • liczba osób korzystających z istniejących produktów turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym
Działanie 2. Tworzenie nowych produktów turystycznych, ze szczególnym uwzględnieniem innowacyjnych form lub aktywności mogących przyciągnąć turystów – np. turystyka eksploracji, geocaching, gry miejskie, gry wojenne	<ul style="list-style-type: none"> • liczba nowych produktów turystycznych opartych o wykorzystanie dziedzictwa kulturowego • liczba osób korzystających z nowych produktów turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym
Działanie 3. Organizacja lub kontynuacja organizacji imprez związanych z lokalnym zasobem zabytkowym i kulturalnym	<ul style="list-style-type: none"> • liczba imprez związanych z lokalnym zasobem zabytkowym • liczba osób uczestniczących w imprezach związanych z lokalnym zasobem zabytkowym
Działanie 4. Organizacja imprez lokalnego zasięgu, przybliżających mieszkańcom miasta i regionu lokalne wartości historyczne	<ul style="list-style-type: none"> • liczba imprez związanych z promocją wśród mieszkańców miasta i regionu lokalnych wartości historycznych • liczba osób uczestniczących w imprezach związanych z promocją wśród mieszkańców miasta i regionu lokalnych wartości historycznych
Priorytet III.	
Edukacja i promocja – dziedzictwo kulturowe jako podstawa budowania tożsamości i świadomości „małej ojczyzny” – Miasta Krasnystaw	
Kierunek działania 1.	
Działania edukacyjne w zakresie materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego Krasnystawu.	
Działanie 1. Kreowanie i wspieranie programów edukacyjnych kierowanych do użytkowników i właścicieli obiektów zabytkowych w zakresie stosowania zasad konserwatorskich.	Wdrożone są stałe szkolenia (cykliczne lub organizowane w zależności od potrzeb) kierowane do właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych.
Działanie 2. Wspieranie projektów i programów badawczych i dokumentacyjnych zmierzających do pełnej inwentaryzacji przejawów niematerialnego dziedzictwa kulturowego.	Realizowane są działania badawczo-dokumentacyjne. W 2023 r. Miasto dysponuje katalogiem zidentyfikowanych i opisanych zjawisk ze sfery dziedzictwa niematerialnego zidentyfikowanych na terenie miasta.
Działanie 3. Inicjowanie i wspieranie projektów / zajęć edukacyjnych związanych z ochroną i upowszechnianiem wiedzy o lokalnym dziedzictwie kulturowym.	Realizowane są projekty edukacyjne w szerokiej współpracy z instytucjami kultury (KDK, MR), szkołami, a zwłaszcza organizacjami pozarządowymi
Kierunek działania 2.	
Działania promujące materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe Krasnystawu.	
Działanie 1. Podjęcie działań promujących krasnostawskie tradycje chmielarskie jako przejaw dziedzictwa niematerialnego.	Podjęmowane i realizowane są projekty związane z badaniem i kultywowaniem <i>Krasnostawskiej tradycji chmielarskiej</i> .

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Bezpośrednim źródłem finansowania zadań zapisanych w *Programie Opieki nad Zabytkami Miasta Krasnystaw na lata 2020–2023* jest budżet Miasta Krasnystaw. Jednak znaczna część zadań zapisanych w *Programie Opieki nad Zabytkami Miasta Krasnystaw na lata 2020–2023* może być finansowana z innych źródeł – np. poprzez pozyskiwanie dotacji ze środków publicznych, będących w dyspozycji:

- **Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego** w ramach Programów Ministra⁹⁰ takich jak:
 - ✓ *Ochrona zabytków*, którego celem jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane przez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne;
 - ✓ *Kolekcje muzealne*, którego celem jest wspieranie działalności muzeów poprzez tworzenie oraz systematyczne wzbogacanie zbiorów i kolekcji o randze narodowej i regionalnej;
 - ✓ *Wspieranie działań muzealnych*;
 - ✓ *Kultura ludowa i tradycyjna*;
 - ✓ *Ochrona zabytków archeologicznych*;
 - ✓ *Wspieranie samorządowych instytucji kultury – opiekunów miejsc pamięci*;
 - ✓ *Wspieranie opieki nad miejscami pamięci i trwałymi upamiętnieniami w kraju*;
 - ✓ *„Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego”*, której celem jest zwiększenie efektywności wykorzystania funduszy europejskich na rzecz rozwoju kultury poprzez zapewnienie środków na pokrycie tzw. wkładu własnego dla zadań, które ubiegają się o dofinansowanie w ramach programów europejskich;
 - ✓ inne programy, w których mogą się mieścić cele związane z ochroną i promocją dziedzictwa kulturowego, np. program „Kultura cyfrowa”;
- **Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków** – dotacje udzielane są na podstawie przepisów *ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (rozdz. 7). Szczegółowe zasady ubiegania się o dotację regulują przepisy rozporządzenia *Ministra Kultury z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru*

⁹⁰ Szczegółowe informacje – <http://www.mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/finansowanie-i-mecenat/programy-ministra/programy-mkidn-2019.php>

zabytków⁹¹ oraz zasad opisanych na stronie internetowej Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Lublinie⁹²;

- **Powiatu Krasnostawskiego** – na podstawie Uchwały Nr XXVIII/206/09 z dnia 29 maja 2009 r. Rady Powiatu w Krasnymstawie w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków⁹³;
- **Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej** – np. w ramach programu priorytetowego *Poprawa jakości powietrza, cz. 2. Zmniejszenie zużycia energii w budownictwie*⁹⁴. Aktualne programy są realizowane w horyzoncie czasowym 2015–2020, należy spodziewać się informacji o planowanych programach w nowym horyzoncie czasowym 2021–2026 – istotnym ze względu na okres realizacji *Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Krasnostaw na lata 2020–2023*;
- **Funduszu Kościelnego** zarządzanego przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji – o wsparcie finansowe na prowadzenie prac konserwatorskich lub budowlanych przy zabytkowych obiektach sakralnych mogą ubiegać się jednostki kościelne⁹⁵;
- **Marszałka Województwa Lubelskiego** – w ramach programów pomocowych – w tym w szczególności RPO Województwa Lubelskiego w nowych horyzoncie czasowym na lata 2021–2027. W dotychczasowym RPO na lata 2014–2020 funkcjonowała Oś priorytetowa 7 – *Ochrona dziedzictwa kulturowego i naturalnego*, której celem była, m.in. „ochrona i wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego, zarówno materialnego, jak i niematerialnego”. Na stronach: www.funduszeuropejskie.gov.pl⁹⁶ i www.interreg-central.eu⁹⁷ znaleźć można aktualne informacje na temat europejskich funduszy strukturalnych i działających w ich ramach programów;
- **Narodowego Instytutu Dziedzictwa** – w ramach programów NID, np. *Wspólnie dla Dziedzictwa*⁹⁸, adresowanego do organizacji pozarządowych, którego celem tworzenie warunków do zrównoważonej ochrony dziedzictwa kulturowego i wykorzystania jego wartości dla rozwoju społecznego obecnych i przyszłych pokoleń.

⁹¹ Dz.U. z 2017 r., poz. 1674.

⁹² https://www.wkz.lublin.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=107&Itemid=104

⁹³ Dz.U. Woj. Lubelskiego z 2009 r., poz. 111, nr 2498.

⁹⁴ Szczegółowe informacje – <http://nfoisgw.gov.pl/oferta-finansowania/srodki-krajowe/programy-priorytetowe/>

⁹⁵ Szczegółowe informacje – <https://www.gov.pl/web/mswia/fundusz-koscielny>

⁹⁶ Szczegółowe informacje – <http://www.funduszeuropejskie.gov.pl/>

⁹⁷ Szczegółowe informacje – <https://www.interreg-central.eu/Content.Node/National-Contact-Point-PL.html>

⁹⁸ Szczegółowe informacje – https://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Konkursy/WSPOLNIE-DLA-DZIEDZICTWA/EDYCJA%202019/index.php?sphrase_id=62634

11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

Zadania z zakresu ochrony zabytków jakie mogą być realizowane przez samorząd gminny mają swoje źródło w przepisach wielu aktów prawnych wymienionych w cz. 3 niniejszego dokumentu, w szczególności ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami i *ustawy o samorządzie gminnym*, gdzie jako jedno z zadań własnych gminy uznano: [...] *sprawy: kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami* (art. 7, ust. 1, pkt 9).

Jedną z form realizacji zadań gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami jest udzielanie dofinansowań na realizowanie prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych. Podstawą tego działania jest przepis art. 81 ust. 1 *ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*. W związku z nim Rada Miasta Krasnystaw przyjęła Uchwałę Nr XXVIII/211/2009 z dnia 21 kwietnia 2009 r. zmieniającą wcześniejszą uchwałę Nr XXVII/195/2009 z dnia 4 marca 2009 roku w sprawie określenia zasad udzielania dotacji z budżetu miasta Krasnystaw na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków położonych na terenie Miasta Krasnystaw.

Zestawienie dofinansowań udzielanych z budżetu Miasta Krasnystaw przedstawiono w poniższej tabeli.

Rok	Podmiot	Kwota
2004	Kościół p.w. św. Franciszka – zakup i montaż instalacji SSWN i SAP; zakup materiałów do konserwacji ołtarza św. Floriana i św. Stanisława Kostki; zakup materiałów do pokrycia dachu kościoła	20 000,00
	Kościół p.w. św. Franciszka – zakup materiałów do konserwacji ołtarza Matki Bożej	20 000,00
2005	Kościół p.w. św. Franciszka Ksawerego – konserwacja ołtarza	20 000,00
2006	Kościół p.w. św. Franciszka Ksawerego – konserwacja ołtarza	20 000,00
2007	Kościół p.w. św. Franciszka Ksawerego – ołtarz boczny p.w. Matki Bożej	20 000,00
2008	Kościół p.w. św. Franciszka Ksawerego – ołtarz boczny św. Walentego i św. Antoniego	20 000,00
2009	Kościół p.w. św. Franciszka – I etap konserwacji barokowych fresków w zakrystii	20 000,00
	Kościół p.w. Św. Trójcy – remont cmentarza	20 000,00
2010	Kościół p.w. św. Franciszka – II etap konserwacji barokowych fresków w zakrystii	20 000,00
	Kościół p.w. Św. Trójcy – remont ogrodzenia i alejek cmentarza	20 000,00
2011	Kościół p.w. św. Franciszka – konserwacja barokowego konfesjonau	10 000,00
	Kościół p.w. św. Franciszka – konserwacja komody z krzyżem	15 000,00
	Kościół p.w. Św. Trójcy – rewitalizacja ogrodzenia, alejek i kaplicy głównej cmentarza	25 000,00
2012	Kościół p.w. św. Franciszka – konserwacja barokowego konfesjonau	20 000,00
	Kościół p.w. Św. Trójcy – rewitalizacja ogrodzenia cmentarza	20 000,00

2013	Kościół p.w. św. Franciszka – konserwacja barokowego konfesjonau	20 000,00
	Kościół p.w. Św. Trójcy – rewitalizacja ogrodzenia cmentarza	20 000,00
2014	Kościół p.w. św. Franciszka – konserwacja barokowego konfesjonau	20 000,00
	Kościół p.w. Św. Trójcy – rewitalizacja ogrodzenia cmentarza	20 000,00
2015	Kościół p.w. św. Franciszka – konserwacja tabernakulum ołtarza	20 000,00
	Kościół p.w. Św. Trójcy – remont ogrodzenia cmentarza	20 000,00
2016	Kościół p.w. św. Franciszka – konserwacja obrazu św. Franciszka Ksawerego	18 000,00
	Kościół p.w. Św. Trójcy – remont ogrodzenia cmentarza	18 000,00
2017	Kościół p.w. św. Franciszka – konserwacja ołtarza głównego	40 000,00
	Kościół p.w. Św. Trójcy – remont alejek cmentarza	18 000,00
2018	Kościół p.w. św. Franciszka – konserwacja ołtarza głównego	50 000,00
	Kościół p.w. Św. Trójcy – remont alejek cmentarza	20 000,00
	Zgromadzenie Sióstr Służebniczek NMP Niepokalanie Poczętej – remont elewacji, kominów oraz dziedzińca pałacu biskupiego	10 000,00
2019	Kościół p.w. św. Franciszka – konserwacja ołtarza głównego	40 000,00
	Kościół p.w. Św. Trójcy – remont alejek cmentarza	20 000,00

Miasto Krasnystaw zrealizowało także dwa duże projekty konserwatorskie i rewitalizacyjne, współfinansowane ze środków pomocowych:

1. „Rewitalizacja przestrzeni rynku miejskiego w historycznej zabudowie – Krasnystaw”.

Celem projektu było ułatwienie dostępu do obiektów kultury i turystyki poprzez system informacji kulturalnej i turystycznej, stymulacja rozwoju społeczno-gospodarczego miasta oraz poprawa bezpieczeństwa na terenie Placu 3-go Maja poprzez zainstalowanie systemu monitoringu.

Przedmiotem projektu była rewitalizacja zabytkowego centrum miasta zgodnie z zaleceniami Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Inwestycja obejmowała m.in. przebudowę nawierzchni placu oraz nawierzchni jezdnych wokół placu. Asfaltowe nawierzchnie zostały wymienione na nawierzchnie kamienne. Cały park został oświetlony, a dopasowanie poszczególnych elementów architektury przywróciło rynkowi funkcję placu miejskiego o charakterze reprezentacyjnym. Rewitalizacja objęła również gospodarkę drzewostanem, w ramach której drzewa nieprzedstawiające większej wartości historycznej zostały usunięte, a pozostałe poddane zabiegom leczniczym i pielęgnacyjnym. Projekt przewidział również nowe nasadzenia roślinne w postaci niskich krzewów, krzewinek oraz bylin. W projekcie założono także przebudowę fontanny oraz stworzenie jej iluminacji, budowę kiosków – punktów informacji turystycznej i kulturalnej.

Całkowita wartość projektu wyniosła ponad 10,19 mln PLN z czego kwota ponad 7,6 mln PLN stanowiło dofinansowanie ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego.

2. „Rewitalizacja starościańskiego zespołu dworsko-folwarcznego wraz z historycznym parkiem w Krasnymstawie”.

Celem projektu było utworzenie Centrum Integracji Społecznej z Klubem Opiekuńczo-Wychowawczym w zabytkowych obiektach dawnego dworu, spichlerza i budynków dawnego folwarku.

Przedmiotem realizacji projektu była rewitalizacja zdegradowanego obszaru u zbiegu ulic Sikorskiego, Konopnickiej i Piłsudskiego, w granicach którego – w chwili podjęcia realizacji projektu – znajdowały się: zdewastowany, zabytkowy dwór, budynek zawierający mieszkania komunalne, zniszczone budynki gospodarcze, zdegradowana przestrzeń parkowa. W ramach zrealizowanych działań przeprowadzono remont konserwatorski dworu i adaptacja do funkcji m.in. Centrum Integracji Społecznej z Klubem Opiekuńczo-Wychowawczym; przebudowę budynków gospodarczych z przeznaczeniem m.in. na Klub Seniora oraz pomieszczenia warsztatowe Centrum Integracji Społecznej; wyposażenie pomieszczeń m.in. w niezbędny sprzęt i urządzenia; rozbiórkę budynku mieszkalnego i zbędnych budynków gospodarczych ze względu na konieczność integracji terenu dawnego parku oraz spójność funkcji oraz realizację przestrzeni publicznej (rekreacyjnej) zawierającej zielen parkową w tym rekonstrukcję fragmentu parku przy dworze z konserwacją istniejących drzew oraz nowymi nasadzeniami zieleni wysokiej i niskiej, budowę ścieżek pieszych, chodników, oświetlenia parkowego i małej architektury (ławki, kosze na śmieci, stojak na rowery).